

BİR BİLGE HEKİMİN ZAMANA ŞAHİTLİĞİ

(.....) “Bu eserde yayımlanan yazılar Hocamızın Medeniyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanlığı’ndan emekli olmasının ardından kendisi için hazırlanan kitaptan derlediğimiz yazılardır. Hocamız daha önce bu yazıların bir kısmını Kutupyıldızı Derneği’nin bülteninde, bir kısmını farklı zamanlarda çeşitli kaynaklarda yazmış bulunuyordu.

Hocamızın çeşitli başlıklar altında topladığımız her biri birbinden kıymetli yazıları bir hekimin tarihe düştüğü kayıtlar mesabesinde...

Hocamızın gençlere yaptığı açıklamalar da bir başka kıymet arzetmekte... Fakülte açılışlarında ya da derslerde yaptığı bu konuşmalar, gençler için, Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil’in ‘Gençlerle Başbaşa’ eseri nev’inden çok önemli nasihatlar içermekte...

Umarız ki bu çalışmamız, ‘hayırların fethi’ anlamında yeni gayretlere vesile olur... Eskimez çağların adamlarının dediği gibi; Gayret bizden tevfik Allah’tandır.”

Prof. Dr. Mustafa SAMASTI

TEFEKKÜR
DÜŞÜNCE MERKEZİ

BİR BİLGE HEKİMİN ZAMANA ŞAHİTLİĞİ

Prof. Dr. Mustafa SAMASTI

BİR BİLGE HEKİMİN ZAMANA ŞAHİTLİĞİ

Prof. Dr. Mustafa SAMASTI

TEFEKKÜR
DÜŞÜNCE MERKEZİ

BİR BİLGE HEKİMİN ZAMANA ŞAHİTLİĞİ

Prof. Dr. Mustafa SAMASTI

TEFEKKÜR
DÜŞÜNCE MERKEZİ

İSTANBUL - TEMMUZ 2021

YAYINCI VE YAYINA HAZIRLIK:

TEFEKKÜR
DÜŞÜNCE MERKEZİ

Tefekkür Danışmanlık

Bulgurlu Mah. Alemdağ Cad.
Tokgözler İş Merkezi Kat:2 No: 19 Üsküdar/İstanbul
www.tefekkurdanismanlik.info

BİR BİLGE HEKİMİN ZAMANA ŞAHİTLİĞİ

Yayın No:1
İstanbul, Temmuz 2021

BASKI-CİLT

Marmara Reklam ve Pazarlama Ltd. Şti.

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sit. ZC 4
Topkapı-İstanbul Tel: 0212 501 31 72

Sertifika No: 19327

SUNUŞ

Her kazanım, yeni bir kazanımı beraberinde getiriyor. Girdiđiniz her hayır kapısı, size yeni hayır kapıları açıyor.

Kutupyıldızı Sağlık Gönüllüleri Derneği, bu anlamda benim hayatımın en önemli kazanımlarından biri oldu.

2005 yılında sağlık mağdurlarına gönüllü katkı konusunda yaklaşık 20 yıllık birikimi ve tecrübesi olan bir grup doktor arkadaşla birlikte bütün dünyadaki mazlumların yardımına koşmak üzere Kutupyıldızı Sağlık Gönüllüleri Derneđini kurmuştuk. Nitekim kurulmasının hemen ardından Endonezya Açe'de meydana gelen büyük depreme gönderdiğimiz sağlık heyeti, Derneğimizin ilk faaliyeti oldu.

Bunun ardından 2005 yılında Pakistan Depremi, 2010 yılında Pakistan Sel Felaketi, Burkina Faso, Arakan, Somali, Filistin coğrafyasındaki mağduriyetlere koşmak nasip oldu.

2006 yılında Afrika'nın ve dünyanın en fakir ülkelerinden biri olan Nijer'i kendimize bir yardım üssü seçtik.2006 yılında başlayan Nijer Sağlık Seferlerimizin 30'uncusunu yapmış durumdayız.

Nijer ekibimiz, bir başka gezegeni andıran bu ülkenin belirli bölgelerinden günler önceden sağlık merkezine gelerek sıraya giren hastaların çok çeşitli dertlerine ve hastalıklarına deva oluyor.

Kutupyıldızı Derneğimiz yurt içinde de bir çok sağlık mağdurunun yardımına koşarak onların da dualarını almayı başardı.

Kıymetini bilen insan için bundan büyük nimet ve devlet olur mu?

... ..

Her fütuhat, yeni bir fütuhatı beraberinde getiriyor. Girdiđiniz her hayır kapısı, size yeni hayır kapıları açıyor... .

Prof. Dr. Mustafa Samastı hocamızı da Kutupyıldızı Sağlık Gönüllüleri Derneğimiz vesilesiyle tanıdım. 15 günde bir Çarşamba akşamları yaptığımız

toplantıların müdavimlerinden biri de aynı zamanda Derneğimizin Başkan Yardımcısı olan Prof. Dr. Mustafa Samastı hocamızıdır.

Hocamız toplantılara sıklıkla katılır, derin bir suskunluk, derin bir sessizlik ve derin bir sosyal okumanın ardından vizyonel bir analizle toplantılarımızın son noktasını koyardı. Hocamızla yaptığımız dernek toplantıları, hayatın ve memnûn bir çok ayrıntısını idrak ettiğimiz bir ders havasında geçerdi.

Yıllar geçtikçe hocamızı çeşitli vesilelerle başka halleri ile de tanımak nasip oldu. Hocamızla bazen uzun yolculuklar bazen kısa yolculuklar yaptık. Bu yolculuklar sırasında hocamızın bilgilerini, fikirlerini, tecrübelerini, analizlerini dinlemek fırsatını bulurduk.

Hocamızın en mümeyyiz vasfı, yaşadığı toplum ve bu toplumun değerleriyle iç içe yaşaması idi. Onunla bazan bir belediye otobüsünde, bazan bir sivil toplum direnişinde ‘Vatandaş Mustafa’ olarak karşılaşırdık.

Artık nesilleri iyice tükenen bilgi insanların günümüzde yaşayan son örneklerinden biri olan Mustafa Samastı Hocamız, prensip olarak sivil kalmayı, bağımsız kalmayı ve özgür bir birey olmayı kendine ilke edindiğinden protokollerin adamı değil gönüllerin adamı olmayı tercih etmişti.

Darbe ve baskı dönemlerinde en önde bir dava adamı olmasına rağmen, tanıdığı ve emek verdiği insanların iktidarında Hocamız iktidarın nimetlerinden uzak durmayı tercih edenlerdendi.

Hocamızın yazdığı yazıları Kutupyıldızı Derneği Bültenine koyarken O’nun bir tıp profesörü olmasına rağmen Kur’an-ı Kerim’e ve İslam literatürüne hakimiyeti beni şaşırtırdı. Hocamız bir sohbet esnasında bir konuyu açıklarken mutlaka temel kaynaklardan bilgiler, deliller ve açıklamalar getirerek konuyu izah ederdi.

2021 yılında yine Kutup Yıldızı’nın çekirdek ekibiyle farklı bir açılım amacıyla kurduğumuz ‘Tefekkür Danışmanlık ve Düşünce Merkezi’ çatısı altında bazı yayın faaliyetleri yapmayı planlamıştık.

İşte bu faaliyetler çerçevesinde, ‘Mustafa Samastı hocamızın yıllar boyunca çeşitli mecralarda yayınlanmış yazılarını bir derleme yaparak yayınlayalım’ diye düşündük.

Bu kitap işte böyle bir düşüncenin mahsulüdür.

Bu eserde yayınlanan yazılar Hocamızın Medeniyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanlığı'ndan emekli olmasının ardından kendisi için hazırlanan kiptan derlediğimiz yazılardır. Hocamız daha önce bu yazıların bir kısmını Kutupyıldızı Derneği'nin bülteninde, bir kısmını farklı zamanlarda çeşitli kaynaklarda yazmış bulunuyordu.

Hocamızın çeşitli başlıklar altında topladığımız her biri birbirinden kıymetli yazıları bir hekimin tarihe düştüğü kayıtlar mesabesinde..

Hocamızın gençlere yaptığı açıklamalar da bir başka kıymet arz etmekte... Fakülte açılışlarında ya da derslerde yaptığı bu konuşmalar, gençler için, Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in 'Gençlerle Başbaşa' eseri nev'inden çok önemli nasihatlar içermekte...

Umarız ki bu çalışmamız, 'hayırların fethi' anlamında yeni gayretlere vesile olur... Eskimez çağların adamlarının dediği gibi; Gayret bizden tevfik Allah'tandır.

Umarız ki bu çalışmamız, 'hayırların fethi' anlamında yeni gayretlere vesile olur... Eskimez çağların adamlarının dediği gibi; Gayret bizden tevfik Allah'tandır.

Av. Hüseyin Yürük
2. Dönem Kamu Denetçisi

İÇİNDEKİLER

SAĞLIK YAZILARI

İslam ve Sağlık Üzerine.....	11
Çerçeve Denemesi (İslâm ve Sağlık).....	17
Türkiye’de Tıp Biliminin Gelişmesi ve Modernleşmesi	20
Tıp Eğitiminde Sağlıkın Yeri: Bir Özeleştirici Denemesi	31
Dünden Bugüne Sağlık Sistemi	40
Sağlıkta Dönüşüm: Kazananlar-Kaybedenler.....	44
Toplum Sağlığı Batı Tecrübesi ve İslami Kültür Açısından Bir Değerlendirme	52
Sağlığın Sosyo-Kültürel Boyutu.....	62

GENÇLERE MESAJLAR

Hekimlik Sanatı: İnsan, Bilgi ve Değer.....	69
Başarmak, İnanmaktır.....	73
Eğitim, Sürekli Yenilenmektedir.....	75
Bilgi, Tek Başına Bizi Hedefe Ulaştırmaz	79
Bilgi, Düşünceyle Etkinleşir	92
Farkınızın Farkında Mısınız?.....	94
Bilgi Üzerine	97
Neden Tıp?.....	100

ZAMANA ŞAHİTLİK

“Bu Bir Hatırlatmadır: Şüphesiz Hatırlatma İnananlara Yarar Sağlar” ...	105
Yolculuk ve Rehberlik.....	109
Bu Hayat Senin.....	112
Saptırıcı Gerçeklik ve Aldatıcı İdealizm.....	114
Çağdaşlık, Laiklik ve Üniversitemiz.....	115
Adalet Eşiği	117
Adaleti Ayakta Tutmak.....	119
Fitne Ahlakı.....	134
İnsanın Değeri	138
İnsan ve İhsan	140
İnsan ve Oruç.....	142
El-Hamdülillâhi Rabbi’l-Alemîn	145

SİVİL TOPLUM YAZILARI

Gönüllülük Üzerine.....	153
17 Ağustos 1999 Marmara (Gölcük) Depremi ve Sonrası.....	155
Sağlık ve Vakıf.....	158
Savrulan Dünyada Aile Sempozyumu Protokol Konuşması.....	165
Nüfus Planlaması, Bir İnsan Hakları Sorunudur.....	167
Darbe ve Katliamlara Dur Diyoruz.....	168

SAĞLIK YAZILARI

İSLAM VE SAĞLIK ÜZERİNE¹

Tüm yaratılmış evren gibi insan da son derece hassas dengeler (mizan) ve özel ölçüler (kader) üzerine yaratılmıştır. (Kamer: 49, Râ'd: 8, Furkan: 2).

Mizan sözlükte terazi, ölçü ve denge anlamlarına gelir. Terazi hak ve adaletin de sembolüdür. İnsan kendisiyle sınırlı bir varlık değildir. Tüm canlılar ve fizik çevre birbirine bağlı bir bütünü oluşturur. İnsan çevresini etkilediği gibi çevre de (fizik, biyolojik, sosyal) insanın sağlık ve hastalık durumunu etkiler. Dolayısıyla sağlığın korunmasında insanın tutum ve davranışlarının yanı sıra çevrenin de korunması büyük önem taşır.

Kendisine verilmiş olan cüzi iradesiyle yeryüzünde denge ve düzeni değiştirebilen, bozabilen tek canlı insandır. Bu nedenle insana emanet sorumluluğu yüklenmiştir. (Ahzâb, 72). Emanet sözlükte güvenilir olmak, doğruluk, bir kimseye koruması için verilen şey... gibi anlamlara gelir. Kur'an'da emanet dinî yükümlülükler, görev ve sorumluluklar anlamlarında kullanılmaktadır. Yeryüzü insanın emanetine verildiği gibi insanın bedeni, organları, sahip olduğu imkân ve kabiliyetleri, üstlendiği görevleri, fiziki ve sosyal çevresi de emanet kapsamına girmektedir. Ne var ki insanoğlu zulme, haksızlığa ve cehalete son derece eğilimlidir (Ahzab, 72).

İnsanın sağlıklı olması fitratına yani yaratılış özelliklerine uygun davranmasıyla mümkündür. Bu çerçevede sağlığı “insanın kendi iç dünyası ve dış çevresiyle (fiziki, sosyal, biyolojik) dengeli, uyumlu olması hâli” şeklinde tanımlamak mümkündür.

Fitrat yaratılış demektir. Dinî anlamda Allah'ın insanlar için koyduğu kural-lara uygun davranışları ifade eder. “Bütün benliğinin yüzünü Allah'ın insan fitratına uygun kıldığı Hak dine yönelt.” (Rûm, 30)

Genel olarak fitrata uygunlukla özdeşleştirdiğimiz sağlık durumu benzer şekilde fitratın bozulmasıyla (fesat) hastalık haline dönüşür.

Fesat sözlükte bir şeyin önceden sağlam ve düzgün iken, sonradan bozulması, çürümesi; zulüm, haksızlık, karışıklık ... gibi anlamlara gelir. Kur'an'da fesat genel olarak birey ve toplumun, barış ve güven ortamının, yeryüzünün,

1 - Kutupyıldızı Sağlık Gönüllüleri Derneği, Bülten, 2018.

çevrenin bozulmasını; inanç, ahlak ve adaletten sapılmasını; şirik, küfür, isyan ve nifak anlamındaki söz ve davranışları ifade eder.

İnsanın iç dünyasındaki dengesizlikler psikolojik rahatsızlıklara, davranış bozukluklarına yol açtığı gibi; fiziki, sosyal ve biyolojik çevresiyle ölçsüz ve dengesiz ilişkileri de bedeni hastalıkların ve sosyal problemlerin temel nedenini oluşturur. Bu açıdan bakıldığında insanın inanç ve değer sistemlerinden yaşam tarzına, beslenme alışkanlıklarından tutum ve davranışlarına kadar pek çok faktör birey ve toplum sağlığında belirleyici rol oynamaktadır.

İslam dini ve sağlık kavramları insan hayatının bütününe kapsamaları yanı sıra her ikisinin de insanı aşırılıklardan sakınmaya, ölçülü olmaya yöneltmesi açısından birbirleriyle tam olarak örtüşmektedir. İslam'ın esasta fitrat (yaratılışa uyumlu) dini olması (Rum, 30) doğal şekilde insan sağlığını kuşatmasını sağlamaktadır. Birey ve toplum hayatını belirleyen ve doğrudan sağlığı etkileyen bütün faktörler (sosyal, ekonomik, siyasi, kültürel faktörler, üretim-tüketim tarzları, beslenme alışkanlıkları...) için İslam dininin kendine özgü, kapsayıcı, etkin ve derin bir bakış açısı mevcuttur.

İslam dininin sağlık üzerindeki etkinliği ancak bu dinin genel bütünlüğü içerisinde gerçek yerine oturtulabilir. Bununla birlikte İslam'ın tek bir "temizlik" ilkesi dahi bu dinin aynı zamanda bir sağlık dini olduğunu ispata yeter.

Öncelikle vurgulanmalıdır ki her şeyin anahtarı insandır. Yeryüzünün en değerli, en yararlı varlığı insan olduğu gibi, en zararlı, en tehlikeli varlığı da insandır.

İslam inancının şekillendirdiği insan modelinde emanet, ölçülü/ dengeli hayat, kanaat, israf ve aşırılıklardan kaçınma, adalet, ihsan, insana/çevreye/ varlığa saygı, helaller/ haramlar, kardeşlik, paylaşma kültürü, sosyal ve ahlaki nitelikler, kul hakkı, hesap verme, zararlı alışkanlıklardan uzak durma... gibi birey/toplum/çevre sağlığını ayakta tutan değerler hâkimdir.

Temel değer olarak İslam "insan" odaklı, Batı uygarlığı ise "çıkar" odaklı bir hayat perspektifi sunmaktadır.

"İnsanların hayırlısı onlara yararlı olandır.", "Bir insanı öldüren tüm insanlığı öldürmüş, bir insanı kurtaran tüm insanlığı kurtarmış gibidir." (Mâide, 32), "Komşusu açken tok uyuyan bizden değildir.", "Zenginlerin mallarında yoksulların hakkı vardır." gibi temel ilkeleri dikkate alındığında İslam'ın bireye, topluma ve yöneticilere sosyal sağlık açısından ne büyük sorumluluklar yüklediği açıkça görülür.

Selamlaşma ile başlayan, güler yüz ve güzel sözlerle sürdürülen insani ilişkiler, söz taşımama, boş sözlerden, gıybet ve dedikodudan kaçınma, insanların arasını düzeltme, yalan söylememe, birbirinin sıkıntısını giderme, Hakkı ve sabrı tavsiye etme, hoşgörülü olma, insanların kusurlarını affetme, yakınlarına, komşulara iyilikte bulunma, yoksullara yardım etme, yetim ve öksüzleri barındırma ... gibi burada sayamayacağımız sayısız özellik İslami bir toplumun fert ve toplum sağlığını güvence altına almaktadır.

İslam temelde hastalık nedenlerini azaltırken aynı zamanda bireye hem kendi bedenine hem de çevresine karşı emanet sorumluluğu yükler. Buna karşılık materyalist Batı Uygarlığı İslam'ın emanetçi bakış açısının tam tersi hem kendi bedenini hem de sosyal ve fizik çevresini (doğayı) sınırsızca yağmalayan, bencil, başkasını önemsemeyen, küstah, saldırgan, kötü alışkanlıkların, ölçsüz ve dengesiz hayat şartlarının, tüketim çılgınlığının esiri olmuş haz ve çıkar odaklı bir insan modeli ortaya çıkarmıştır. Bu insan tipi yalnız başkasına zarar vermekle kalmamakta, her türlü aşırı tutum ve davranışıyla kendi sağlığına da büyük ölçüde tehlikeye atmaktadır.

Bu durum bir yandan stres, depresyon gibi psikolojik sorunlara, aşırı bedensel yorgunluklara, sosyal problemlere yol açarken, bir yandan da çevrenin tahribine ve doğal kaynakların yok olmasına neden olmaktadır. Kısacası maddi refah için insanı araç haline getirmiş olan Batı uygarlığı bir yandan hastalık nedenlerini çoğaltırken aynı zamanda bu hastalıkların tanım ve tedavisi üzerinden de çok büyük çıkarlar elde etmenin alt yapısını geliştirmiştir.

Modern Batı uygarlığı temelde “insanla” çatışmaktadır. Hayat şartlarını bir yandan kolaylaştıran modernite diğer yandan artan ihtiyaçların karşılanabilmesi için insanları çok daha fazla çalışma, rekabet, yorgunluk ve stres ortamına sürüklemektedir. Manevi değerlerden kopuk olan insanlar beklentilerine ulaşamayınca kolayca psikolojik bunalımlara girebilmektedirler. İslam kanaatli, ölçülü ve mütevazı olmayı, aşırılıktan kaçınmayı, akrabayla, yakın/uzak/ komşularla, ihtiyaç sahipleriyle ilgilenmeyi, onlarla iyi ilişkiler kurmayı öğütler. Müslümanlar için insan hakları (kul hakkı) Allah'a ortak koşmadan sonraki en önemli günah sayılır. Bu nedenle İslami açıdan gelişmenin sınırını, kul hakkının başladığı nokta olarak ifade etmek mümkündür.

İslami inanış her türlü olay, sıkıntı ve hastalık karşısında aşırı psikolojik yüklenmeyi (stres, panik, depresyon) önler. Allah'ın imtihanı olduğu bilinciyle mümin kişi her şeyi sabır ve tevekkülle karşılar. Müslümanların üzerine her gün yağdırılan bombalara kayıtsız kalan Batı'nın kendisine yapılan bıçaklı bir saldırı karşısında bile nasıl paniğe kapıldığı ibret vericidir.

İslam dini her şeyden önce insan varlığını kutsal saymış ve bu varlığa zarar verecek her şeyi yasaklamıştır. İnsanın hayatiyeti ve sağlığı söz konusu olduğunda dinin şiddetle yasaklamış olduğu leş, domuz eti, içki gibi haramlar dahi zaruret miktarınca haramlıktan çıkabilmektedir. Dolayısıyla hiçbir meşru sebep olmadan bir Müslümanın kendi bedenine ve de başka canlılara zarar verecek tutum ve davranışlarda bulunması son derece yanlıştır.

“Allah’ın sana ihsan ettikleriyle ahiret yurdunu ara, ancak dünyadan da payını unutma (ölçülü ol), Allah nasıl sana iyilikte bulduysa sen de iyilikte bulun, yeryüzünde fesat çıkarma, muhakkak ki Allah fesat çıkaranları sevmez.” (Kasas, 77)

Fesat insanın kendinde (düşünce, inanç, tutum, davranış ve bedeninde), çevresinde (sosyal, fiziki, biyolojik) fitrata uygun olmayan tutum ve davranışlardır.

Fesat, israf ve haddi aşma kavramlarıyla da eş anlamlıdır.

“Yiyiniz, içiniz, fakat israf etmeyiniz.” (A’raf, 31) âyetine riayet edilmesi beden sağlığımızın âdeta sigortasıdır.

İsraf insanın sahip olduğu imkânları, nimetleri yararlı olmayacak şekilde tüketmesidir. Yemek israfının birbirinden zararlı 3 boyutu vardır. Birincisi nimetin israfıdır. İkincisi aşırı yemek nedeniyle beden ve organların aşırı yüklenmesidir ki sağlık açısından son derece önemlidir. Üçüncüsü muhtaçların hakkının lüzumsuz ve de zararlı şekilde tüketilerek sosyal barışın engellenmesidir.

İsraf müminin en temel özelliği olan emin (güvenilen, güvende olan) vasfına aykırı bir durumdur. Kendi bedenimiz gibi yeryüzünün de bize emanet olduğu bilinciyle israf etmeden ve haddi aşmadan emanetlere sahip çıkabilme hem kendi sağlığımızın hem de sosyal sağlığın güvencesidir.

Bu kapsamda, bir nebze de olsa sigaradan söz etmek gerekir. Sigara yemek israfına benzemez. Yemek israfında helal, temiz ve meşru bir gıdanın ölçüsüz tüketimi söz konusudur. Hâlbuki sigara için her açıdan zarar belirgin olduğundan israf değil ancak emanete ihanetten söz edebiliriz.

Sağlığın korunması konusunda en önemli ortak sorumlüğümüz gerek sosyal yapıda, gerekse tabiatta baş gösteren tahribatın, bozulmanın (fesadın) önüne geçilmesidir.

Fesadın engellenmesi temel bir insanlık görevi olarak Kur’an’da açıkça vurgulanmaktadır. *“Sizden öncekilerin ileri gelenleri (akıl/ izan sahipleri) yeryü-*

zündeki fesada engel olmalıydı. Ne var ki onlardan kurtardığımız (buna gayret gösteren) pek az kimse olmuştur. Zulme eğilim gösteren çoğunluk müreffeh bir hayatın (keyif ve hazzın) peşine düşüp günaha gömüldüler.” (Hud, 116)

Yeryüzü kaynaklarının sorumsuzca tüketilmesi, yağmalanması bir yandan ekolojik bozulmaya/çevre felaketine, bir yandan da bu kaynakların adaletsiz dağıtımıyla siyasi, sosyal ve kültürel problemlere yol açmaktadır.

İnananların birbirine destek olmamaları, olamamaları en önemli fesat nedendir. *“Hakikati inkâr edenler (kötü emellerini gerçekleştirmede) birbirinin mütefikleridirler. Sizler (onların aşırılıklarına karşı) ittifak etmezseniz yeryüzünde fitne ve büyük fesat baş gösterir.” (Enfal, 73)*

“... eğer Allah bir kısım insanları (fesat çıkarıcıları) diğer bir kısmı ile def etmeseydi (insanlara zulüm ve haksızlığa direnme gücü vermeseydi) muhakkak ki yeryüzü fesada uğrardı. Allah âlemlere karşı sınırsız lütuf sahibidir.” (Bakara, 251)

“Şayet Hak (yaratılış gerçekliği) onların arzu ve isteklerine tabi olsaydı muhakkak ki gökler, yer ve içindekiler bozulurdu...” (Mü’minun, 71)

“İnsanların elleriyle işledikleri yüzünden karada ve denizde fesat baş gösterdi. Belki vazgeçerler diye Allah yaptıklarının bir kısım sonuçlarını böylece kendilerine tattırır.” (Rum, 41)

Ekonomik ve maddi ilerlemeyi yegâne amaç gören, insani, ahlaki değerleri umursamayan bugünkü modern Batı Uygarlığının insanlığı getirdiği nokta toprağın, suyun, havanın önlenemez şekilde kirlenmesi, aşırı şekilde kimyasalların kullanılmasıyla doğal nitelikleri bozulmuş ürünlerle vücudun zehirlenmesi, hastalıkların çoğalması, bütün bunlara paralel şekilde insanlık tarihinde görülmemiş ölçüde çevre felaketlerinin ve sosyal krizlerin patlak vermesidir.

“Onlara yeryüzünde fesat çıkarmayın dendiğinde, biz sadece düzeltmeye çalışıyoruz derler. Hâlbuki onlar gerçek ifsat edicilerdir, ancak bunun farkında değildirler.” (Bakara, 12)

“Hâkimiyeti ele alır almaz yeryüzünde fesada girişirler, ekini ve nesli bozarlar. Allah fesadı sevmez.” (Bakara, 205)

“Aşırı gidenlerin, yeryüzünü fesada verip ıslah etmeyenlerin emrine uymayın.” (Şuara, 151-152)

“İnsanlara zulmedenlere, haksız yere taşkınlık edenlere karşı çıkılmalıdır...”
(Şura, 42)

İslami açıdan değerlendirildiğinde birey ve toplumun korunması, zarar vermemek, zararı gidermek ve zararlı davranışları engelleme temel insani ve İslami sorumluluklardır.

Gerçekte insani olan İslami ve İslami olan şeyler de insanidir.

Daha insanî ve sağlıklı bir dünyaya erişmek dileğiyle...

ÇERÇEVE DENEMESİ (İSLÂM VE SAĞLIK)²

Giriş

İnsan, tüm yaratılmış evren gibi, hassas dengeler (Rahman: 7) ve son derece özel ölçüler (Kasas: 49) üzerine yaratılmıştır. Kendisine tanınan özgür iradesiyle dengeleri, düzeni bozabilen tek canlı, insandır.

İnsanın sağlıklı olabilmesi yaratılış özelliklerine, yani fitratına uygun davranmasıyla mümkündür. Bu çerçeveden bakıldığında sağlığı “insanın kendi iç dünyası ve dış çevresiyle (fiziki, sosyal, biyolojik) dengeli, uyumlu olması hâli” şeklinde tanımlamak mümkündür.

Sağlık ve İslam dini (şeriat farkları olmakla birlikte, Hz. Âdem’den son Peygamber’e kadar gelen ilahî ilkeler bütünü) insan hayatının hemen her alanını kuşatmaları ve insanı aşırılıklardan sakınmaya, ölçülü davranmaya davet etmeleri açısından birbirleriyle tam olarak örtüşmektedir.

İslam’ın fitrat (yaratılışla uyumlu) dini olması (Rum: 80) doğal şekilde insan sağlığını kuşatması sonucunu doğurmaktadır.

Birey ve toplum hayatını belirleyen ve doğrudan sağlığı etkileyen bütün faktörler (siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel faktörler, üretim-tüketim tarzları, beslenme alışkanlıkları, örf ve inanışlar, eğitim düzeyi, yerleşim ve şehirleşme tarzları, çevre sağlığı ...) konusunda İslam’ın kendine özgü, son derece kapsayıcı, etkili ve derin bir bakış açısı mevcuttur.

İslam dininin sağlık üzerindeki etkinliği ancak bu dinin genel bütünlüğü içerisinde gerçek yerine oturtulabilir. Bununla birlikte İslam’ın tek bir “temizlik” ilkesi dahi bu dinin aynı zamanda bir sağlık dini olduğunu ispata yeterlidir.

“İslam ve sağlık” genel çerçevesi genel prensipler açısından evrensel, çağlar üstü, bugüne hitap eden ve geleceğe ışık tutan, geçmiş birikimle güncel olanı buluşturabilen, hayatın her alanını, bütününe kapsayıcı geniş bir perspektif sunmaktadır. Bu başlık altında hastalıklar ve tedavi şekilleri de ele alınabilir.

Böylece tarihî dönemin bilgi ve tecrübe birikimini, Kur’an ve sünnetin ışı-

2 - İstanbul, 2017.

ğında bugünün genel kabul görmüş tıbbi birikim ve uygulamalarıyla buluşturarak sağlık alanındaki temel boşluk (İslami bakış açısı) doldurulabilir.

Buna karşılık, konunun Tıbb-ı Nebevî yahut İslam Tıbbı gibi başlıklarla ele alınması, en başta büyük bir alan daralmasını, vahiy ve sünnet kaynaklı olan bilgilerle Arap ve cahiliye toplumlarında mevcut olan tıbbi uygulamalar arasında net bir ayrıma gidilememesini o günün şart ve imkânlarını bugünün anlayışı ile sağlıklı değerlendirmenin zorluklarını önümüze çıkaracaktır. Gerek hastalıklar gerekse bunlara karşı uygulanan tedavi araç ve yöntemleri, sağlığın evrensel prensiplerinin aksine çoğunlukla tarihsel, yerel ve ananevi olup zamanın anlayışına, imkân ve şartlarına göre büyük değişiklikler gösterir. Çoğunun günümüz tıbbıyla ilişkisi zayıflamış veya tamamen ortadan kalkmış, yerlerini çok daha etkili ve çok daha zararsız yeni tedavi yöntemleri almıştır. Sağlık alanı tıp mesleğiyle birlikte hemen hemen hayatın her sektörünü (şehircilik, mühendislik, çevre, gıda, su, kanalizasyon, siyaset ...) ilgilendirdiği hâlde hastalık konusu başlıca tıbbın ilgi alanını oluşturmaktadır.

İslam Tıbbı veya Tıbb-ı Nebevî olarak ileri sürülen kavramların mahiyeti de tartışma konusudur. Vahiy ve sünnet çerçevesinde şekillendiğini varsaydığımız sağlıklı ilgili tavsiye ve uygulamalarda İslamiyet'in ortaya çıktığı dönemde mevcut tıbbi birikimin de önemli bir payı olduğu bilinmektedir. Cund-i Şapur Tıp Merkezi'nden yetişmiş Haris Bin Kelede gibi o dönemde hekimlik yapanlar yok sayılmamış, bilakis Peygamberimiz'in övgüsüne mazhar olabilmişlerdir.

Burada cevaplanması gereken soru şudur: Peygamberimiz'in zamanında sağlıklı yaşama, hastalıklardan korunma ve tedavi konularında vahiy ve sünnet ekseninde çok önemli tavsiyeler olmakla birlikte haramla tedavi gibi İslam'la ters düşen bazı uygulamalar dışında o dönemin tıbbi birikiminden ayrılmış, İslam'a özgü bir tıp söz konusu mudur?

Yoksa ilim, tecrübe ve ehliyeteye dayalı olarak insanlığın geliştirdiği ve İslami ilkelerle çelişmeyen uygulamalardan (gerektiğinde tashih edilerek) istifade edilmiş midir?

Bu soruların cevabını ilim ve hikmetin nerede olursa olsun mü'minin öz malı (yitiği) olduğunu açıklayan hadis-i şeriflerden çıkarmak mümkündür.

Buradan hareketle bugünkü genel kabul görmüş, bilimsel kanıtlarla doğruluğu yeterince ortaya konmuş tıp alanındaki bilgi ve tecrübe birikimine alternatif olarak farklı bir İslam tıbbi tasavvur etmek yerine, tıbbın İslami ilkeler

çerçevesinde değerlendirilerek var olan eksiklerinin giderilmesi, sağlığa yeni bir bakış açısı kazandırılması, özellikle sağlığın korunması konusundaki vahiy ve sünnet ekseninde var olan muazzam potansiyelin insanlığın hizmetine sunulması çok daha yararlı olacaktır.

(İslam Tıbbı yerine İslami Tıp kavramı daha uygun, İslam'la uyumlu)

Mevcut Proje İçin Hedef Ne Olmalı?

Tarihî bir dönemin bilgi ve tecrübe birikimini (vahiy ve sünnet çerçevesinde) ortaya koymayı mı amaçlamalı?

Yoksa söz konusu bu birikimden hareketle, bugüne ve geleceğe yönelik olarak İslam'ın genel ilkeleri çerçevesinde sağlıklı hayat ve hastalıklarla en kolay ve en iyi şekilde baş edilmesini sağlayacak ipuçlarını ortaya koymak mı olmalıdır?

İslam, dinî anlamda vahiy, sünnet ve bu iki kaynaktan hareketle ehliyet sahiplerinin kıyas ve içtihadı ile ortaya koyulan bilgileri; dünyevi anlamda da Müslümanların ortaya koyduklarının yanı sıra insanlığın üretmiş olduğu tüm ortak değerleri (hikmet) bünyesinde barındıran bir dindir.

TÜRKİYE’DE TIP BİLİMİNİN GELİŞMESİ VE MODERNLEŞMESİ

Giriş

Tıp insanlık tarihiyle yaşıt bir meslek alanıdır. Antik çağ, Eski Yunan ve Roma dönemlerinde Hipokrat, Galen, İmhotep, Luka gibi hekimler gele-neksel tıbbın temellerini oluşturmuştur. Ancak Yunan ve Roma uygarlığının sona ermesiyle birlikte Avrupa uzun bir süre duraklama dönemi geçirmiş ve geçmiş kültürlerle bağı kopmuştur.

İslam Medeniyetiyle birlikte tıp alanında bir yandan Hipokrat, Galen gibi geçmiş dönemin önde gelen hekimlerine ait eserler tercüme yoluyla orta-ya çıkarılırken, diğeryandan özgün katkılarıyla İbn-i Sina, Ebu Bekir er-Razî, Ebu Kasım ez-Zehravî, İbn Nefis, İbn Baytar, Şerafettin Sabuncuoğlu, Hacı Paşa, Davud el-Antakî gibi pek çok tıp âlimi yetişmiştir. Aynı zamanda büyük bir filozof olan İbn-i Sina, çağının tüm birikimini keskin zekası ve öz-gün bakış açısıyla birleştirerek oluşturduğu sistematik yaklaşımıyla, asırlar boyunca hem Doğu’da, hem Batı’da tıp alanında en etkili şahsiyet olmuştur.

İslam Medeniyeti aynı zamanda Avrupa’nın orta çağ karanlığından sıyrılması ve Rönesans’ın başlamasında etkin rol oynamıştır.

Büyük Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde tıp eğitimi, tıp medreseleri ve bunların yanında yer alan şifahanelerde verilmekteydi. Modernleşme döneminde kadar bu medreselerde İbn-i Sina’nın el-Kanun fi’-Tıbb adlı eseri ile İbn Nefis’in Mucez el-Kanun fi’-Tıbb adlı eseri başta olmak üzere Hipokrat, Galen, Ebu Bekir er-Razî, Ebu Kasım Zehravî, İbn Baytar, Hacı Paşa, Davud el-Antakî gibi Osmanlı öncesi ve Osmanlı dönemi tıp âlimlerinin eserleri okutulmaktaydı. Bununla birlikte yaklaşık olarak 700 yıl süren Osmanlı Sağlık sistemi hakkında bilinenler çok yetersizdir.

Tıp Alanında Batılılaşma ve Modernleşme

1800’lü yıllar Osmanlı Devleti’nin uluslararası alanda etkinliğinin gittikçe zayıfladığı, buna karşılık Batı Avrupa ulus devletlerinin teknolojik, askerî ve ekonomik alanlarda öne geçtiği, ayrıca Fransız İhtilali (1789-99) ile de top-

lumsal değişim ve ideolojik hareketlerin (etnik milliyetçilik, ulusal bağımsızlık hareketleri ve ayaklanmalar) hız kazandığı bir dönemi temsil eder. 1815 yılında “Hasta Adam” teşhisi konulmuş olan Osmanlı Devleti bu durumdan kurtulmanın çaresini, Batı’ya yönelme ve modernleşmede aramıştır.

Geri kalmışlığın idraki ve Batı’nın üstünlüğünün kabulü netice olarak Batı kültürüne, önce zihni teslimiyeti, arkasından da kurumsal teslimiyeti getirmiştir. Bu durumun sağlık alanındaki yansıması 14 Mart 1827’de Avrupaî tarzda modern eğitime geçilmesi olmuştur. Bu tarih halen ülkemizde tıp bayramı olarak kutlanmaktadır. Sultan

II. Mahmut’un 1839’da Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne’de başlattığı Fransızca tıp öğretimi dönemi, tıp eğitiminin ve sağlık alanının büyük ölçüde yabancı hâkimiyetine girmesine neden olmuştur. Nitekim 1870 yılında Türkçe tıp öğretimine geçilmesi kararı alındığında, bu okulun sadece tek bir hocası Türktü. Sağlık işlerinde devletin en önemli mevkileri Rumların, Ermenilerin ve diğer Türk olmayanların idaresinde idi.

Örneğin Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne ve Umûr-ı Tıbbiye-i Mülkiye Nazırı Dr. Marko Paşa sağlık işlerine hâkimdi. Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiye başkanı önce Serviçan Efendi, sonra Ferdinand Paşa oldu. Belediyelere hekim, eczacı, aşıcı ve ebe atama, yabancı ülkelerden gelip Osmanlı Devleti’nde çalışmak isteyenlerin sınavlarını yapma ve atama, eczanelere açılış izni verme yetkisi bu kuruluşa aitti ve 1892 yılına kadar buranın resmi dili Fransızca idi. Sultan Abdülaziz’in başhekimisi Dr. Marko Paşa, Sultan V. Murad’ın Dr. Kapolyon, Sultan II. Abdülhamid’inki Mavroyani Efendi (daha sonra Ayân meclisi üyesi ve Paşa olmuştur) idi.

Marko Paşa, Mavroyani Paşa ve onların yakınları sağlık işlerinde Rumların ve yabancıların ön planda etkin olmasını sağlamıştır. Bu kişiler kazandıkları nüfuz ve gücü gerektiğinde devletin aleyhine kullanmaktan da çekinmemişlerdir.

Türkiye’de Osmanlı Devleti döneminde Yeniçeri Ocağı kaldırılarak Avrupaî tarzda kurulan yeni ordunun hekim ihtiyacını karşılamak üzere 14 Mart 1827’de Tıbhâne, beş yıl sonra da Cerrahhâne açılmış, 1836’da bu iki okul birleştirilerek “Mekteb-i Tıbbiye” adını almıştır. Bu okul 1839’da Galatasaray’a taşınarak “Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne” adıyla Fransızca tıp eğitimine başlanmıştır. Büyük masraflarla açılan bu okul çok az mezun verebilmiş, Kırım Harbi’nde yabancı hekimlere ihtiyaç duyulmuştur. Eğiti-

min yabancı dille yapılması derslerden çok az talebenin yararlanmasına neden olmuştur. 1839'dan Türkçe eğitime geçildiği 1870 yılına kadar yabancı hocalarla Fransızca olarak devam eden 31 yıllık bu dönemde birkaç kitap haricinde ders kitapları yazılmamış olduğundan neler okutulduğunu bilmiyoruz. Ayrıca 1898'de yanan okul binasıyla birlikte bu döneme ait belgeler de ortadan kalkmıştır. Fransızca tıp eğitiminin memleketin hekim ve eczacı ihtiyacını karşılamadaki yetersizliği üzerine sivil sağlık hizmetlerinde gereken hekim ve eczacıları yetiştirmek üzere Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye açılmıştır. Bu okulun eğitimdeki başarısı dikkate alınarak 1870 yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne'de de Türkçe eğitime geçilmiştir.

1867'de Türkçe eğitime geçildikten sonra yurt dışına çok sayıda gençler gönderilerek yetiştirmeleri sağlanmış ve bunlar yurda döndükten sonra hoca olarak görevlendirilmişlerdir. Bu dönemde çok sayıda kitap ve Türkçe tıp dergisi yayımlanmıştır. 31 yılı aşan Fransızca tıp eğitimi süresince Türkçe çıkan tıp eserlerinin sayısı yarım düzineyi geçmediği halde, 13 Ağustos 1883 tarihli Ceride-i Havadis'te 13 yıllık Türkçe eğitim döneminde 50 kadarı basılmış, 12'si basılacak olan Türkçe tıp kitaplarının listesi yayımlanmıştır.

Fransızca eğitim döneminde 1849'da 2-4 sayfa olarak ayda bir çıkarılan ve yazılarının çoğunu alet ve ilaç ilanları teşkil eden Vekayi-i Tıbbiye dışında başka bir tıp dergisi çıkarılmamıştır. Bu dergi de ancak 2,5 yıl devam ettirebilmiştir. Türkçe eğitime geçtikten sonra 1871'de Ceride-i Tıbbiye-i Askeriye ve ayrıca Sihhâtnüma, 1872'de Miratü'l-Ebdân ve 1880'de tekrar Vekayi-i Tıbbiye yayımlanmıştır. İlkile ilişkisi olmayan bu Vekayi-i Tıbbiye, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye tarafından çıkarılmış olup 1898 yılına kadar 18 yıl yayın hayatını sürdürmüştür.

Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'nin kuruluşundan 30 yıl sonra hocaların ancak %14'ü Türk ve Müslüman olduğu halde, bunların oranı Türkçe eğitime geçtikten 13 yıl sonra %60, 28 yıl sonra %80'i aşmıştır. Öğretim üyesi ihtiyacı en başarılı mezunlar arasından seçilenlerin Paris, Viyana ve Berlin'e gönderilip eğitilmeleriyle karşılanmıştır.

Fransızca olarak başlayan tıp eğitiminden Türkçe eğitime geçiş uzun mücadeleler sonucu sağlanabilmişti. Bu amaçla başlangıçta yetenekli öğrencilerden oluşan özel bir sınıf (Mümtaz Sınıf) açılarak tıp alanında Türkçe terminolojiyi oluşturacak ve yabancı kitapları Türkçeye kazandıracak bir kadronun yetişmesi sağlanmış, 1866'da "Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye" kurularak Türkçe terimleri belirlemek üzere çalışmalarını sürdürmüştür. Bu

çalışmaların sonunda 1873 yılında 640 sayfalık tıp terimleri sözlüğü (Lûgat-ı Tıbbîye) çıkarılmış ve 1885 yılında ikinci defa basılmıştır. Cemiyet Sultan II. Abdülhamid'in cülusunun 25. yılı dolayısıyla 1253 sayfalık "Lûgat-ı Tıp" adlı büyük bir tıp sözlüğü çıkarmıştır.

Mekteb-i Tıbbîye-i Mülkiye 41 yıl boyunca çok sayıda hekim ve eczacı yetiştirdikten sonra 1908 tarihinde Tıp Fakültesi'ne dönüşmüştür. 1909 tarihinde Askeri Tıp Mektebi Tıp Fakültesi'ne bağlanarak bu iki okul birleştirilmiş ve Haydarpaşa'daki Tıp Fakültesi oluşturulmuştur. 1933 reformunda Tıp Fakültesi Avrupa Yakası'na taşınmıştır.

1839-1870 yıllarında yabancı hocalarla Fransızca eğitime karşılık, 1933 Üniversite Reformu sonrası, yine yabancı (Alman) hocalarla, fakat bu sefer Türkçe eğitim yapılmıştır.

Türkiye'de tıp biliminin gelişmesinde Sultan II. Abdülhamid döneminin özel bir yeri vardır. Bu dönemde sağlık alanında önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Bunlar arasında ülkeye dışarıdan bulaşıcı hastalıkların girmesini önlemek için çok sayıda koruyucu müesseseler (tahaffuzhaneler), kuduz ve çiçek aşısı müesseseleri, bakteriyolojihane, gıda tahlilleri yapan laboratuvarların açılması; 1896'da frengi mücadelesinin başlatılması, son derece modern Şişli Çocuk Hastanesi (Hamidiye Etfal Hastane-i Âlisi), Gülhane Askeri Tababet Tatbikat Mektebi ve Seririyat Hastanesi, Haydarpaşa'da Askeri Tıbbîye Mektebi için modern ve mükemmel bina, Şam Tıbbîye Mektebi, ayrıca pek çok hastaneler, şifahaneler kurulması, Darülaceze'nin yapılması, İstanbul'a Terkos, Elmalı ve Hamidiye sularının getirilmesi, birçok uluslararası kongreye temsilciler, yenilikleri yurda getirmek için Fransa, Almanya ve Avusturya'ya gençler gönderilmesi sayılabilir.

Darülfünun'dan İstanbul Üniversitesine

1900 yılında kurulan İstanbul Darülfünunu, 1909 yılında Hukuk ve Tıp fakültelerini de bünyesine almış, çeşitli tasfiyeler ve düzenlemeler geçirdikten sonra nihayet 31 Temmuz 1933 tarihinde yürürlüğe giren 2252 sayılı "İstanbul Darülfünunu'nun İlgasına ve Maarif Vekâletince Yeni Bir Üniversite Kurulmasına Dair Kanun" ile lağvedilmiş, yerine büyük çoğunluğu yenilenmiş kadrosuyla İstanbul Üniversitesi kurulmuştur. Üniversitenin yeni hocaları arasında Nazi Almanya'sının iş vermediği Musevi asıllı çok sayıda profesör, eski Darülfünunun bazı hocaları ile yeni atanan Türk hocaları bulunmakta idi. Başlangıçta yabancı hocalar derslerini tercüman hocalar ve tercüman-

lar aracılığıyla verdiler. Darülfünun özerk bir kuruluş olduğu halde, İstanbul Üniversitesine bu hak ancak 1946 yılında çıkarılan 4936 sayılı kanunla verilmiştir. 27 Mayıs 1960 askeri darbesinin ardından, yeni bir tasfiye süreci başlayarak 114 sayılı kanunla 147 öğretim üyesinin üniversiteyle ilişkisi kesilmiştir. (Bunlar 1962 tarihli 43 sayılı kanunla haklarını geri almışlardır.)

Tıpta Uzmanlık Alanları

Modern Batı tıbbı 1800'lü yıllarda gelişmeye başlamıştır. Tıp durmadan gelişmekte ve geliştikçe de dallara, her dalda da yeni dallanmalara ayrılmaktadır. Başlangıçta tabip, cerrah ve kehhâl (göz hekimi) şeklinde görev yapmakta olan hekimler, 19. yüzyıldan itibaren uzmanlık alanlarına ayrılmaya başlamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti döneminde 1928 yılında çıkarılan 1219 sayılı "Tababet ve Şuabâtı Sanatların Tarz-ı İcrasına Dair Kanun", ilişkili nizamnamede (1929), dokuz klinik (iç hastalıkları, hariciye, akıl ve sinir hastalıkları, kulak burun boğaz, göz, deri ve zührevi hastalıklar, çocuk, doğum ve kadın hastalıkları, üroloji) ve altı laboratuvar dalı (bakteriyoloji, patoloji, biyokimya, adli tıp, radyoloji, fizik tedavi) tanımlanmıştır. 1947 tüzüğünde 22 olan uzmanlık alanı, 1956'da 37'ye, 1961'de 45'e, 1962'de 60'a çıkmıştır. 2011 yılında uzmanlık alanları 43 anadal ve 45 yandal olmak üzere 88'e yükselmiştir. Gün geçtikçe yeni uzmanlık dalları ihtiyacı ortaya çıkmakta, her bir dal içerisinde de farklı tecrübe ve ilgi alanları belirlemektedir. Bu duruma bir özelleştirme yapılması gerekmektedir. Dünyanın en saygın mesleklerinden biri olan tıbbın değeri, "insan"la olan ilişkisinden kaynaklanır. Bu açıdan bakıldığında, giderek teknik, mekanik bir uygulamaya dönüşen ve insanî kimliğinden uzaklaşan modern tıp gelecek adına endişe vericidir.

Aşırı uzmanlaşma belli konuların derinlemesine ortaya konmasını ve geliştirilmesini sağlarken, aynı zamanda hastaya bir bütün olarak yaklaşılmasını engellemekte, âdeta teknik bir görev gibi meslek icrasına yol açmaktadır. Daralan bakış açısı bütüne ilişkin körlük alanını genişletmekte ve bu süreçte "insan" devre dışı kalmaktadır. "İnsana" dokunamayan modern tıp bu haliyle toplumun alternatif arayışlara yönelmesine de yol açmaktadır.

Günümüzden bin yıl önce yaşamış ünlü tıp âlimimiz İbn-i Sina'nın tıp alanına asırlarca damgasını vurmuş olmasının arka planı iyi analiz edilmelidir.

Aslında güçlü bir felsefeci olan İbn-i Sina sadece insana değil, bütünüyle hayata ve varlığa derin bir felsefi bakış açısıyla yaklaşmış, parça-bütün, fi-

zik-metafizik, din-felsefe, felsefe-tıp, insan aklı ile Etkin Akıl dediği İlahi İrade arasında gerçeği anlama ve anlamlandırma adına güçlü bağlantılar kurmuştur. İbn-i Sina'nın varoluş felsefesinde her varlıkta bütüne ait parçalar olduğu ve bu parçalardan hareketle ve onları birbiriyle birleştirerek (akletme) gerçeğe ulaşılabilceği vurgulanır. Bilgi süreci duyu ve algılarla başlar. Ancak asıl bilgi bütüne ait olan formların, yasaların kavranmasıdır. "Bilmek mekani bir olay olmayıp her gerçek bilgide sezginin de bir payı vardır."

Cumhuriyet Dönemi Sağlık Politikaları

23 Nisan 1920'de kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi ilk toplantısında hükümet kurulmasına karar vermiş ve

2 Mayıs 1920 tarihinde kabul edilen kanunla "Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti" kurularak Dr. Adnan (Adıvar) Bey ilk vekil olarak göreve başlamıştır. Cumhuriyet'in ilanından Atatürk'ün ölümüne kadar geçen süre içinde 15 yıl boyunca Sağlık Bakanlığı yapmış olan Dr. Refik Saydam hem bu döneme, hem de kendinden sonraki sağlık politikalarına damgasını vurmuştur. Bu dönemde halkçılık ilkesinin gereği olarak öncelikli olarak toplum sağlığı hizmetleri ön planda tutulmuştur. Genel hatlarıyla koruyucu hekimlik hizmetleri ve sağlık denetimi Merkezi Yönetime, tedavi edici sağlık hizmetleri ise Belediyeler ve Yerel Yönetimlere bırakılmıştır.

1923 yılında Türkiye'de yabancıların hekimlik yapmaları yasaklanmış ve muayenehaneleri kapatılmıştır. Yine aynı yıl çıkartılan bir yasa ile yeni mezun hekimlerin 2 yıl mecburi hizmet yapmaları kararlaştırılmıştır.

Sağlık Bakanlığı (Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti) 1925 yılında çalışma programını 7 temel madde üzerinde yoğunlaştırmıştır.

1. Devlet sağlık örgütünü genişletmek
2. Hekim, sağlık memuru ve ebe yetiştirmek
3. Numune hastaneleri, doğum ve çocuk bakımevleri açmak
4. Sıtma, verem, trahom, frengi ve kuduz gibi bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmek
5. Sağlık kurumları oluşturmak
6. Sağlık ve sosyal yardım faaliyetlerini köylere kadar ulaştırmak
7. Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü ve Hıfzıssıhha okulu kurmak

1930 yılında yayımlanan 1593 sayılı “Umumi Hıfzıssıhha Kanunu” ile halk sağlığı yönetimi ilkeleri esaslı bir şekilde ortaya konmuştur.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında yaşanan siyasi ve sosyal olaylarla sağlık politikaları arasında bir takım ilişkiler bulmak mümkündür. Örneğin dönemin Eğitim Bakanı Mustafa Necati’nin 1929 yılında genç yaşta (35 yaşında) apandisit nedeniyle hayatını kaybetmesi büyük gürültü koparmış, konu soru önergesiyle Büyük Millet Meclisi’ne taşınmış, bu olay sağlık sistemi ve doktorlar aleyhine bir kampanyaya dönüşmüştür.

Aslında hastaya zamanında teşhis konarak ameliyata karar verilmiş, fakat hasta ve ailesinin İstanbul’dan çağырdıkları doktorları bekleme ısrarları nedeniyle vak’a gecikerek ertesi gün septik kangren ve peritonit tablosu ile acil ameliyata alınmasına rağmen kurtarılamamıştır. İstanbul’dan gelen Dr. Akil Muhtar Özden ve Dr. M. Kemal Öke yapılan tıbbi işlemlerin doğru olduğunu ve tedavinin gecikmesinde hastanın sorumluluğu bulunduğunu teyit etmişlerdir. Bindası bu konuda çıkan tartışmalarda sağlık teşkilatının yetersizliği, Ankara’da donanımlı bir hastane ve Tıp Fakültesi’ne olan ihtiyaç dile getirilmiştir.

Sağlık Bakanı Refik Saydam soru önergesine uzun bir cevap vererek, Bakanlığın öncelikli görevinin toplum sağlığını korumak ve denetim olduğunu, ayrıca tedavi edici kurumların ihtiyacı olan doktor ve sağlık personelinin yetiştirilmesi olduğunu vurguladıktan sonra doktorlar aleyhine söylenen eleştirilere ağır cevaplar vermiştir. Sanki bugün söylenmiş gibi tazeliğini hiç kaybetmemiş bu sözlerden birkaç alıntı yapmanın uygun olacağını düşünüyorum:

“Efendiler, bu müessif vesile ile Türk tıp camiası aleyhine o kadar ağır ithamlar ileri sürülmüştür ki, buna esef etmemek elden gelmez. Şu veya bu vesile ile tıp camiası aleyhine bir hava vücuda getirmek, vatandaşların bu camiaya itimadını sarsıntıya uğratmak ne demektir, bilir misiniz efendiler?”

Bu camianın büyük bir bilinçle omuzunda taşıdığı maddi ve manevi mesuliyeti hiç dikkate almamak, manevi bir baskı altında bırakarak tıbbi vazifelerinde tereddüde sevk etmek demektir. Bu halin ülke için zararlı olduğu kanaatindeyim. Tedavi edici bir doktor, hastasının hayatını korumak için her türlü sorumluluğu üstlenerek gerekli girişimlerde bulunur, bugünkü ilmin ve tıp sanatının sınırları dahilinde tereddüt etmeden çalışır. Böylece bir doktor için şu veya bu sebeple, özellikle hiçbir esasa dayanmaksızın ilmine söz söylemek, bilgisizliğini iddia etmek toplum için zararlı netice verir ve bu zararın sınırını tayine imkân yoktur. Nasıl başlar, nereden biter tayin edilemez.

Sağlık ve şifa arayan hastaların vicdanında sağlık camiasına karşı mevcut güveni yıkacak veya doktorlara karşı tereddüde düşürecek nitelikteki yayınlar ve açıklamalar faydasız ve hatta elem vericidir. Karşılıklı güven ortadan kalkar veya doktorun mesleğinin gereklerini yerine getirmekten uzaklaşmasını sağlarsa netice ne olur?

Efendiler, tıp bilimi ve en büyük doktorlar insanları ölümden kurtaracak bir çareyi bulmuş olma iddiasında katiyen değildir."

Bütün bu polemikler sağlık sistemi hakkında belli bir farkındalık oluşturmuş, netice olarak Ankara'da tam teşekküllü bir hastane ile ülkemizin İstanbul'dan sonraki ikinci tıp fakültesinin açılmasına zemin teşkil etmiştir.

Türkiye'nin sağlık politikaları dünyadaki gelişmelere de paralel olmak üzere ülkenin siyasi konjonktürüne göre farklılaşmalar göstermiştir. 1938 sonrası tek parti döneminde ağırlıklı olarak devletçi politikalar uygulanmıştır. 1945 tarihinde sona eren İkinci Dünya Savaşı sonrası hem dünyada, hem de ülkemizde liberal politikalar öne çıkmıştır. Bu dönemin sağlık politikalarında entegre hizmet anlayışı, yani koruyucu ve tedavi edici hizmetlerin birleştirilmesi esas alınmıştır. Millî Sağlık Planı'nda köyleri sağlık hizmetine kavuşturmak için her 40 köy için 10 yataklı bir sağlık merkezi öngörülmüştür. Ayrıca çocuk ölümlerinin fazla oluşu dikkate alınarak 1952 yılında Sağlık Bakanlığı bünyesinde Ana Çocuk Sağlığı Şube Müdürlüğü kurulmuştur. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ve Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO) gibi uluslararası teşekküllerle işbirliği yapılarak Ana ve Çocuk Sağlığı (AÇS) merkezleri açılmıştır.

1950'den sonra liberalleşmenin bir sonucu olarak sağlıkta özel sektör de yer almaya başlamıştır. 1952'de Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) ve bağlı hastanelerinin açılmasıyla çok başlılık ortaya çıkmıştır.

Sağlık insan gücü kaynaklarının artırılması amacıyla İstanbul ve Ankara Üniversitesi Tıp Fakültelerinden sonra 1955 yılında Ege Üniversitesi, 1962'de Atatürk Üniversitesi, 1963'te Hacettepe Üniversitesi, 1966'da Dicle Üniversitesi Tıp Fakülteleri, 1967'de Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, 1968'de Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi, 1970'te Eskişehir Osmangazi ve Uludağ Üniversiteleri Tıp Fakülteleri açılmıştır. Tıp fakültelerinin sayısı 1980'de 19 iken, 1990'da 25'e, 2000 yılında 47'ye, 2010'da 74'e ulaşmış ve günümüzde 100'ü aşmış durumdadır.

1950 yılından sonra hekim sayısı ile birlikte hemşire, ebe ve sağlık memurları sayılarında da açılan okulların sayısına paralel şekilde önemli artışlar olmuştur.

1960 sonrası dönemde sağlık her birey için temel hak olarak kabul edilerek sağlık hizmetlerinin en küçük birimlere kadar yaygınlaştırılması amacıyla 5 Ocak 1961 tarih ve 224 sayılı “Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Yasası” çıkarılmıştır. Bu yasayla herkese eşit, belli hizmetler dışında ücretsiz, kademeli bir hizmet sunulması hedeflenmiştir. Hizmetin temel ünitesi sağlık ocakları olarak belirlenmiş, bunların bağlı olduğu sağlık grup başkanlıkları ve hastanelerle sistem bütünleştirilmiştir. Uygulamaya 1963 yılında Muş ilinden başlanmış ve sonra tüm ülkeye yaygınlaştırılmış ise de istenen başarı elde edilememiş, bu hizmetlerde çalışan hekimlere muayenehane açma izni verilmesiyle sistem büsbütün yozlaşmaya terk edilmiştir.

Türkiye’de sağlık alanında en köklü değişiklik 2003 yılında başlatılan “Sağlıkta Dönüşüm Programı” ile olmuştur. Programın temel noktaları şu şekilde özetlenebilir:

1. Sağlık hizmet sunumu ile finans sisteminin ayrılması
2. Herkesi kapsayan Genel Sağlık Sigortası
3. Özel sektörün entegre olduğu kamu hizmeti
4. Kamu hastanelerinin tek çatı altında birleştirilmesi
5. Kamu hastanelerine idari ve mali özerklik verilmesi
6. Hastane ve muayenehane birlikteliğine son verilmesi
7. Performansa dayalı ödeme sistemi
8. Sağlık Ocaklarından Aile Hekimliğine geçilmesi
9. Etkili sevk zinciri
10. Kamu-özel sektör ortaklığı ile Kampüs Hastanelerinin (Şehir Hastaneleri) kurulması

Sağlıkta dönüşüm programının en olumlu etkilerinden biri hastanelerdeki çok başlılığı ortadan kaldırması ve sağlık güvencesi ne olursa olsun herkesin aynı hastaneye gidebilmesine imkân tanınmasıdır. Bu durum doğal olarak sağlıkta belli bir standardın oluşmasına katkı sağlamaktadır. Ancak, Sağlıkta Dönüşüm Programı’nın temel bileşenlerinden biri olan sevk zincirinin kurulamamış olması hastanelerde yığılmalara, iş yükünün artmasına, hizmet kalitesinin düşmesine ve bunlarla bağlantılı şekilde artan şiddet olaylarına neden olmaktadır.

Muayenehane-Hastane bağının koparılmasıyla birlikte çalışma koşulları ve özlük haklarında yeterli iyileşmelerin yapılamamış olması pek çok öğretim üyesinin ayrılmasıyla birlikte üniversite hastanelerinde ciddi bir gerilemeye yol açmıştır.

Performansa dayalı ödeme sistemi kalite ve nitelik artışından daha çok yapılan işlemlerde sayısal bir artışa neden olmuştur.

Günümüz sağlık hizmetlerinin olumsuz sonuçlarından biri olarak koruyucu hekimlik uygulamalarının geri plana itilmiş olması gösterilebilir. Ayrıca sistem içerisinde payı giderek artan özel sektörün kârını arttırma gayreti ve yükselen maliyetler sistemin sürdürülebilirliği hakkında endişeye neden olmaktadır. Hükümet, sağlık mensupları ve halk arasında cereyan etmekte olan sağlık siyasetinde bundan böyle özel sağlık kuruluşlarının daha fazla rol alacağı öngörülebilir.

Ancak toplumun sağlık sisteminden memnuniyeti giderek artmaktadır. Bu oran 2003 yılında %39,3 iken 2010 yılında memnuniyet oranı %73 olarak ölçülmüştür.

KAYNAKLAR

Unat EK., Darülfünun, Üniversite ve Yasalar:
Mutsuz Bayramlar, İstanbul 1980.

Unat EK., Samastı M: *Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye:*
Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları, İstanbul 1990.

Unat EK., Milli Egemenlik ve Devletin Halk Sağlığı Yöntemi:
Milli Egemenlik Üzerine (Unat EK, Hatemi H, Kazancıgil A)
Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, İstanbul 1985.

Kars Z., 1929 polemikleri, Tıp Tarihi Notları:
Türk Tabibler Birliği Yayını, Mayıs 2003.

Demirel H., 1946-1960 Arası Sağlık Politikaları ve Sağlıkta Planlama:
Medipolitan Eğitim ve Sağlık Vakfı Yayınları, İstanbul 2008.

Aydın S., Hayata Yüksekten Bakabilmek:
Sağlık Politikaları Üzerine Makale ve Denemeler
Medipolitan eğitim ve Sağlık Vakfı Yayınları, İstanbul 2008.

Unat EK., Osmanlı İmparatorluğunda Fransızca Tıp Öğrenimi ve Türkiye

Cumhuriyetinde İngilizce Yüksek Öğretim:
Cerrahpaşa Tıp Bülteni, s: 219-233, 1972.

Ergin O., İstanbul Tıp Mektepleri, Enstitüleri ve Cemiyetleri:
İÜ Tıp Tarihi Enstitüsü, İstanbul 1940.

TIP EĞİTİMİNDE SAĞLIĞIN YERİ: BİR ÖZELEŞTİRİ DENEMESİ³

İnsan gerek kendi özvarlığı gerekse fiziki, biyolojik ve sosyal çevresiyle ilişkileri yönünden son derece hassas ölçü ve dengelere sahiptir. Dinamik bir niteliği olan bu dengelerin ve uyum hâlinin bozulması hastalıklar şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Bu açıdan sağlığı “insanın beden bütünlüğü ile birlikte kendi iç alemi ve çevresiyle uyumlu olması” şeklinde ifade etmek mümkündür. Dünya Sağlık Örgütü bunu “insanın beden, ruh ve sosyal yönden tam bir iyilik hâli” olarak tanımlamaktadır.

Söz konusu iyilik hâli tartışılabilir bir durum olup değişen şartlara ve koşullara göre çok farklı nitelikler gösterebilir. Söz gelimi aşırı stres ve zorlayıcı durumlarda, büyük felaketlerin, insani trajedilerin yaşandığı ortamlarda bu iyilik hâli kişilerin kontrol ve dengelerini kaybetmemeleri, dayanma ve direnme gücü, sosyal dayanışma gösterebilmeleri olabilir.

Sağlıklı olmak aynı zamanda akli ölçülere, ahlaki normlara göre davranabilmek, yararlı olanla zararlı olanı, iyi ile kötüyü ayırt edebilmek ve adalet ilkesine göre hareket edebilmektir.

Sağlık, fiziki ve sosyal çevresiyle birlikte kişinin ruhsal, psikolojik ve duygusal yönlerini de içine alan bütünsel bir kavramdır. Bütün bunlar sağlığın çerçevesini bugünkü modern tıbbın ilgi alanının çok ötesine kaydırarak hayatın tamamını kapsayan bir boyuta ulaştırmaktadır.

Tek başına beden sağlığı dikkate alındığında bile eğitimden kültüre, gıdadan ulaşıma, temiz çevreden ekonomik politikalara kadar birbirinden farklı ve iç içe geçmiş pek çok konu ilgi alanına girmektedir.

Sağlık Sektörünün Niteliği

Tarihte hasta-hekim ekseninde gelişimini sürdüren tıp bilimleri 19. yüzyıldan itibaren Batı dünyasında ortaya çıkan sanayileşme ve bunu izleyen libe-

3 - Bu makale SD Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi, Aralık, Ocak, Şubat 2020 tarihli 53. sayıda sayfa 84-88’de yayımlanmıştır.

ral politikaların etkisiyle nitelik değiştirmiş, büyük ekonomik yatırım ve karlılık temelinde ilerleyen devasa bir sektöre dönüşmüştür. Diğer yandan çevre tahribiyle birlikte ekolojik dengelerin bozulması, aşırı ölçüde kimyasalların üretilmesi, sanayi atıklarıyla havanın, suyun, toprağın ve ürünlerin kirlenmesi, sınırsız kazanç hırsının tetiklediği aşırı üretim ve tüketim çılgınlığı, doğal yapısı bozulmuş, hormonlu, katkılı gıdaların hayatımızı istila etmesi, iş sağlığı ve güvenliğinin gündeme gelmesi, ölçüsüz ve dengesiz beslenmenin yol açtığı sağlık sorunları, sosyal sağlığın bozulmasıyla depresyon ve psikolojik rahatsızlıkların yaygınlaşması, savaş ve afetlerin yol açtığı sorunlar, sahipsiz çocuklar, yoksunluklar, şiddet ve istismarlar ve daha sayamadığımız nice konu sağlığın kapsama alanının ne denli geniş olduğunu göstererek dikkatleri toplum sağlığına çevirmektedir.

Ancak günümüz sağlık sektörü temel niteliğinin gereği olarak yatırımlarını sağlığın korunmasına, geliştirilmesine değil, kârlılık oranı daha yüksek olan alanlara, hastalıkların tanı ve tedavilerine yoğunlaştırarak dolaylı da olsa tıp alanını büyük ölçüde belirlemektedir. Toplum sağlığının bozulması ile sağlık sektörünün gelişmesi arasında sinerjik bir ilişki bulunmaktadır. Sektörün seçkin bir yaklaşımla ve kendi stratejik hedefleri doğrultusunda gerçekleştirdiği, desteklediği, yönlendirdiği AR- GE faaliyetleri bir şekilde tıp eğitimini de şekillendirmektedir.

Tıbbın İlgili Alanları ve Ülkemizdeki Gelişme Trendi

Tıbbın ilgi alanlarını kısaca koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetleri şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Sanayileşme döneminde işçi sınıfının ortaya çıkışı ve dönemin sosyalist eğilimli siyasi akımlarının da etkisiyle toplum sağlığı, koruyucu hekimlik ve sosyal tıp uygulamaları önemli gelişmeler göstermiş ise de zamanla daha liberal politikaların izlenmesi sonucu sağlık sistemleri ağırlıklı olarak tedavi edici hizmetler yönünde gelişimini sürdürmüştür.

Ülkemizin sağlık sistemi de dünyadaki bu gelişmelere paralel seyir izlemiştir.

Cumhuriyetin kuruluş döneminde toplum sağlığının ön planda tutulduğu sağlık politikaları izlenmiş, tedavi edici hizmetler yerel yönetimlere, belediyelere bırakılarak koruyucu hizmetleri ve denetimi temel görev kabul eden bir anlayış hâkim olmuştur. Bu dönemde çıkarılan “Umumi Hıfzıssıhha Kanunu” ile birlikte kurulan Hıfzıssıhha Enstitüsü bu dönemin özünü en iyi şekilde yansıtmaktadır. 1950’li yıllarda kısmen de olsa liberal politikalara

geçilmiş, özel sektörün de devreye girmesiyle birlikte tedavi edici hizmetler öne çıkmaya başlamıştır. Siyasi yapının değiştiği 1960 sonrasında “Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Kanunu” çıkarılarak nüfus yapısına uygun şekilde herkese eşit, sürekli, entegre ve kademeli bir sağlık hizmeti verilmek istenmiş, ancak beklenen başarı elde edilememiştir. 1980 sonrasında muayenehane açma serbestisi getirilmesiyle de toplum sağlığı ve koruyucu sağlık hizmetleri büsbütün aksamıştır.

Ülkemizde sağlık alanında yapılan en köklü değişiklik 2003 yılında hayata geçirilen “Sağlıkta Dönüşüm Programı” olmuştur. Bu programla birlikte “Genel Sağlık Sigortası”, hastanelerin tek çatı altında toplanması ve özerk işletmelere dönüştürülmesi, performans sistemi, özel hastanelerin sisteme entegre edilmesi, kamu-özel ortaklığı ile büyük kampüs hastanelerinin (şehir hastanesi) kurulması ile tedavi edici sağlık hizmetleri büyük bir ivme kazanmıştır. Bu dönemde Sağlık Bakanlığı aslı görevi olan denetleyici ve koruyucu hizmetlerden çok âdeta bir “Hastaneler Bakanlığına” dönüşmüştür. Sağlık ocakları kaldırılarak aile hekimliğine geçilmiş ise de hastane hizmetlerine ağırlık verilmesi pratisyen/aile hekimlerini sistemin ucuna iterek işlevsiz hale getirmiş, koruyucu hizmetlerin ihmal edilmesine neden olmuştur. Kaynağında önlenebilen sağlık sorunları sağlık hizmetine talebin artmasıyla iş yükünün ve hasta sayısının fazlaşmasına, doktor-hasta ilişkisinin olumsuz yönde etkilenmesine şiddet ve istismar olaylarının artmasına neden olmuştur.

Teşhis ve tedavi hizmetleri ileri teknolojilerle donatılmış hastanelerin kurulmasını, uzmanlaşmış doktor kadrosunu, yardımcı sağlık ve teknik personeli, yüksek bir finans desteğini gerektirmesi yanında ancak hasta bireyleri hedeflemektedir. Sağlık endüstrisinin, ilaç sektörünün temel belirleyici olduğu bu sistemde aşırı uzmanlaşma hastalara bütüncül yaklaşılmasını (holistik tıp) imkânsız hale getirmektedir. Yüksek maliyetine rağmen devlet tarafından da genel teşvik edildiğinden tedavi edici hizmetler giderek alanını genişletmektedir.

Buna karşılık koruyucu hizmetler için pahalı teknolojilere, bina yatırımlarına, ileri derecede uzmanlaşmış kadrolara ihtiyaç olmadığı gibi aynı zamanda çok düşük maliyetlerle kitlesel hizmetler verilebilecekken bu alan büyük ölçüde ihmal edilmektedir. Ülkemizde ortalama olarak %15 sıklıkla (8 milyon) Tip 2 diyabet hastası bulunmaktadır. Sağlıklı beslenme ve hareketli yaşam konusundaki eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleriyle büyük ölçüde önenebilecek olan bu hastalar ne yazık ki yaşadıkları komplikasyonlarıyla birlikte ömür boyu sıkıntı çekmekte ve sağlık sistemine devasa bir yük oluş-

turmaktadır. Benzer şekilde toplumun ağır bedel ödediği kanser vakalarının %30 kadarının sigara,

%20'sinin viral enfeksiyonlara bağlı önlenabilir nitelikte olduğu dikkate alındığında koruyucu hizmetlerin önemi bir kat daha anlaşılır hale gelir. Diğer yandan gıda sektöründe yapılacak çok küçük müdahalelerle (örneğin aşırı rafine gıdalar, katkı maddeleri, ambalaj malzemeleri konularında) toplum sağlığına çok büyük katkı sunabilecekken bu konularda insanlar kendi başlarının çaresine bakmak zorunda kalmaktadırlar.

Bütün bunların neticesinde hastalık alanı günden güne genişlerken sağlıklı kalanı sahipsiz kalarak giderek daralmaktadır. Bu eğilimin doğal bir sonucu olarak tıp eğitimi de sağlıktan çok hastalıklar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Hâlbuki tedavi edici hizmetler bugünün hastalarını, koruyucu hizmetler ise hem bütün toplumu hem de gelecek kuşakları hedef alır.

Tıp Eğitiminin Amaç ve Hedefleri

“Mezuniyet Öncesi Tıp Eğitimi Ulusal Çekirdek Eğitim Programı (2014)” tıp eğitiminin amacını, ulusal yeterlilikleri, eğitim içeriğini ve mezunların temel rollerini kapsamlı bir şekilde belirleyerek mezunların kazanmaları gereken nitelikleri sıralamıştır.

Bu niteliklere göre;

1. Tıp tarihi perspektifinde hekimlik kimliği ve bilincini geliştirmiş,
2. Sağlıkla ilgili tüm süreçlerde “bütüncül (biyo-psiko- sosyal ve kültürel) yaklaşım” sergileyen,
3. Mesleğini daha çok teknik anlamda değil de insani ve mesleki değerler (profesyonellik) doğrultusunda ve kanıt dayalı olarak uygulayan,
4. Sorumluluklarının, sınırlarının ve haklarının farkında olan, sürekli mesleki ve bireysel gelişime açık olan,
5. Ulusal ve uluslararası sağlık sistemleri ve politikaları ile sağlıkla ilgili tüm süreçleri “bireyin ve toplumun sağlığını geliştirme” perspektifinden “bireysel ve toplumsal faydayı” önceleyecek şekilde değişime ve gelişime zorlayan nitelikli hekimler yetişmesi amaçlanmaktadır.

Ulusal yeterlilikler arasında sayılan hastalıklardan korunma, sağlığın korun-

ması ve geliştirilmesi süreçlerini planlama ve yönetme, insani, toplumsal ve kültürel değerleri gözetme, insan haklarını savunma, farklılıklara saygı, insani ve toplumsal sorumluluklarını yerine getirme, etik ve mesleki değerleri gözetme, birey ve toplum sağlığı ile ilgili eğitim ve danışmanlık süreçlerini planlama ve yürütme, hasta ve yakınlarıyla etkin iletişim kurma, sağlık sistemlerini, politikalarını ve yönetimini eleştirel şekilde süreç ve sonuçlarıyla birlikte değerlendirme son derece önem taşıyan hususlardır.

Sağlığın Korunması ve Geliştirilmesi

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 1981 yılında “2000 yılında herkes için sağlık” hedefiyle sağlığın geliştirilmesi konusunu ortaya atmıştır. Uluslararası yapılan “Sağlığı Geliştirme Konferanslarında (1986 Ottawa, 1988 Adelaide, 1991

Sundsvall, 1997 Jakarta, 2000 Mexico, 2005 Bangkok gibi)” sağlığın temel bir insan hakkı ve sosyal sorumluluk olduğu hükümetlerin buna yönelik ekonomik, sosyal ve sağlık politikalarını geliştirmeleri gerektiği vurgulanarak ana hedefler ortaya konmuştur.

Bu hedefler arasında eğitim, gıda ve beslenme, konut, iş, ulaşım ve çevre, tütün, alkol, madde bağımlılığı, sosyal destek ve bakım, yaşam kalitesi, sağlıkta eşitsizliklerin ve toplumsal farkların giderilmesi, sağlık bilgi paylaşımı gibi konular müzakere edilerek yerel ve uluslararası iş birlikleri üzerinde durulmuştur.

DSÖ’nün 48. Avrupa Bölge Komitesi Toplantısında (1998) “Sağlık 21” başlığı altında “21. yüzyılda 21 hedef” olarak alınan ve Türkiye tarafından da kabul edilen başlıklara göre tüm ülkelerin sağlığın geliştirilmesi için siyasi, yasal, sosyal, ekonomik ve eğitsel tedbirler almaları gerekmektedir.

Ottawa Bildirgesinde (1986) alınmış olan kararlardan birisi de sağlık hizmetlerinin yeniden düzenlenmesi, sağlık sektörünün sağlığı teşvik yönünde harekete geçirilerek teşhis ve tedavi edici hizmet verme sorumluluğunun ötesine geçebilmesinin sağlanmasıdır. Bu bildirmede sağlığın ön koşulu olarak barış, korunma, gıda, eğitim, yeterli gelir düzeyi, uygun ekosistem, sürdürülebilir kaynaklar, sosyal adalet ve hakkaniyet vurgusu yapılmıştır.

Ülkemizde sağlığın korunması ve geliştirilmesiyle ilgili kurumsal yapı “Sağlığın Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü” ile “Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü”dür. Bu genel müdürlüklerin birbirine benzer görev ve yetkileri arasında

birey, toplum ve çevre sağlığını ilgilendiren her türlü etkeni inceleme, teşhis, değerlendirme ve kontrol etmek; tüm bireylerin sağlığını geliştirmek, beslenme alışkanlıkları,

obezite, sigara ve benzeri zararlı maddelerin yol açtığı sağlık riskleri ve tehditleri ile mücadele etmek; kronik hastalıklar ve kanserle ilgili araştırma ve kontrol çalışmaları yapmak sayılabilir.

Bu görevler için “Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü” bünyesinde çok sayıda daire başkanlığı (aile hekimliği, toplum sağlığı, göç sağlığı, çalışma sağlığı, sağlık tehditleri erken uyarı ve cevap, aşı ile önlenabilir hastalıklar, bulaşıcı hastalıklar, zoonotik ve vektörle bulaşan hastalıklar, tüberküloz, tütün ve madde bağımlılığı ile mücadele, kanser, ruh sağlığı, çocuk ve ergen sağlığı, kadın ve üreme sağlığı, sağlıklı beslenme ve hareketli hayat, kronik hastalıklar ve yaşlı sağlığı, çevre sağlığı, tüketici güvenliği ve halk sağlığı laboratuvarları) kurulmuş, taşra teşkilatı olarak da “Halk Sağlığı Müdürlükleri,” “Toplum Sağlığı Merkezleri” ve “Halk Sağlığı Laboratuvarları” tesis edilmiştir.

Bütün bunlar memnuniyet verici olmakla birlikte söz konusu koruyucu toplum sağlığı hizmetlerinin istenen başarıyı gösterebilmesi için bu konularda eğitilmiş, deneyimli kadroların yetişmesi ve istihdamının teşvik edilmesi gerekmektedir. Bugünkü hâliyle tıp eğitiminde koruyucu sağlık hizmetleri konusunda büyük bir boşluk olduğu gibi, istihdam açısından da köklü adımlar atılması gerekmektedir. Tıp fakültesi öğrencilerinin gelecek hedefleri arasında sağlık hizmet sunumu ve akademik kariyer yanında toplum sağlığı hizmetlerinin de önemli bir yer alması sağlanmalı, ayrıca bu hizmetlerde çalışacak sağlık personelinin yetiştirmek üzere “Halk Sağlığı Okulları” gündeme alınmalıdır.

Tıp Eğitimi Sağlığı Ne Ölçüde Destekliyor?

Toplumda doktorların daha sağlıklı davrandıkları yönünde genel bir kanaat mevcuttur. Bu nedenle doktorların bilgi, beceri ve mesleki yeterlilikleri yanında toplum sağlığı açısından son derece önemli bir görevleri de iyi örnek, olumlu rol model olmalarıdır. Ancak bu konudaki kanaatlerin aksine ne lissans ve ne de uzmanlık eğitiminde doktorlar gerek kendi sağlıkları gerekse toplum sağlığı konusunda yeterli bir bilgi birikimine ve bilincine erişememektedir.

Sağlıklı yaşam ve zararlı alışkanlıklar konusunda yapılmış çalışmalar doktorların toplumun genelinden pek bir farklarının olmadığını ortaya koy-

maktadır. Örneğin sigara içme oranları doktor ve diğer sağlık personelinde toplumun çok gerisinde değildir. Bu durum sigara karşıtı kampanyaların önündeki ciddi engellerden biridir. Tıp fakültesi öğrencileri arasında yapılmış olan araştırmalar sigara içme oranının sınıf yükseldikçe alınan eğitimle paralel şekilde azalmadığını, bilakis arttığını göstermektedir.

Tek başına bu durum dahi tıp eğitimini sorgulamamızı gerektirir. Eğitim yalnızca bilgi vermek olmayıp, aynı zamanda bilginin gerektirdiği tutum ve davranışların kazandırılmasıdır. Kendi sağlığının sorumluluğunu taşımayan bir doktordan toplum sağlığını korumasını beklemek ne ölçüde gerçekçidir.

Toplum sağlığının korunması ve geliştirilmesi perspektifinden bakıldığında bugünkü tıp eğitimi programlarıyla söz konusu hedefleri yakalamak bir ütopyadan öteye geçmez. Zira tıp fakültelerinin eğitim programlarında bu konulara ayrılan derslerin oranı yüzde onun çok altındadır.

Ağırlıklı olarak hastalıkların teşhis ve tedavisini öğrenmiş olan genç doktor adayları birinci basamak sağlık hizmetlerinde kendilerini yeterli hissetmediğinden bu görevlerde pek fazla çalışmak istememekte veya yeterince sahip lenmemektedirler.

Doktorların Profesyonel İlgil Alanları ve Hedef Kitleleri

Tıp eğitimi ağırlıklı olarak ileri derecede uzmanlık gerektiren üçüncü basamak sağlık kuruluşlarında verilmektedir. Bu durum birinci basamak koruyucu ve tedavi edici hizmetlerde çalışacak olan genç hekimlerin mesleki donanım ve yeterlikleri açısından sorunludur.

Diğer yandan doktor camiası olarak çalıştığımız tüm sağlık kuruluşlarında, muayenehaneden polikliniklere, aile sağlığı merkezlerinden hastanelere varıncaya kadar bir şekilde sağlığı bozulmuş bireylerle karşı karşıya geliyoruz.

Sağlıktan çok hastalıklarla, koruyucu geliştirici hizmetlerden çok teşhis ve tedavi hizmetleriyle ilgiliyiz ve de bu yönde istihdam ediliyoruz. Uzmanlık alanımıza göre belirli alanlara, sınırlı iş ve prosedürlere, teknolojik cihazların ürettiği muayyen verilere odaklanıyoruz. Bu durum bizi, giderek hastaya bütün olarak yaklaşmaktan, insandan uzaklaştırarak adeta teknisyenliğe doğru sürüklemektedir. Bütün bunlarla birlikte tıp mesleği hâlâ saygınlığını koruyabilen nadir mesleklerdendir ve bu saygınlığını doğrudan “insan” ilişkisinden almaktadır. Bu nedenle tıbbın “insandan” ve “insani değerlerden” koparılarak, alınıp-satılır bir metaa dönüştürülmemesi gerekir.

Toplum sağlığı konusunda en büyük görev kamu otoritesi olan Sağlık Bakanlığına düşmektedir. Sağlığı etkileyen ve zararlı sonuçları uzun yıllar sonra ortaya çıkacak olan faktörleri bugünden belirleyip gerekli önlemleri alacak nitelikli bir koruyucu hekimlik faaliyetine ülkemizin büyük bir ihtiyacı olduğu açıktır. Zira başta diyabet, kanser, kardiyovasküler hastalıklar olmak üzere giderek artan hastalık yükünün ortaya çıkardığı yüksek maliyetin sürdürülebilmesi son derece zordur.

Diğer yandan koruyucu hizmetler tabiatı gereği özel sektörün ilgilenmediği, yatırım yapmadığı, bütünüyle kamu otoritesinin sorumluluğuna kalmış bir alandır. Bu nedenle devlet yatırımlarının tedavi edici hizmetlerden daha çok toplum sağlığı hizmetlerine tahsis edilmesi gerekir. Toplum sağlığı ve koruyucu hekimlik sahasındaki yetersizlikler eğitim alanındaki eksiklik yanında ağırlıklı olarak istihdam politikalarına dayanmaktadır. Tıp fakültelerinde bu konuda yeterli eğitim verilmiş olsa dahi mezunların büyük çoğunlukla hastalara yönelik sağlık hizmetlerinde istihdam edilmeleri ortada büyük bir boşluk bırakmaktadır.

Toplum sağlığı alanında bilgi birikimi ve deneyimi olan kadroların, halk sağlığı uzmanlarının başta Sağlık Bakanlığı olmak üzere, yerel yönetimlerde, diğer bakanlıklarda (Milli Eğitim, Tarım ve Orman, Çevre ve Şehircilik, Çalışma ve Sosyal Hizmetler ve Aile, Gençlik ve Spor, Kültür ve Turizm, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlıkları), medya alanında, gıda sektöründe çok daha etkin olmaları şarttır. Sağlık Bakanlığının temel misyonu kendi adına uygun şekilde sağlığın korunması ve geliştirilmesi olmalıdır. Bu alanda yeni istihdam alanlarının açılması ve genişletilmesi bu konuya tıp eğitiminde daha fazla yer verilmesini tetikleyecektir. Aksi takdirde bugünkü sağlık politikaları ile bu boşluğu doldurmak pek mümkün görünmemektedir.

Sonuç

Sağlık sorunları ne sağlık tesisleriyle ne de bilimsel buluşlar ve teknolojik gelişmelerle çözülebilir. Bunun için her şeyden önce yaşam tarzının, dünyayı algılayış biçiminin ele alınması ve değiştirilmesi gerekir. Başta Sağlık Bakanlığı olmak üzere sağlık alanıyla ilgili tüm özel ve tüzel kişilerin hastalıkların teşhis ve tedavisinin ötesinde sağlıklı yaşam konusuna müdahil olma sorumluluğu vardır. Sağlıklı yaşam, genel toplum düzeniyle dolayısıyla siyasetle de yakından ilgilidir. Sağlık politikalarının merkezinde “hastaların tedavi ve bakım hakkı”ndan daha öncelikli olarak “sağlıklı yaşam hakkı” bulunmalıdır.

Günümüzde sağlık hizmetleri medikal ağırlıklı yürütülerek ekonomik bir sürece (sağlık işletmesi, sağlık ekonomisi, performans, verimlilik, kârlılık kavramları üzerinden), “sağlık” kavramı da bir iyilik halinden çok satın alınabilen bir ürüne dönüşmüş durumdadır. İstihdam politikalarının doğal bir sonucu olarak doktorlar halkın sağlığını korumaktan çok ilaç ve teknoloji tekellerinin birer aracı konumuna sürüklenmektedir.

Gerçekte tüm ilgileri ve mevcut kaynakları kendinde toplaması açısından değerlendirildiğinde teşhis ve tedavi edici hizmetleriyle modern tıp sağlığı bozan temel sorunların görmezden gelinmesine bir bakıma katkıda bulunmaktadır. Modern tıbbın bu özelliği tıp eğitimine de damgasını vurmaktadır. Gerçekte sağlık, tıbbi aşan, çok sektörlü iş birlikleri gerektiren, son derece geniş bir alandır. Ancak bu iş birliğinin merkezinde tıp mensuplarının yer almasına ve tıp eğitiminin de bu çerçevede gözden geçirilmesine büyük bir ihtiyaç bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

Bardakoğlu İ, Yakıncı C., Tıp Fakültesi Öğrencileri İçin Tıp Eğitimi: *İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2018.*

Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü., Hizmet Bilimleri ve Görevleri Hakkında Yönerge: 2017.

Kasapoğlu A., Türkiye’de Sağlık Hizmetlerinin Dönüşümü: *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi 2016, 19(2): 131-174.*

Mezuniyet Öncesi Tıp Eğitimi., Ulusal Çekirdek Eğitim Programı, 2014.

Sağlık Bakanlığı., Herkese Sağlık-Türkiye’nin Hedef ve Stratejileri: *(Sağlık 21), 2001, Ankara.*

Sönmez., CI ve Ark., Düzce Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Sigara İçme Sıklığı ve Sigara ile İlgili Tutum ve Davranışları: *Konuralp Tıp Dergisi, 2017, 9 (2): 160-166.*

Taşdemir M., Halk Sağlığında İyileştirme Fırsatları: *SD Sağlık Düşünce ve Tıp Kültürü Dergisi Sayı 48, 2018.*

DÜNDEN BUGÜNE SAĞLIK SİSTEMİ⁴

Dünyada büyük değişimlerin, çalkantıların yaşandığı bir süreçte Türkiye tarihinin önemli bir döneminden geçiyor. Temel sistemler değişiyor, alışılmış kalıplar kırılıyor, bu değişim sancılarını da beraberinde getiriyor.

Her şeyden önce demokratikleşme ve insan hakları alanında ciddi gerilimler yaşıyoruz. Bugüne kadar uygulanan temsili demokrasi modeli artık sistemi taşıyamaz olmuş, katılımcı demokrasi ise tüm kurum ve kurallarıyla bir türlü istenen seviyeye erişememiştir.

Sivil toplum kuruluşları gerek yapı ve gerekse inisiyatif kullanma açısından son derece yetersiz durumdadır.

Ülkemiz sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan oldukça heterojen bir yapı göstermektedir.

Siyasi istikrarsızlık ve çeşitli güç odaklarının yetkisi, müdahaleleri mevcut sıkıntıları içinden çıkılmaz hale getirmektedir.

Türkiye bütün bu olumsuz şartlarıyla birlikte yöneldiği AB sürecinde büyük sorumluluklar üstlenmiştir. Bu sorumluluklar arasında Sağlık Reformları önemli bir yer tutmaktadır.

Sağlık, temel bir insan hakkı olup her bireye ayırım gözetilmeden sunulması gereken bir hizmettir. Bu nedenle bazı ülkeler sosyal devlet anlayışının gereği olarak herkese eşit, ücretsiz sağlık hizmeti sunmaktadır.

Ülkemizde sağlık sistemi hemen her dönemin, her iktidarın üzerinde kafa yorduğu, çok defasında yap-boz tahtasına çevirdiği yahut da bir türlü elini süremediği hastalıklı bir sistemdir. Bunun böyle olduğu herkesin ittifak ettiği bir husustur.

Her tedavi denemesi yeni dengesizliklere yol açarak içinden çıkılmaz hale getirmiştir.

Cumhuriyetin kuruluşundan beri milli birlik, tasada ve kıvançta beraber-

---

4 - Hazırlayanlar: Dr. Mustafa Samastı, Dr. Hüseyin Eker, Dr. Selahattin Semiz, Avukat Hüseyin Yürük. Kutup Yıldızı Sağlık Raporu Sağlıkta Dönüşüm: Kazananlar-Kaybedenler, 4 Kasım 2006.

lik konusundaki hamasi söylemlere, sınırsız, imtiyazsız toplum iddialarına rağmen pratikte gerek sosyal gerçeklik olarak, gerekse kamusal hizmet organizasyonlarıyla sağlık alanında çok başlı yapılar, farklı statü ve uygulamalar meydana gelmiştir.

Sağlık alanında sosyal güvenlik hizmeti veren Emekli Sandığı, SSK, Bağ-Kur, Yeşil Kart gibi (özel meslek gruplarıyla ilgili yapılanmalar bir yana) parçalı bir yapı hâkim olmuş, düzen ve bütünlük bir türlü sağlanamamıştır.

Koruyucu Hekimlik uygulamaları ihmal edilmiştir. Koruyucu hekimlik uygulamalarına yeterince kaynak ayrılmamakta ve bu konuda çalışan personele hizmet içi eğitim desteği verilmemekte ve motivasyonları artırılmamaktadır. Konunun uzmanı hekimlerden yararlanılamamaktadır.

Pratisyen Hekimler âdeta sağlık hizmetinin dışında kalmış, sağlık memuruna yakın bir yapıda kalması nedeni ile sürekli ihtisas sınavına hazırlanan hekimler oluşmuştur.

Uzman Hekimler SSK ve devlet hastanelerinde emeklerinin karşılığını alamadıklarından, muayenehane açmak ve özel hastanelerde çalışmak zorunda bırakılmışlardır. Bu durum çeşitli suistimallerin kaynağı olmuştur.

Akademik kadrolar ayrı bir değerlendirme konusudur. Ancak Devlet Hastanelerindeki halen yürürlükte olan Şeflik sistemi kaydı hayat şartıyla sürdürülen, gelişmelere kapalı, kişisel değerlendirmelere ve suistimallere son derece açık bir yapıdır. Sürekli bilimsel gelişim ve yenilenmeye açık, süreli ve denetimli olması gerekir.

Hastalar sistemin kurbanları olarak zorlukları esas çeken kısımdır. Koruyucu Sağlık hizmetlerini alamamakta, çeşitli hastalık risklerine karşı kontrolden ve checkuptan geçememektedir.

Hastalandığı zaman ilk başvuracak yer olarak hastane ve özel poliklinikleri düşünmektedir. Hastanelerde uzun kuyruklar oluşturmakta, günlerce gidip gelerek teşhis konmaya çalışılmakta, tedavi için ise günler, haftalar hatta aylarca beklemek zorunda kalmaktadır. Bu yüzden bazen de doktorların ve polikliniklerin yerini eczacı kalfaları ve tanıdık tecrübeli kişiler almaktadır.

Aile hekimliği anlayışı henüz oluşmamıştır. Pilot bölge olarak Düzce'de uygulanan aile hekimliği sistemi Hekim ve Hasta memnuniyeti konusunda başarılı gözükmeyle birlikte henüz kanuni alt yapısı oluşturulmamış, el yordamı ile yürütülen bir sistem görünümündedir. Mutlaka çok detaylıca

incelenip ülkemiz şartları göz önüne alınarak çok iyi bir alt yapı hazırlanarak uygulama genelleştirilmelidir. Yoksa iyi niyetli yarım kalmış projeler arasına karışma tehlikesi sağlık sistemimiz açısından kaçırılan bir fırsat olabilir.

Sağlık Yöneticileri Liyakat Usulü Atanmamaktadır

Hiçbir deneyimi ve bilgisi olmayan kişiler siyasi baskılarla sağlık yöneticisi olarak atanmakta ve toplumun sağlığı ehil olmayan bu kişilere emanet edilmektedir. Hiçbir projesi ve ideali olmayan bu sağlık yöneticileri o koltuklarda bir gün daha fazla kalabilmek için Bakanlığın emirleri yerine, siyasilere emirlerini yapmakla zaman geçirmektedirler ve mevcut işleyen sistemi de altüst etmektedirler. Bu yöneticiler hiçbir zaman tıbbi açıdan ve yöneticilik açısından denetlenmemektedirler.

Sağlık yöneticiliği sıradan herkesin yapabileceği bir iş olarak görülmektedir. Oysa gelişmiş ülkelerde sağlık yöneticiliği bir meslektir ve eğitimini almadan hiç kimse o göreve getirilmez. Dolayısıyla illerde kendi işini yapamayan yöneticilerin işi merkezden yürütülmeye çalışılmaktadır. Ancak Sağlık Bakanlığı Merkez teşkilatı da taşradan farklı değildir. Makam ve mevkiiler iş yapma isteği olmayan siyasi yollardan oralara gelmiş müdür ve daire başkanları ile doludur.

Genel müdürlüklere ise Sağlık Bakanlığı teşkilatından yeterli deneyimi olmayan akademik kişiler getirilmektedir ve bu kişiler sistemi öğrenene kadar görev süreleri dolmaktadır. Sağlık Bakanlığında önemli mevkiilerde hekimler bulunmamaktadır. Çalışan az sayıdaki hekim de maddi açıdan cezalandırılmaktadır.

Sağlık kurumlarının birleştirilmesi, Genel Sağlık Sigortası, Finans-Hizmet ayrımı... gibi geçmiş dönemlerde çok konuşulup bir türlü hayata geçirilemeyen sağlık projeleri mevcut AK Parti iktidarı döneminde çok cesur bir şekilde hızla uygulamaya sokulmuş, fakat maalesef üzerinde tüm taraflarıyla yeterince tartışılmamıştır.

Yeni dönemi temel ilke ve hedefler açısından takdir edip desteklemekle birlikte mevcut projenin ülke gerçeklerine uygun hale getirilip alt yapısı hazırlanmadan uygulamaya konmasının getirdiği sıkıntıları üzümleniz izliyoruz.

Böyle büyük bir projeyi dar bir alana sıkıştırmak doğal olarak ilkelere sapmalara, adaletsizliklere, duraklamalara veya geri adım atmalara davetiye

çıkarmak demektir. Bu durum ülke imkânlarını heba etme, meydanı fırsatçılara kaptırma ve milletin gelecek umutlarını karartma riskini beslemektedir.

Sağlıkta yeni dönem hem sağlık çalışanları, hem sağlık hizmeti alanlar, hem de sistem açısından köklü değişimler getirmektedir. Bu değişikliklerin büyük kısmı herkesin düşündüğü doğrular olarak görülmekle beraber, uygulamada değişik kötü kullanımlar nedeni ile büyük riskleri de içinde barındırmaktadır.

SAĞLIKTA DÖNÜŞÜM: KAZANANLAR-KAYBEDENLER

Bir ülkede uygulanabilecek ideal sağlık sistemi, ülke genelinde tüm bireylere etkin ve hızlı şekilde hizmet sunabilen, hastaya ve kamuya en makul maliyetli, sağlık çalışanları ve hasta memnuniyetini yüksek seviyede tutan, eğitime ve AR-GE'ye yeterli kaynak ayırabilen bir sistem olarak tanımlanabilir.

Türkiye'de herkesin beden ve ruh sağlığı içinde yaşaması, tıbbi bakımdan yararlanması Anayasal bir hak olarak belirlenmiştir.

1982 Anayasasında bu hizmetin yerine getirilmesinde kamu ve özel sağlık kurumlarından yararlanılması esası getirilmiştir.

Ülkemizin mevcut şartları göz önünde bulundurulduğunda Türkiye için ideal sağlık sistemi, sağlık insan gücü ve altyapı imkânları itibarıyla sağlıkla istenen hedeflere ulaşabilmek, bölgelerarası dengesizlikleri azaltabilmek için koruyucu sağlık hizmetlerine ağırlık verilmesi yanında kamu-özel ayrımı yapılmadan tüm imkânların adalet çerçevesinde devreye sokulması gerekmektedir.

Sağlıkta Dönüşüm Programı

“Ülkemizde Sağlıkla Dönüşüm Programı” çerçevesinde “Genel Sağlık Sigortası”, “Sağlık Kurumlarının Birleştirilmesi”, “Aile Hekimliği”, “Finans ve Hizmet Ayrımı”, “Hizmet Satın Alınması”, “Kamu Hastanelerinin Yerel Yönetimlere Devri ve Sağlık İşletmelerine Dönüştürülmesi”, “Bakanlığın Planlama ve Denetim Görevleri ile Koruyucu Hizmetlere Odaklanması... gibi yeni proje ve uygulamalar bir yandan sistem açısından önemli esneklikler getirirken aynı zamanda ciddi riskleri de içinde barındırmaktadır.

Doktor Sayısı Yetersiz

Türkiye'de halen 104 bin civarında doktor görev yapmakta olup ortalama 720 kişiye bir doktor düşmektedir. Ancak bu sayı Doğu ve Güneydoğu ille-
rimizde 6 bin kişiye kadar ulaşabilmektedir. Bu sayılara göre Türkiye doktor sayısı açısından Avrupa ülkeleri arasında sonuncu sırada yer almaktadır.

Büyükşehirlerde nüfus başına düşen doktor sayısı yetersiz bulunurken, Doğu ve Güneydoğu illerimizde Doktor ve Sağlık Personeli bulmak ve sağlık hizmetine ulaşmak oldukça zordur.

Türkiye'nin en büyük ili olan İstanbul doktor başına düşen hasta sayısı ile 81 il arasında 75. sırada bulunmakta, ebe ve hemşire sıralamasında ise en sona yer almaktadır.

Hastane yatak sayısının yüzde 38'i, uzman doktorların yüzde 46'sı üç büyük ilimizde hizmet sunmaktadır.

Sağlıkta Kamunun Ağırlığı

Sağlık hizmeti sunumunda kamu kuruluşlarının ağırlığı devam etmektedir. Hasta yataklarının yüzde 95'i, uzman hekimlerin yüzde 76'sı, pratisyen hekimlerin yüzde 96'sı ve hemşirelerin, yüzde 98'i kamuda istihdam edilmektedir.

Yatak kullanım kapasitesi yaklaşık yüzde 65 olmakla birlikte belirgin dağılım farklılıkları söz konusudur.

Sağlık Güvencesi Bulunmayanlar %20

Sağlık Bakanlığının "Ulusal Sağlık Hesapları Projesi"ne göre ülke nüfusunun yüzde 20'sinin sağlık güvencesi bulunmamaktadır.

Sağlıkta Finansman ve Hizmet Sunumu Ayrımı

Bu günkü haliyle sağlık sisteminin finansman ve hizmet sunumu olarak birbirinden ayrılmaya çalışılan her iki kısmı da problemlidir.

Ülkemizde kayıt dışı ekonomi ve yüksek işsizlik oranları bir yana; SSK ve Bağ-Kur gibi sosyal güvenlik sistemlerine dahil olanların bile önemli bir kısmı prim borçları nedeniyle sağlık güvencesinden istifade edememektedirler.

Bağ-Kur'da prim toplama oranı %36 kadardır. Tarım sektöründeki Bağ-Kur'luların %53'ü hiç prim ödemiş durumdadır.

Bu durumda sağlık sistemini yürütebilmek için bütçeden önemli bir pay akatarını gerekmektedir.

Aile Hekimliği Uygulaması

Sağlık reform tasarısında aile hekimliği modeli ile 1. basamak hizmetlerinin güçlendirilmesi ve etkin bir sevk zinciri ile hastanelere yığılmaların engel-

lenmesi, böylece ileri tetkik ve tedaviler için daha elverişli koşulların oluşturulması öngörülmüştür.

Ancak sistemin ilk ayağı olarak düşünülen Aile Hekimliği ve sevk zinciri uygulanmadan diğer basamaklar uygulamaya konunca hastanelere yığılmanın önüne geçilemediği gibi, eğitim hastaneleri bile dev birer polikliniğe dönüşmekle karşı karşıya kalmıştır.

Performans Uygulaması

Döner sermaye performans uygulamaları bu açıdan da istenen verimliliği sağlayamamış, eğitim ve araştırma faaliyetleri ihmal edilmiş veya ikinci plana itilmiştir.

Sağlık çalışanları arasında ücrette aşırı farklılıklar, haksız ve gereksiz rekabet ve yeni haksız kazanç uygulamaları oluşmuştur. Bir uzman hekime devletin takdir ettiği maaş 1200 YTL iken döner sermaye ile bu miktarın 3-5 katını alıyor. Dolayısı ile hekim bu parayı alabilmek için aşağıda belirtilen etik ve tıbbi hatalara neden olabiliyor. Ayrıca maaş olarak aldığı ücret düşük olduğu için emekli olduğunda alacağı ücret geçimine yetmeyecek düzeydedir.

Genel işletme mantığı açısından personele yapılacak performans ödemesi aldığı maaşı geçmemelidir. Bu durum aynı eğitimi görmüş uzman hekimler arasında gelir adaletsizliğine neden olmaktadır. Hastanede çalışmayan bir hekim bu düşük maaşıyla yetinmek durumunda kalmaktadır.

Performansa dayalı ücretlendirme sistemi kısmen hekimlerin motivasyonunu olumlu yönde etkilemiş ise de çalışma barışını ve ekip anlayışını olumsuz yönde etkilemiş, bürokratik işlemleri arttırmış ve birtakım tıbbi hatalara (endikasyon olmadan yapılan ameliyatlara, poliklinikler arasında hasta paslaşması, gereksiz ve pahalı tetkik istemleri, gereksiz ve uzun yatışlar, hasta muayenesine yeterince zaman ayırmama) neden olmuştur. Değerlendirmenin sayısal değerler üzerinden yapılması hizmet kalitesinin ve hizmet içi eğitim çalışmalarını olumsuz yönde etkilemiştir.

Sağlık ocaklarında ise bu performans kriterleri yüzünden birçok iş gereği gibi yapılmamakta ya da aksamaktadır. Yardımcı sağlık personeli açısından zaten tüm ülkede açıklar varken her sağlık ocağında bu yardımcı sağlık personelinin sayman mutemetliği (para toplama görevi) yapması ülke genelinde bir kalemde yaklaşık 6300 yardımcı sağlık personelinin hizmet dışı bırakılması anlamına gelmektedir.

Genel Sağlık Sigortası

Genel sağlık sigortası sistemiyle tüm toplumun sağlık güvencesi altına alınması gibi sosyal devlet anlayışı açısından çok güzel bir yapı hedefleniyor. Bu büyük hedefin gerçekleşebilmesi için gerekli sağlık hizmet sunumu kamu sektörünün yanı sıra tüm özel sağlık kuruluşlarının da sisteme entegre edilmesini gerektirmektedir. Bu entegrasyon Kamu hastanelerinin tek çatı altında toplanması ve özel hastanelerinde SSK, Emekli Sandığı, Bağ-Kur hastalarına hizmet vermesi ile kısmen sağlanmıştır.

Fakat uygulamada bir takım terslikler göze çarpmaktadır. Örneğin SSK'lı hastalar ayakta, teşhis-tedavi, yani poliklinik hizmetleri için özel hastanelere gidebilirken; özel poliklinik ve tıp merkezleri bunun dışında bırakılmıştır.

Sağlık Bakanlığınca ruhsatlandırılan bu müesseselerden Emekli Sandığı ve Devlet Memurları hizmet alabilmektedir. Bu yüzden sağlık güvencelerinin tercihlerine bağlı olarak Özel Muayenehane, Poliklinik ve Tıp Merkezleri sistem dışına itilmektedir. Bu durum sistemin geleceği ve kamu yararı açısından düşündürücüdür.

Ocak 2007'de GSS sistemine geçileceği planlanmasına rağmen bu konuda kamuoyuna bilgilendirici ve eğitici açıklamalar yapılmamaktadır ve 4 ay kalmasına rağmen ne sağlık personelinin ne de halkın sistemin nasıl işleyeceği ve neler getireceği konusunda bir bilgisi yoktur.

Özel Hastaneler, Poliklinik ve Tıp Merkezleri

SSK hastaları poliklinik hizmetleri için Özel Muayenehane, poliklinik ve Tıp Merkezlerinden hizmet alamamaktadır.

Hasta hedef kitlesi genellikle SSK'lı ve sosyal güvencesi olmayan dar gelirli hastalar olan bu sağlık kuruluşları bu kararla kapatılmanın eşiğine gelmiştir.

Bu düşünce ya Poliklinik ve Tıp merkezlerinin kapatılması öngörüsüne dayanıyor ya da Özel Hastane lobisinin hükümet üzerindeki negatif etkisi ile açıklanabilir. Bu kurumlarda çalışan hekimler sistem dışı kalmış ve verimsiz çalışmaktadırlar.

Hâlbuki mevcut 100.000 civarında hekimin tamamının bile ülke nüfusuna oranla yetersiz olduğu ortadadır.

Sistemin hasta ve hekim yararını düşünmesi ve maliyetleri azaltması gerekirken, bu uygulama ile 1. basamak sağlık hizmetlerini ortadan kaldırması ve

maliyeti daha yüksek olan hastaneleri tercih etmesi büyük bir hatadır.

Temel ilke açısından sektörel tercihlerde acil ihtiyaçların hızlı bir şekilde giderilmesi, kalitenin yükseltilmesi, maliyetin düşürülmesi gibi yararların gözetilmesi esas olmalıdır. Poliklinik hastalarının, polikliniklere, hastaneye yatması gerekenlerin, hastaneye gönderilmesi, sistemin sağlıklı işlemesi için önemlidir.

Kamu ve Özel Hastaneler

Hastanelerin birinci basamak sağlık hizmetine ihtiyaç gösteren hastalarla dolup taşması bir yandan maliyetleri artırırken, diğer yandan da oluşan yoğunluk nedeniyle gerçek ihtiyaç sahiplerinin mağdur olmalarına neden olmaktadır. Bu durum hastanelerin kalite ve verimliliğini olumsuz yönde etkilemektedir.

Kamu ve Özel Hastanelerde denetimsizlik nedeni ile hem etik, hem de mesleki hatalar ortaya çıkmaktadır. Faturalama işlemlerinin gerektiği gibi kontrol edilmemesi devleti çok büyük maddi kayıplara uğratmaktadır. Şu andaki mevcut durumda devletin kasasının anahtarları hastane yöneticilerinin elindedir. İstedikleri kadar parayı kasadan almaktadırlar.

Sevk Zinciri

Emekli Sandığına bağlı memurlar sevk zinciri için büyük sıkıntı ve zaman kaybına uğrarken, SSK, Bağ-Kur ve Yeşil Kart sahiplerinin istedikleri hastanelere başvurabilmeleri kişiler arasında adaletsizlikler oluşturmaktadır.

Sağlıkta Kalite ve Verimlilik

Sağlıkta kalite ve verimliliğin artırılması bakımından sistemin serbest rekabete açılması, bunun bir unsuru olarak özel sektörün teşvik edilmesi olumlu bir gelişmedir. Ancak, geçmişte uzun bir süre kamu sağlık kurumları ihmal edilerek, devlet imkânları ile desteklenmiş olan özel sektöre ayrıca hasta akışı, ücret ve ödeme konularında da ek avantajlar sağlanması, bunun yanı sıra yönetim ve istihdam politikaları ile devlet hastanelerinin ikinci sınıf pozisyonu düşünülmesinin ülke ve toplumun yararına olmayacağını düşünüyoruz.

Bununla beraber yatırım ve finansmanın devlet tarafından sağlandığı, ücretlerinin ve sabit giderlerinin devlet tarafından ödendiği kamu hastaneleri ile özel hastaneleri aynı çizgide görmemek gerekir. Sunulan hizmetlerde kaliteyi artırmak, yapılan hatalardan ve geçmişten ders çıkarmakla doğrudan

ilişkilidir. Bu nedenle tüm sağlık kurumlarında iyi bir kayıt sistemi kurulması, kayıtların derlenmesi değerlendirilmesi ve analizlerinin yapılarak sağlık hizmetlerinin buna göre planlanması gerekmektedir. Mevcut durumda en temel veri kaynağı olan ETF'ler bile hiçbir ilde yapılmamaktadır ve dolayısı ile tüm "Temel Sağlık Göstergeleri" yanlış olarak hesaplanmaktadır.

Sağlıkta Finansman

Hizmet finansman ayrımı ilkesiyle özel sektörden hizmet satın alınmasına geçilmesi belli bir rahatlık sunmakla birlikte "Genel sağlık sigortası ödemelerine" ilaveten vatandaşın cebinden önemli ölçüde ek para ödenmesini beraberinde getirmiştir. Böylece sağlık hizmetlerinin maliyetinde genel bir artış ortaya çıkmıştır.

SSK'da özel sağlık kuruluşlarından satın alınan hizmet bedeli 2001'de 2.257 milyon YTL iken, 2004'te ise 6.400, 2005'te 8.500 milyon YTL'yi bulmuştur. SSK'da 2001'de 992.616 milyon YTL olan ilaç harcaması, 2004'te 2.471 milyon YTL'ye ve Sağlık Bakanlığı'na devirden sonra 3.700 milyon YTL'ye çıkmıştır.

Özelleştirme uygulamaları koruyucu ve temel sağlık hizmetlerinin aksamasına yol açma yanında sağlık harcamalarını önemli ölçüde arttıran bir faktör olmuştur. Örneğin, 2005 yılında özel hastanelerden sağlık hizmeti satın alınan 2 milyon SSK'lı hasta için 652 milyon YTL (kişi başına 326 YTL) ödenmiştir. Aynı dönemde kamu hastanelerinde bir hastanın maliyeti 59 YTL olarak hesaplanmıştır.

Yani özel hastanelere ödenen para 5.5 kat daha yüksek bulunmaktadır. Hastalardan ayrıca alınan fark ücretleri bu rakamlara dahil değildir.

Diğer yandan özel sektörde çalışan sağlık personelinin iş güvencesi bulunmamaktadır.

Bu durumda yakın gelecekte büyük bir mağdur kitlesinin ortaya çıkması kaçınılmaz görünmektedir. Aynı durum kamuda sözleşmeli personel için de söz konusudur.

Sağlık İşletmeciliği

Sağlık sisteminde kamu-özel paylaşımı konusu halen oldukça karmaşık bir görüntü vermektedir.

Sağlık kuruluşlarında profesyonel işletme ve yönetim açısından büyük ek-

siklikler bulunmaktadır. Hastane yönetiminde, ihale, satın alma, muayene komisyonlarında... bu konularda hiçbir eğitimi olmayan doktorların görev yapması hem verimliliği azaltmakta ve hem de bu doktorların esas verimli olacakları mesleki aktivitelerini aksatmaktadır.

Sağlık kuruluşlarında idari, mali özerkliğin, kalite ve akreditasyonun hedeflendiği günümüz şartlarında uzman yöneticilik konusunun da ciddi bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Hastane yöneticilerinin atamalarında liyakate bakılmamaktadır ve atamadan sonra da bir hizmet içi eğitimden geçirilmemektedir.

Sağlık Bakanlığı politika ve önceliklerin belirlenmesi, düzenlemeler, koordinasyon, denetim, toplum sağlığının korunması gibi temel fonksiyonların yerine getirilmesinde istenen düzeye gelemediği halde, hala ülkenin en büyük sağlık işletmecisi konumunu sürdürmektedir.

Eğitim ve nitelikli insan gücü yetiştirilmesinde ciddi sorunlar vardır. Hemşire ve yardımcı sağlık personeli konusu hem kantite ve hem de kalite açısından büyük eksiklikler göstermektedir.

Mezuniyet öncesi ve sonrası eğitimler, şeflik sistemi, uzmanlık yeterlilik tanımı gibi konular çağdaş normlara kavuşturulmalıdır. Bürokratik işlemlerin fazlaşması hem hekimler, hem bürokratik elemanlar, hem özel ve kamu hastaneleri için önemli bir sorundur. Bu sorunu en aza indirmek için e-sağlık uygulamaları yaygınlaştırılmalıdır.

İlaç Alımları

SSK'lıların özel eczanelerden ilaç alması, hastalar için ek zaman, külfet, memnuniyetsizlik gibi sorunları büyük oranda ortadan kaldırmıştır. Ancak beraberinde ilaç tüketiminin aşırı artışı ve ilaç alım maliyetlerinin artışı meydana getirmiştir.

SSK hastalarının ilaca ulaşımının kolaylaşması, baskılanan talebin artışı, başka sağlık güvenceleri üzerinden ilaç alımının kesilmesi gibi nedenlerle ilacın tüketiminde bir artış olsa da yeni fiyat düzenlemesi ve geri ödemede alınan tedbirlerle bu yük asgari düzeyde tutulmuştur. Ancak bu çabalar daha önce ilaca daha kolay ulaşan Emekli Sandığı - Bağkur çalışanlarının bu kısıtlamalardan memnun olmamaları sonucunu doğurmuştur.

Fakat bunun yanında aşırı ilaç kullanımı ve hekim-eczane- ilaç firmalarının suistimalleri de mutlaka göz önünde bulundurulmalı ve denetlenmelidir.

Ayrıca yerli ilaç sanayini güçlendirici tedbirler alınmalı, ilaç pazarı uluslararası kartellerin olmayan insafına terk edilmemelidir.

Sonuç: Sağlıkta Dönüşüm Projesini genel olarak olumlu ve doğru buluyoruz.

Ancak;

- * Sağlık yöneticilerinin ayrıca bir uzmanlık alanı olarak yetiştirilmesi ve liyakat usulü atanması,
- * Koruyucu Sağlık Hizmetlerine öncelik verilmesi,
- * Toplum sağlığı hizmetlerinin ve Aile Hekimliğinin bir an önce hayata geçirilmesi,
- * Sevk Zincirinin sağlıklı bir şekilde kurulması,
- * Özel Muayene-Poliklinik ve Tıp Merkezlerinin sistem dışı bırakılmaması,
- * Sağlık giderlerinin sıkı bir şekilde denetlenmesinin sağlanması,
- * Performans sisteminin adaletsizlikleri ve hataları önleyecek şekilde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.
- * Sağlık Bakanlığı'nın, sağlık politikalarının ve önceliklerinin belirlenmesi ile denetim, toplum sağlığının korunması gibi temel fonksiyonların yerine getirilmesine yoğunlaşması gerekmektedir.
- * Sağlık kayıtlarının ve istatistiklerinin sağlıklı hale getirilmesi ve "Ulusal Sağlık Veri Tabanının" oluşturulması,
- * İlaç üretiminde yerli sanayiye geliştirecek tedbirler alınmalı, aşırı ilaç kullanımı ve hekim-eczane-ilaç firmalarının suistimalleri de mutlaka göz önünde bulundurulmalı ve denetlenmelidir.

TOPLUM SAĞLIĞI BATI TECRÜBESİ ve İSLAMİ KÜLTÜR AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME⁵

Halk sağlığı “organize olmuş toplum gayretleriyle sağlık şartlarının düzeltilmesi, her bireyin sağlıklı yaşayabileceği bir ortam geliştirilmesi” (Winslow, 1923) şeklinde tanımlanmıştır.

İnsan hakları evrensel bildirisinde (1948) “her bireyin yiyecek, giyecek, mesken, sağlık hizmeti ve gerekli toplumsal hizmetler de içinde olmak üzere; kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahını sağlayacak uygun bir yaşam düzeyine hakkı vardır” (Madde 25) denilmektedir.

Dünya sağlık örgütü (WHO) sağlığı “beden, ruh ve sosyal yönden tam bir iyilik hali” olarak tanımlar.

Bütün bunlar sağlığın tıbbın ilgi alanının (özellikle günümüz tıbbi insanın sağlık yönünden çok istisnai bir durumu olan hastalıklarıyla ilgilidir) çok ötesine geçen, hayatın hemen her alanını kapsayan, dolayısıyla tüm kişi ve kuruluşlara sorumluluk yükleyen bir kavram olduğunu göstermektedir. Konunun eğitim-kültür, birey-toplum- devlet, ideoloji-inanç, sosyal-ekonomik-politik vs. gibi birbirinden hem farklı ve hem de iç içe geçmiş pek çok boyutu bulunmaktadır.

Sağlığın sosyal, kültürel, psikolojik ve ruhsal boyutu bir yana yalnızca fiziki beden sağlığı için dahi eğitimden kültüre, ekonomik ve sosyal adaleti sağlayacak politikalara, yoksulluk ve işsizlikle mücadeleye, sağlıklı çevre, mesken, işyeri, temiz ve yeterli su teminine, dengeli beslenmeye, zararlı alışkanlıklarla (uyuşturucu, alkol, sigara vb.), cinsel sapma ve gayr-i meşru ilişkilerle mücadeleye, çocuk ve ailenin korunmasına, zararlı hayvan ve hastalık vektörü artropot kontrolüne, sağlık hizmetlerine (teşhis-tedavi- aşılama ve diğer koruyucu önlemler).. ihtiyaç vardır.

19. yy. Avrupasında sanayileşme, liberal ekonomi ve müdahalesiz rekabete şartlarının ortaya çıkardığı olumsuzluklar (tekellerin oluşması, zenginlerin lehine güçsüzlerin aleyhine işleyen toplum şartları, çevrenin tahribi,

5 - Eğitim Yazıları Dergisi, İstanbul, 2008.

eğitim-sağlık-kültür gibi kamu yatırımlarının aksamaması, kültürel yozlaşma..) dikkatleri toplum sağlığına çekerek ekonomik ve sosyal içerikli yasaların çıkarılmasına yol açmıştır. Bu dönemde özellikle çalışma hayatı ve çalışanların sağlığı; sosyal hekimlik uygulamalarıyla yoksul ve sakatların bakımı; sağlığı olumsuz etkileyen fizik çevrenin düzeltilmesi konularında ciddi adımlar atılmıştır. Böylece batı dünyası kendi ürettiği problemleri bir ölçüde kontrol edebilecek sosyal kontrol mekanizmalarını da (işsizlik sigortası gibi) oluşturmaya çalışmıştır. Bu arada toplum sağlığı açısından koruyucu hekimlik, sosyal tıp, işyeri hekimliği.. gibi farklı disiplinler gelişmiştir.

Sosyal tıp hastalıkların temelinde sosyal faktörlerin de önemli rolü olduğu gerçeğinden hareketle, tıbbi önlemlerle birlikte sosyal önlemlerin de alınmasını gerekli görür.

Toplum sağlığına büyük katkılarda bulunmuş olan Chadwick, 1842 yılında hazırladığı raporunda “hastalıkların temel nedeni yoksulluk, yoksulluğun önemli nedenlerinden biri de hastalıklardır” tespitine yer vermiştir.

Sosyal hekimliğin temel ilkeleri Grotjahn (1915) tarafından ortaya konmuştur. Bu ilkelere göre:

1. Hastalıkların oluşunda biyolojik-fizik-kimyasal faktörler yanında sosyal-kültürel-ekonomik faktörler de rol oynar
2. Bireyin hastalığı yalnız kendisine değil, aile ve topluma da olumsuz etkiler yapar.
3. En önemli hastalıklar toplumda en sık görülen, en çok ölüme ve sakatlığa yol açanlardır.

Neuman, “yoksulun tek malı beden gücüdür ve bu da onun sağlıklı olmasına bağlıdır. O halde devlet yoksula sağlık hizmeti sunmalıdır” görüşünü dile getirmiştir.

Sosyal tıp ilkelerine göre toplumun tüm bireylerinin sağlık güvencesine alınması bir kamu görevidir. Sağlık hizmetlerinin yanında eğitim ve temel gıda maddeleri gibi asgari hayat standartları da devlet teminatı altında olmalıdır.

Birey ve toplum sağlığı açısından yaratılış özelliklerinin, ekolojik ve doğal dengelerin ne denli önemli olduğu özellikle batı uygarlığının yaşadığı kötü tecrübelerle acı bir şekilde ortaya çıkmıştır.

İnsan fitratı ne toplumdan izole bireysel hayata, ne de kişiye özel alan bırakmayan komün düzenine elverişli değildir. Hem bireysel ve hem de toplumsal

ihtiyaçların denge içerisinde karşılanması gereklidir. Doğal dengelerin gözetilmemesinin toplum sağlığını ne denli tahrip ettiği geçmiş tecrübelerle ortaya çıkmıştır. Bununla ilgili pek çok örnek verilebilir. Yer yüzü kaynaklarının sorumsuzca yağmalanması, sınırsız kazanç hırsı ve bunun tahrik ettiği aşırı üretim ve tüketim çılgınlığı, kimyasal kaos, hormonlu ve genetik karakteriyle oynanmış gıdaların giderek öne çıkması vb. gelişmeler çok geç de olsa çevre bilincinin, ekolojik dengelerin, organik tarım ve doğal gıdaların öneminin yeniden keşfedilmesine yol açmıştır.

Yüksek üretim amacıyla hormon, antibiyotik ve kimyasalların yanı sıra fitratı otla beslenmek olan sığırlara hayvansal menşeli (scrapie hastalığından ölen) yemlerin verilmesi deli dana hastalığı ve bunun insandaki muadili kabul edilen Creutzfeldt-Jakob hastalığı gibi ölümle sonuçlanan beyin hastalıklarına yol açmıştır.

Geçmiş dönemde aşırı rafine (posasız) gıdaların tüketilmesinin sindirim fonksiyonlarını olumsuz etkilemesi üzerine tekrar doğal-lifli gıdalara dönüş başlamıştır.

Ölçüsüz hayat tarzı, cinsel özgürlük, aile bağlarının kopması, uyuşturucu, AIDS salgını gibi toplumu tahrip eden olumsuz gelişmeler batı dünyasında yeniden aile düzeni ve tek eşliliğe dönüşü gündeme getirmiştir.

Bütün bunlar sosyal ve fizyolojik dengelerin ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Vücudun ve organların sağlıklı işlemesi için doğal fonksiyonların yerine getirilmesi gerekir. Vücudun hareketsiz kalması, doğal ve lifli gıdaların kullanılmaması nedeniyle bağırsakların fizyolojik işlevini yerine getirememesi, anne adaylarının doğum ve süt emzirme gibi işlevlerden kaçınmaları.. beraberinde çeşitli sağlık sorunlarını getirmektedir.

Bir zamanlar süt çocuklarının beslenmesinde hazır mamalar yaygınlık kazanmıştı. Emzirmenin bebeğin sağlıklı gelişimi ve aynı zamanda anne sağlığı bakımından olağanüstü önemi anlaşılınca dünya sağlık örgütü (WHO) ve UNICEF 1990 yılında “bebeklerin 4-6 aya kadar yalnız anne sütüyle beslenmesi, daha sonra da ek gıdalarla birlikte 2 yıla kadar emzirmenin devam ettirilmesi” yönünde karar almıştır. Bilimin çok yeni ulaştığı husus aslında Kur’an’ın emzirme konusundaki tavsiyeleriyle (Bakara 233, Lokman 14, Ahkaf 15) tam olarak örtüşmektedir. Emzirme ve emzirilme hakkı vazgeçilmez insan haklarının başında sayılmaktadır.

Hastalık etkeni mikroplar vücuda belirli giriş kapılarından (ağız, burun, genital yollar, cilt, konjonktiva) girerler. İslami kural ve tavsiyeler enfeksiyonlara karşı giriş aşamasından önce ve de giriş aşamasında güçlü bir korunma sağlar. Temizlik dinin temel esaslarından biridir. Günümüz tıbbi bulaşmalara karşı en etkili, en pratik ve en kolay önlemin temizlik olduğunu ısrarla vurgulamaktadır. Temizlik, mikrop kaynaklarının kontrolünde, bulaşmaların engellenmesinde ve ayrıca vücut direncinin sağlanmasında son derece önemli rol oynar.

Gıdalar, beslenme ve insan sağlığı arasında çok ciddi ilişkiler vardır. Özellikle günümüz dünyasında tüketmekte olduğumuz gıdalar vücut için gerekli maddeler yanı sıra birçok zararlı unsuru da (zararlı mikroplar, parazitler, toksik kimyasallar, tarım ilaçları, ağır metaller, gıda katkı maddeleri, ambalaj artıkları, antibiyotikler, hormonlar, deterjanlar, radyoaktif kalıntılar, biyolojik zehirler..) içerebilmektedir.

Bunların dışında ölçsüz ve dengesiz beslenmeye bağlı olarak birçok sağlık sorunu (obezite, hipertansiyon, diyabet, hiperkolesterolemi, hiperlipemi, hiperürisemi...) oluşabilmektedir.

Kanser ve gıdalar arasında önemli ilişkiler bulunmaktadır. Doğal olmayan, konserve türü gıdalar, posa içermeyen gıdalar, aşırı kalorili, fazla yağlı gıdalar, aşırı et tüketimi, alkollü içecekler, gıda katkı maddeleri, yanmış biftek, yanmış yağ.. kanser açısından riskli grupta yer almaktadır. Gıda ilişkili kanser riskinden korunmada öne çıkan tavsiyeler şu şekilde sıralanabilir:

- * Ölçülü ve dengeli beslenme
- * Taze, günlük, doğal gıdalar
- * Kalori, yağ, kolesterolü düşük, posa kısmı fazla gıdalar
- * Taze, mevsimlik sebze meyve
- * Gereksiz ilaç ve kimyasallardan uzak kalma

Gıdalarla ilgili zararları azaltmanın pratik açıdan tek etkili yolu tüketimi sınırlı tutmak, israftan kaçınmaktır. Kur'an'ın pek çok âyetinde helal ve temiz gıdaların yenmesi gerektiği (Bakara 57, 168, 172; Mâide 4, 5, 88 gibi) ve bunun yanında bu hususta da aşırıya gidilmemesi, ölçülü olunması, aksi takdirde gazaba müstahak olunacağı (Taha 81) vurgulanmıştır. Nimetlerin yararsız tüketimi sayılan israf, aynı zamanda vücudun da aşırı olarak zarara uğratılması ayrıca ihtiyaç sahiplerinin mahrumiyetine sebebiyet verilmesi

yönleriyle de birey ve toplum sağlığını tehdit eden önemli bir konudur.

Modern toplumlarda cinsel ilişkilerdeki serbestlik yanında meşru ilişki alanının kısıtlı oluşu cinsel yolla bulaşan hastalıkları toplumun baş belası haline getirmiştir. İslami düzenlemede meşru alan olabildiğince geniş tutulması toplumu yozlaştıran, sağlığı tahrip eden gayri meşru alanın ortadan kaldırılmasının son derece etkin ve pratik yolunu sunmaktadır.

Allah (c.c) varlık âlemini belirli kurallar ve hassas dengeler (mizan) içerisinde yaratmış, yeryüzünde halifesi kıldığı insana bu dengeleri gözetmesini emretmiştir (Rahman 7,8). Zira insan, özgür iradesiyle hayat düzeninde dengeleri bozabilen yegâne varlıktır. İnsana verilen sınırlı irade gücü onun yüklenmiş olduğu emanet sorumluluğuna karşılıktır. Bu sorumluluk insanın hem kendi öz varlığı ve hem de geçici misafiri olduğu yeryüzü hayatının tüm cepheleriyle ilgilidir.

Bu anlamda İslam dini her şeyden önce insanı ve onu tekâmüle (Ahsen-i takvim) ulaştıracak yolları kutsamış; insan varlığına ve onun yaratılış amacına zarar verecek şeyleri yasaklamıştır. Bununla birlikte dinin temel haramları bile insan sağlığı ve hayatıyeti söz konusu olduğunda zaruret ölçüsünde mübah hükmüne dönüşmektedir. Dolayısıyla insan hem kendini ve hem de çevresini kutsal bir emanet olarak gözetmekle yükümlüdür.

İnsan sürekli olarak iç duygularının ve dış güçlerin birbirleriyle zıt yöndeki tesirleri arasında kalmaktadır. Buradan sağlığın en geniş anlamıyla bir tarifini (insanın kendi iç âlemi ve dış dünyasıyla dengeli, uyumlu olması hali) yapmak mümkündür.

İnsanın iç dünyasındaki dengesizlikler psikolojik rahatsızlıklara, davranış bozukluklarına; fizik-sosyal- biyolojik çevresiyle, kısacası irtibatlı olduğu varlıklarla dengeli olmayan ilişkileri ve ölçüsüz davranışları birçok problemin ve hastalığın oluşmasında rol oynar. İnsan, hayat düzenini hem etkileyen ve hem de bundan büyük ölçüde etkilenen bir varlıktır. İnsan, iyiliklerin, güzelliklerin olduğu kadar kötülüklerin de temel bir kaynağıdır.

İnsan olmak her şeyden önce sorumluluk sahibi olmaktır. Yaptıklarımızın ve de yapma imkânı olup da yapmadıklarımızın faturası bize döner. Problemler karşısında sorumluluk yüklenmekten kaçınmak sorunların daha da artmasına ve psikolojik çöküntülere sürükler. Bu durum insanın yalnız kendisine değil, tüm çevresine de sirayet eder.

Yeryüzünde Allah'ın (c.c.) halifesi olma bilincine erenler kendileri için kö-

tülükten arınma ve iyiliğe yönelme görevini yakın ve uzak çevreleri için de yerine getirmeye çalışırlar.

Sosyal sağlığın ilk halkası bireyin kendisi ve toplumu ile barışık olmasıdır. Kişiliğin, değer yargılarının, tutum ve davranışların oluşması aile yuvasından başlar. Anne babanın sevgisi, ilgisi, terbiyesi ilk mayayı oluşturur.

Sevgisiz, ilgisiz, korunmasız kalan çocuklar kendilerini güvende hissetmedikleri gibi güvenli ilişkiler de kuramazlar, şiddete, anormal tutum ve davranışlara son derece açıktırlar. Bu nedenle insan kişiliğinin her türlü saldırı ve tehlikelerden korunması gerekir.

Sosyal sağlığın oluşmasında emniyet, güven ve adaletin sağlanması, kötülüklerin engellenmesi şarttır. Canı, malı, aklı, ırzı ve nesli korumak devletin ve tüm dinlerin temel hedeflerindedir. Sosyal düzen toplumun ortak varlığıdır. Hukuk, örf ve ahlak kuralları bu düzenin oluşmasını ve muhafazasını sağlar.

Devletin olmadığı yerde anarşi ve kanunsuzluk; hukukun çiğnendiği devlette haksızlık ve otorite despotluğu vardır. Ekonomik kaynakların adaletsiz dağıtımı siyasi, sosyal ve kültürel baskılara da kaynaklık teşkil eder. Dış tehlikeler kadar insanın kendi ihtiraslarının, ölçsüz istek ve aşırılıklarının da dizginlenerek çevresi ile uyumlu, ölçülü ve sosyal sorumluluğunun bilincinde kişiler haline getirilmeleri gerekir.

Bilginin etkili olanı göz önünde tatbik edilenidir. Bu açıdan örnek ve modeller son derece önemlidir. İyilikleri yaymak kötülükleri örtmek esastır. Bu yönden bakıldığında medyanın rolü tam da bunun aksi istikamette olmaktadır. Her türlü yanlışın ve çirkinliğin boy boy teşhir edilmesi toplumu olumsuz yönde etkilemektedir. İnsanın davranışlarında, çevresi ile ilişkilerinde kültürel birikiminin ve inançlarının büyük etkisi vardır. Sosyal ve kültürel yabancılaşma, sosyal barışı tahrip eden en önemli faktörlerden biridir.

İnsanın iç dünyası, değer yargıları ve inancı ile uyuşmayan hayat şartları iç sıkıntılara ve kişilik problemlerine neden olur. Bu nedenle insanları kendi değerlerine ve inançlarına aykırı davranmaya zorlamak onlara en büyük haksızlıktır. Bu durum anarşi ve terörün de temel sebebidir. Benzer şekilde insanın düşünce dünyası ile yaşam pratiği arasındaki uyumsuzluklar ümitsizlik, hayal kırıklığı ve güvensizlik oluşturur.

Kültür; birey ve toplumların tavırlarını belirleyen değerler manzumesidir. Milletlerin, medeniyetlerin büyüklüğü, maddi gelişmişlikleri uzayı, ayı fet-

hutmeleri ile değil, kültürel değerleri, “insanı” keşfetmeleri ve onu yüceltmeleri ile ölçülür. Bu manadan uzak medeniyetler yıkılmaya mahkûmdur. Nitekim materyalist Batı uygarlığının iki devinden biri dağılmış, diğeri ise hızla akibetine yaklaşmaktadır.

Din ve vahiy ile ilişkileri kültürlerin temel karakterini yansıtır. Bu açıdan İslam Kültürü ‘insan’, Batı Kültürü “menfaat” odaklıdır. “İnsanların hayırlısı onlara yararlı olandır.” İslam’ın ilk devirlerinden itibaren yaygınlık kazanan vakıflar aracılığı ile toplumun sosyal dengeleri korunmuş, bir ibadet bilinci ile servetin zenginden fakire doğru akışı sağlanmıştır. Osmanlı döneminde yalnız İstanbul’da 20 imarethanede her gün 30.000’den fazla kişinin din, dil, ırk ayrımı yapılmadan doyurulduğu bilinmektedir.

‘XIX. yy’da peş peşe savaşlarla fakirlik ve sefaletin artması, dul, yetim ve öksüzlerin çoğalması ile bunlar için her türlü sosyal ihtiyacı karşılayacak kurumlar oluşturulmuştur. Darülaceze’nin kuruluşu ile ilgili Sultan Abdülhamid’in 1890 tarihli ifadesinde; “Geçimini sağlamak için sokaklarda dilenmekte olan ve kimsesiz bulunan çocuklarla, hasta ve sakatların dilenme zilletinden, horluğundan kurtarılarak yapabilecekleri ölçüde kendi işleri ile geçinebilmelerini sağlamak ve bunlardan iş yapamayacakların beslenip barındırılması ve kimsesiz çocukların eğitim ve terbiyesi için bir yer ayrılması...” şeklinde muhtaca bakış açısı çok güzel yansıtılmaktadır.

Görüldüğü gibi toplumu dilencilerden kurtarmak değil bilakis onları bu zilletten kurtarmak gibi çok ulvi ve insani bir amaç ortaya konmaktadır.

Tanzimat ile başlayan milletin temel değerlerine muhalefet hareketi Cumhuriyet ile birlikte tam olarak iktidar olmuştur. Batı kültürü ile gözleri kamaşan sözde aydınlarımız kendi kültürüne ve toplumuna sırt çevirmeyi terakki saymışlardır.

Asırlarca fakirlere, yoksullara, sahipsiz çocuklara kol kanat germiş olan vakıf müesseseleri, Evkaf Nezaretinin kurulması ile merkezileştirilmiş ancak hizmetleri büyük ölçüde kısıtlanmıştır. Toplumun zayıf noktalarını kapayan bu hizmetler yürütülemeyince dilenciler, sokak çocukları, tinerciler, gaspçılar, hırsızlar, sapıklar meydanları doldurmaya, toplumun rahat ve huzuru kaçmaya başlamıştır. Ahlaki değerlerin yozlaşması ile servetin zenginden yoksula akışı yön değiştirerek yoksul halkın ve devletin soyulma dönemi başlamıştır.

“Bir insanı öldüren tüm insanları öldürmüş, bir insanı yaşatan tüm insanları yaşatmış gibidir.” “Komşusu açken tok yatan bizden değildir.” “Adalet, ih-

san... gibi” esasları, toplumsal koruma ilkeleri ile değerlendirildiğinde açık bir şekilde görülür ki ; “İnsani olan İslami ve İslami olan insanidir.” İslam inancının şekillendirdiği insan modelinde emanet, kul hakkı, hesap verme, israf vb. toplum düzeninde de kamu yararı, zarar vermeme, zararı giderme ve zararlı davranışları engelleme gibi sosyal sağlığı ayakta tutan değerler hâkimdir. Bugünkü Batı kültürünü oluşturan liberal, materyalist, aydınlanmacı anlayış dini dışlamak, kendi kurallarını onun yerine oturtmaya çalışmaktadır.

Bu anlayış her türlü inançtan, ön yargıdan arındırılmış “bağımsız akıl” ve “bireysel özgürlük” üzerine kurulmuştur. Ancak bu özgürlüğün liberal anlayış çerçevesi ile sınırlı olduğunu da vurgulamak gerekli. Bu anlayışa göre “Liberalizm en üstün sistemdir. Hür siyasi mücadele ve görüş ayrılıkları sonuçta en iyi politikayı üretir. Bu sistemin reddedilmesi veya eleştirilmesine izin verilemez. Sadece hür ve akılcı bireyler siyasi haklardan yararlanır.

İrrasyonel bireylerin bu özelliklerinden kurtarılmaları gerekir. Onlara karşı tek etkili ve ahlaki yol onları liberalleştirmektir. Kabul etmediklerinde onlara baskı uygulamak ve boyun eğdirmek gerekir.”

Cumhuriyetimizin 85 yıllık serüveni şaşkırtıcı şekilde liberalizmin inanç esaslarıyla örtüşmektedir. Hemen her gün bu anlayışın fanatik savunucuları ile karşılaşılıyor isek de en açık sözcülerinden küçük bir alıntı oldukça aydınlatıcı olacaktır: “Bütün bu inkılabın esas bedeli mazi ile hesapları kesmek ve maziyi yıkmaktır. Türk inkılabının en mühim vazifesi de bu sebeple maziyi en son bakiyesine kadar söküp almaktır.

Kanunlarımızda onların düşünce ve usullerine yer yoktur. Biz onları en bii-aman düşmanlarımız gibi memleketin en ücra köşelerine kadar kovalayarak imha eyledik. Onların bekayasını yerin dibine gömülmüştür. Mazinin bu mezarı bir daha gömülecek, keskin silahı elinde olan bir nöbetçi tarafından bekayasını bir daha mezarının altından yeni hayat filizleri üretmesin diye gece gündüz bekleyecektir.” (Mahmut Esat BOZKURT, Adliye Vekili 14 Eylül 1927 Hâkimiyeti Milliyeye Gazetesinden.)

Hâlbuki materyalist kültür sömürü, şiddet ve saldırganlığı teşvik etmekte; bencil, başkasını önemsemeyen bir insan tipini ortaya çıkarmaktadır.

Batı dünyasının bilim ve teknolojiye ulaştığı büyük başarı aynı zamanda onun en büyük insani zaaf kapısını oluşturmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de “İnsanoğlu kendini müstağni görünce azar” (Alak 6-7) denmektedir. Liberal ahlak iddia edildiği gibi en iyi düzeni sağlayamamış, güçlülerin lehine ge-

lişen toplum şartları tekellerin, tröstlerin oluşması ile dengeleri daha da kötüleştirmiştir. Bu durum ancak çıkarılan yasalarla kısmen dengelenmeye çalışılmıştır. Buna karşılık İslami kültürün etkin olduğu toplumlarda hiçbir zaman büyük sosyal patlamalar ortaya çıkmamıştır. Toplumsal koruma mekanizmaları ve “zenginlerin mallarında yoksulların hakkı olduğu” gerçeği, dengelerin muhafaza edilmesini sağlamaktadır.

İslam bireye, topluma ve yöneticilere büyük ahlaki sorumluluklar yüklemektedir. Selamlaşma, insanlara güzel söz söyleme, laf taşımama, insanların aralarını düzeltme, yalan söylememe, kin ve öfkesini bastırıp insanların kusurlarını affetme, kötülüğe iyilikle karşılık verme, ihtiyaç sahiplerine, yakınlara, komşulara yetimlere yardım etme, borç verme, akrabalık ilişkilerini muhafaza etme, birbirine sabrı ve Hakkı tavsiye etme, boş sözlere yüz çevirme, iyiliği tavsiye edip kötülükten sakındırma, haksızlık yapmama, iyi ve kötü günlerinde dostlarını yalnız bırakmama... gibi daha birçoğunu saymadığım İslam’ın şekillendirdiği toplumsal ahlak sosyal sağlığın en büyük teminatıdır. İnanan kişinin temel bir özelliği de çevresine emniyet, güven duygusu vermesidir.

Global sistemin maddeye kurban ettiği insanlık bugün en buhranlı dönemlerinden birini yaşıyor. Bugünkü hâkim medeniyet “insanla” çelişiyor. İnsani ve manevi değerlerden uzak yetişen gençlik bir futbol maçı kadar bile insani trajedilerden etkilenmiyor. İçki, kumar, sigara, uyuşturucu, fuhuş gibi kötü alışkanlıklar hızla yaygınlaşarak toplumları çöküşe sürüklemektedir. Yaradılış amacına uygun sağlıklı bir hayat düzeni insanın kendisi, çevresi ve yaratıcısı ile uyum içinde olmasıyla mümkündür.

Din, aşırılıklardan, sapıklıklardan koruyarak insanı fitratın temiz atmosferine, ölçüye, ahenge, dosdoğru yola erdirmekte vazgeçilmez bir rol oynar. İnsan, hayatın öznesi, olay ve hadiselerin kilit unsuru, irade ve şuurun temsilcisi... İnsan, yeryüzünde Allah’ın temsilcisi. Topluma müspet anlamda yön verebilmek, iyiyi, güzeli, hikmeti temsil etmek “temsilciliğin” şiarı; yaşanan vahşete, çirkinliklere sessiz kalmak “dilsiz şeytanın” vasfı olmaktadır. Mazlumların feryadının cevapsız kalması ise “insani değerlerin” iflasını göstermektedir.

Hastalıkların pek çoğunda cehalet, yoksulluk ve sefaletin izleri vardır. İslam’a göre ilim öğrenmek ve öğretmek en büyük ibadetlerdendir.

İslam dini ilke olarak israf ve lüks hayatı engellerken sosyal dayanışma ve yoksullara yardımı da temel bir ibadet sayar. Ne yazık ki günümüz dünya-

sında bir yanda açlık ve sefaletle pençeleşenler diğer yanda aşırı tüketime bağlı problemlerden, şişmanlıktan kurtulabilmek için akla gelmedik çareler arayanlar bulunmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde çöpe giden yiyecekler açlıkla yüz yüze gelenlerin onlarca katına yetecek miktardadır.

Toplumsal sağlığın korunmasında üzerinde durulması gereken diğer bir husus ölçüsüz hayat tarzı ve kötü alışkanlıklardır. Modern hayat bir yandan yaşam kolaylıkları sunarken aynı zamanda artan ihtiyaçlar nedeniyle de hayat mücadelesini zorlaştırmaktadır. Artan rekabet şartları, stres, tatminsizlik ve psikolojik sorunlara davetiye çıkarmaktadır. Manevi destekten yoksun ve zorluklara direnme gücü gösteremeyenler çeşitli zararlı alışkanlıklarla (alkol, uyuşturucu vb.) kendini avutmaya, vurdumduymaz bir hayata ve çeşitli anormal davranışlara yönelebilmektedir.

Hastalıklara karşı fiziki direnç yanında psikolojinin de büyük rolü olduğu tartışmasız bir gerçektir. Dini donanım insanı birçok kötülükten korur. Aşırı sevinmeye veya aşırı üzülmeye mahal bırakmayan tevekkül, ihtirasları dizginleyen kanaat anlayışı stresin yol açtığı çöküntüye karşı son derece önemli bir korunma sağlar.

İslam inancı insanın yaratıcı ve varlık âlemiyle çok yönlü ilişkilerini düzenleyerek onda yüksek bir şuur oluşturur. Diğer bir ifadeyle insanın manevi kişiliği yanında maddi dünya ile ilişkilerini de bir bütünlük içinde ele alır. Ölüm sonrası hayat inancı dünyevi problemlere daha gerçekçi yaklaşmasına, aşırı gerilim ve stresten uzak kalmasına neden olur.

Sonuç olarak şunu açıkça söyleyebiliriz ki İslam'ın birey ve toplum sağlığının korunmasında özgün, doğru ve derin bir bakış açısı bulunmaktadır. Bu derece kapsamlı sağlık kurallarını başka hiçbir dinde görmek mümkün değildir.

Bu kuralların bir ibadet temelinde (yerine getirenler için sevap, ihmal edenler için günah ve cezanın söz konusu olması) ele alınmaları toplumun hemen her seviyesindeki bireyine ulaşmalarını sağlamaktadır.

Bu durum, yani geniş halk kitlelerine en kolay ve en basit şekilde nasıl sağlıklı olacaklarının öğretilmesi, İslam'ın müstesna özelliklerinden birini oluşturmaktadır. Bilim ve teknolojideki bunca gelişmeye rağmen insanlık, toplum sağlığı açısından da İslam'dakinden daha mükemmel bir sistem ortaya koymamıştır.

SAĞLIĞIN SOSYO-KÜLTÜREL BOYUTU⁶

Hayat hassas dengeler üzerinde kurulmuştur. Burada her türlü etkileşime açık, yani kararsız denge hali söz konusudur. Bu düzen içerisinde dengeleri değiştirebilen, bozabilen yegâne varlık insandır.

İnsan bir yandan kendi iç âleminin birbirine ters istikametteki istek, duygu ve kabiliyetleri; diğer yandan dış dünyasının farklı tesirleri altında âdeta tezatlarla iç içe yaşamaktadır. Hayatın içinde insan hem etkilemekte, hem de etkilenmektedir. İnsanın şerefi, itibarı, sağlık ve mutluluğu, bulunduğu sosyal yapıyla, sosyal düzende insan faktörüyle tamamen ilgilidir.

Genel anlamıyla sağlık; “insanın kendi iç âleminde ve dış dünyasında dengeli olma hali” şeklinde tamamlanabilir. İnsanın iç dünyasındaki dengesizlikler, psikolojik rahatsızlıklara, davranış bozukluklarına yol açtığı gibi fizik, sosyal ve biyolojik çevresiyle, diğer canlılarla, kimyasal maddelerle, gıdalarla, kısaca irtibatlı olduğu tüm varlıklarla dengesiz ilişkileri veya ölçüsüz davranışları çeşitli hastalıklara ya da sosyal problemlere neden olur. İnsan özgür iradesi ile hem iyiliklerin ve güzelliklerin, hem de kötülüklerin kaynağıdır.

Birey ve toplumların sağlığında insanın varlık tasavvurundan başlayarak inanç, değer yargıları, kültür, eğitim, tarih ve gelecek perspektifine kadar pek çok faktörün belirleyici etkisi vardır. Bu yazıda sağlığın sosyal boyutu ve bunun kültürel temelleri üzerinde durulacaktır. Sosyal sağlığın ilk halkası bireyin kendisi ve toplumu ile barışık olmasıdır. Kişiliğin, değer yargılarının, tutum ve davranışların oluşması aile yuvasından başlar. Anne babanın sevgisi, ilgisi, terbiyesi ilk mayayı oluşturur.

Sevgisiz, ilgisiz, korunmasız kalan çocuklar kendilerini güvende hissetmedikleri gibi güvenli ilişkiler de kuramazlar, şiddete, anormal tutum ve davranışlara son derece açıktırlar.

Bu nedenle insan kişiliğinin her türlü saldırı ve tehlikelerden korunması gerekir. Sosyal sağlığın oluşmasında emniyet, güven ve adaletin sağlanması, kötülüklerin engellenmesi şarttır. Canı, malı, aklı, ırzı ve nesli korumak devletin ve tüm dinlerin temel hedeflerindedir.

---

6 - İşletme Dünyası, Kasım 2006.

Sosyal düzen toplumun ortak varlığıdır. Hukuk, örf ve ahlak kuralları bu düzenin oluşmasını ve muhafazasını sağlar. Hukuk, hâkim güçlerin kanuna dönüştürülmüş iradesi değildir. Esas korunması gereken zayıf ve güçsüzlerin hakkıdır. Sosyal sağlığın oluşmasında adalet temel faktördür. Adalet ancak doğrunun ve gücün birlikteliği ile sağlanır.

Bugünkü çarpık global sistemde güçsüz olan, adaletten de mahrum kalmakta ve ezilmektedir. Devletin olmadığı yerde anarşi ve kanunsuzluk; hukukun çiğnendiği devlette haksızlık ve otorite despotluğu vardır. Ekonomik kaynakların adaletsiz dağıtımı siyasi, sosyal ve kültürel baskılara da kaynaklık teşkil eder. Dış tehlikeler kadar insanın kendi ihtiraslarının, ölçsüz istek ve aşırılıklarının da dizginlenerek çevresi ile uyumlu, ölçülü ve sosyal sorumluluğunun bilincinde kişiler haline getirilmeleri gerekir.

Bilginin en etkili olanı göz önünde tatbik edilenidir. Bu açıdan örnek ve modeller son derece önemlidir. İyilikleri yaymak kötülükleri örtmek esastır. Bu yönden bakıldığında medyanın rolü tam da bunun aksi istikamette oluşmaktadır. Her türlü yanlışın ve çirkinliğin boy boy teşhir edilmesi toplumu olumsuz yönde etkilemektedir. İnsanın davranışlarında, çevresi ile ilişkilerinde kültürel birikiminin ve inançlarının büyük etkisi vardır. Sosyal ve kültürel yabancılaşma, sosyal barışı tahrip eden en önemli faktörlerden biridir.

İnsanın iç dünyası, değer yargıları ve inancı ile uyuşmayan hayat şartları iç sıkıntılara ve kişilik problemlerine neden olur. Bu nedenle insanları kendi değerlerine ve inançlarına aykırı davranmaya zorlamak onlara en büyük haksızlıktır. Bu durum anarşi ve terörün de temel sebebidir.

Benzer şekilde insanın düşünce dünyası ile yaşam pratiği arasındaki uyumsuzluklar ümitsizlik, hayal kırıklığı ve güvensizlik oluşturur. Kültür; birey ve toplumların tavırlarını belirleyen değerler manzumesidir. Milletlerin, medeniyetlerin büyüklüğü, maddi gelişmişlikleri uzayı, ayı fethetmeleri ile değil, kültürel değerleri, “insanı” keşfetmeleri ve onu yüceltmeleri ile ölçülür. Bu manadan uzak medeniyetler yıkılmaya mahkûmdur. Nitekim materyalist Batı uygarlığının iki devinden biri dağılmış, diğeri ise hızla akıbetine yaklaşmaktadır.

Din ve vahiy ile ilişkileri kültürlerin temel karakterini yansıtır. Bu açıdan İslam Kültürü “insan”, Batı Kültürü “menfaat” odaklıdır. “İnsanların hayırlısı onlara yararlı olandır.” İslam’ın ilk devirlerinden itibaren yaygınlık kazanan vakıflar aracılığı ile toplumun sosyal dengeleri korunmuş, bir ibadet bilinci

ile servetin zenginden fakire doğru akışı sağlanmıştır. Osmanlı döneminde yalnız İstanbul'da 20 imarethanede her gün 30.000'den fazla kişinin din, dil, ırk ayrımı yapılmadan doyurulduğu bilinmektedir.

'XIX. yy'da peş peşe savaşlarla fakirlik ve sefaletin artması, dul, yetim ve öksüzlerin çoğalması ile bunlar için her türlü sosyal ihtiyacı karşılayacak kurumlar oluşturulmuştur. Darülaceze'nin kuruluşu ile ilgili Sultan Abdülhamid'in 1890 tarihli ifadesinde; "Geçimini sağlamak için sokaklarda dilenmekte olan ve kimsesiz bulunan çocuklarla, hasta ve sakatların dilenme zilletinden, horluğundan kurtararak yapabilecekleri ölçüde kendi işleri ile geçinebilmelerini sağlamak ve bunlardan iş yapamayacakların beslenip barındırılması ve kimsesiz çocukların eğitim ve terbiyesi için bir yer ayrılması..." şeklinde muhtaca bakış açısı çok güzel yansıtılmaktadır. Görüldüğü gibi toplumu dilencilerden kurtarmak değil bilakis onları bu zilletten kurtarmak gibi çok ulvi ve insani bir amaç ortaya konmaktadır.

Tanzimat ile başlayan milletin temel değerlerine muhalefet hareketi Cumhuriyet ile birlikte tam olarak iktidar olmuştur. Batı kültürü ile gözleri kamaşan sözde aydınlarımız kendi kültürüne ve toplumuna sırt çevirmeyi terakki saymışlardır.

Asırlarca fakirlere, yoksullara, sahipsiz çocuklara kol kanat germiş olan vakıf müesseseleri, Evkaf Nezaretinin kurulması ile merkezileştirilmiş ancak hizmetleri büyük ölçüde kısıtlanmıştır.

Toplumun zayıf noktalarını kapayan bu hizmetler yürütülemeyince dilenciler, sokak çocukları, tinerciler, gaspçılar, hırsızlar, sapıklar meydanları doldurmaya, toplumun rahat ve huzuru kaçmaya başlamıştır. Ahlaki değerlerin yozlaşması ile servetin zenginden yoksula akışı yön değiştirerek yoksul halkın ve devletin soyulma dönemi başlamıştır.

"Bir insanı öldüren tüm insanları öldürmüş, bir insanı yaşatan tüm insanları yaşatmış gibidir." "Komşusu açken tok yatan bizden değildir." "Adalet, ih-san ... gibi" esasları, toplumsal koruma ilkeleri ile değerlendirildiğinde açık bir şekilde görülür ki ; "İnsani olan İslami ve İslami olan insanidir." İslam inancının şekillendirdiği insan modelinde emanet, kul hakkı, hesap verme, israf vb. toplum düzeninde de kamu yararı, zarar vermeme, zararı giderme ve zararlı davranışları engelleme gibi sosyal sağlığı ayakta tutan değerler hâkimdir.

Bugünkü Batı kültürünü oluşturan liberal, materyalist, aydınlanmacı anlayış

dini dışlamak, kendi kurallarını onun yerine oturtmaya çalışmaktadır. Bu anlayış her türlü inançtan, ön yargıdan arındırılmış “bağımsız akıl” ve “bireysel özgürlük” üzerine kurulmuştur. Ancak bu özgürlüğün liberal anlayış çerçevesi ile sınırlı olduğunu da vurgulamak gerekir. Bu anlayışa göre “Liberalizm en üstün sistemdir. Hür siyasi mücadele ve görüş ayrılıkları sonuçta en iyi politikayı üretir. Bu sistemin reddedilmesi veya eleştirilmesine izin verilemez.

Sadece hür ve akılcı bireyler siyasi haklardan yararlanır. İrrasyonel bireylerin bu özelliklerinden kurtarılmaları gerekir. Onlara karşı tek etkili ve ahlaki yol onları liberalleştirmektir. Kabul etmediklerinde onlara baskı uygulamak ve boyun eğdirmek gerekir.”

Cumhuriyetimizin 85 yıllık serüveni şaşkırtıcı şekilde liberalizmin inanç esaslarıyla örtüşmektedir. Hemen her gün bu anlayışın fanatik savunucuları ile karşılaşılıyor isek de en açık sözcülerinden küçük bir alıntı oldukça aydınlatıcı olacaktır: “Bütün bu inkılabın esas bedeli mazi ile hesapları kesmek ve maziyi yıkmaktır. Türk inkılabının en mühim vazifesi de bu sebeple maziyi en son bakiyesine kadar söküp almaktır.

Kanunlarımızda onların düşünce ve usullerine yer yoktur. Biz onları en bi-aman düşmanlarımız gibi memleketin en ücra köşelerine kadar kovalayarak imha eyedik. Onların bekayasını yerin dibine gömülmüştür. Mazinin bu mezarı bir daha gömülecek, keskin silahı elinde olan bir nöbetçi tarafından bekayasını bir daha mezarının altından yeni hayat filizleri üretmesin diye gece gündüz bekleyecektir.” (Mahmut Esat Bozkurt, Adliye Vekili 14 Eylül 1927 Hâkimiyeti Milliye Gazetesinden.) Hâlbuki materyalist kültür sömürü, şiddet ve saldırganlığı teşvik etmekte; bencil, başkasını önemsemeyen bir insan tipini ortaya çıkarmaktadır.

Batı dünyasının bilim ve teknolojiye ulaştığı büyük başarı aynı zamanda onun en büyük insani zaaf kapısını oluşturmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de “İnsanoğlu kendini müstağni görünce azar” (Alak 6-7) denmektedir. Liberal ahlak iddia edildiği gibi en iyi düzeni sağlayamamış, güçlülerin lehine gelişen toplum şartları tekellerin, tröstlerin oluşması ile dengeleri daha da kötüleştirmiştir. Bu durum ancak çıkarılan yasalarla kısmen dengelenmeye çalışılmıştır. Buna karşılık İslami kültürün etkin olduğu toplumlarda hiçbir zaman büyük sosyal patlamalar ortaya çıkmamıştır.

Toplumsal koruma mekanizmaları ve “zenginlerin mallarında yoksulların hakkı olduğu” gerçeği, dengelerin muhafaza edilmesini sağlamaktadır. İslam

bireye, topluma ve yöneticilere büyük ahlaki sorumluluklar yüklemektedir. Selamlaşma, insanlara güzel söz söyleme, laf taşımama, insanların aralarını düzeltme, yalan söylememe, kin ve öfkesini bastırıp insanların kusurlarını affetme, kötülüğe iyilikle karşılık verme, ihtiyaç sahiplerine, yakınlara, komşulara yetimlere yardım etme, borç verme, akrabalık ilişkilerini muhafaza etme, birbirine sabrı ve Hakkı tavsiye etme, boş sözlere yüz çevirme, iyiliği tavsiye edip kötülükten sakındırma, haksızlık yapmama, iyi ve kötü günlerinde dostlarını yalnız bırakmama... gibi daha birçoğunu sayamadığım İslam'ın şekillendirdiği toplumsal ahlak sosyal sağlığın en büyük teminatıdır. İnanan kişinin temel bir özelliği de çevresine emniyet, güven duygusu vermesidir.

Global sistemin maddeye kurban ettiği insanlık bugün en buhranlı dönemlerinden birini yaşıyor. Bugünkü hâkim medeniyet “insanla” çelişiyor. İnsani ve manevi değerlerden uzak yetişen gençlik bir futbol maçı kadar bile insani trajedilerden etkilenmiyor. İçki, kumar, sigara, uyuşturucu, fuhuş gibi kötü alışkanlıklar hızla yaygınlaşarak toplumları çöküşe sürüklemektedir. Yaradılış amacına uygun sağlıklı bir hayat düzeni insanın kendisi, çevresi ve yaratıcısı ile uyum içinde olmasıyla mümkündür.

Din, aşırılıklardan, sapıklıklardan koruyarak insanı fitratın temiz atmosferine, ölçüye, ahenge, dosdoğru yola erİştirmede vazgeçilmez bir rol oynar. İnsan, hayatın öznesi, olay ve hadiselerin kilit unsuru, irade ve şuurun temsilcisi... İnsan, yeryüzünde Allah'ın temsilcisi. Topluma müspet anlamda yön verebilmek, iyiyi, güzeli, hikmeti temsil etmek “temsilciliğin” şiarı; yaşanan vahşete, çirkinliklere sessiz kalmak “dilsiz şeytanın” vasfı olmakta. Mazlumların feryadının cevapsız kalması ise “insani değerlerin” iflasını göstermektedir.

Zulüm ve sömürü çarklarını elinde tutan, çifte standartlarını dayatan grupların saltanatı, kendi görevlerini ihmal eden kesimlerin sırtında yükselmektedir. Bugün *“insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı (iyilikleri tavsiye eden, kötülüklere engel olan) topluluğu” (Âl-i İmran, 110)* arıyoruz. Ancak, onu yanlış yerde değil, kendimizde arayıp bulmamız, dağılmış zinciri yeniden toparlayıp bütünleştirmemiz gerekmektedir.

Öncelikle bireysellikten sıyrılıp elimizi en yakınımızdakine uzattığımızda halkanın tamamlanmaması için başka bir sebep kalmayacaktır. Sivil Toplum Kuruluşlarına bu anlamda çok büyük görevler düşmektedir. “İnsanlar bir zalimi görüp de zulmüne engel olmaya çalışmazlarsa azabın bütüne gelmesi pek muhtemeldir.

GENÇLERE MESAJLAR

HEKİMLİK SANATI: İNSAN, BİLGİ VE DEĞER¹

Genç meslektaşlarımın öncelikle bilmesini isterim ki gelişim sınırsızdır ve bunun en büyük engeli kendini yeterli görmektir. Meslek hayatında 40 yılı aşmış biri olarak kendimi hala yolun başında görüyorum ve sizinle aramızdaki mesafenin, yolun sınırsızlığına nispetle yok hükmünde olduğunu biliyorum. Kısacası hepimiz yolun başındayız. Sürekli ve sürdürülebilir bir başarı için kendimizi hayat boyu yenilememiz, geliştirmemiz gerekiyor.

Tıp mesleği/sanatu tüm olumsuzluklara, maruz kaldığı haksızlıklara, şiddet olaylarına rağmen hala saygınlığını muhafaza edebilen olağanüstü bir meslek. Çünkü tıp bu saygınlığını “insan” üzerinden kazanıyor. İnsandan ve insani değerlerden uzaklaştığı ölçüde de saygınlığını kaybediyor.

İnsan ilişkilerinin yönünü belirleyen en önemli faktör ahlaktır. Bu nedenle tıp mesleğini yapacak olanların mesleki yetkinlikleri yanında ahlaki ve insani değerlere sahip olmaları gerekiyor.

Yeryüzünün en şerefli varlığı olan insan değer sistemlerinden yoksun olduğunda yer yüzünün en zararlı ve en tahripkâr varlığı haline geliyor. Dünyamızın bugün karşı karşıya kaldığı en büyük sorun işte bu değer yoksunluğudur. İnsanlığa yapılacak en büyük hizmet bu boşluğu doldurmaya çalışmak, dünyaya değer katmaktır. Değer katmak için önce değer olmak gerekir. Değer olmaktan da önemlisi değer bilmektir. Çünkü değer bilmeden değer olunmaz. Aslında değerimiz değer verdiklerimizdir.

Hekimlik bizim için bizatihi bir değerdir. Hayata, insana, kendimize dair bir bakış açısı, bir anlam kapısı, bir yaşam tarzıdır. Tıp mesleğinin bize kazandırdığı manevi boyutu görmezden gelerek onu maddi getirisiyle ölçmeye kalkmak büyük bir haksızlıktır. İnsan sağlığına hizmeti temel görev bilen tıp mensuplarının aynı zamanda insan onuruna sahip çıkma, hak ihlallerine karşı duyarlı ve etkin olma sorumluluğu vardır.

Tıp mensuplarının birbirlerinin, hocalarının, öğrencilerinin, ekip arkadaş-

---

1 - 11 Mayıs 2018 Tarihinde Prof. Dr. Mustafa Samastı'nın Hayat Sağlık ve Sosyal Hizmetler Mezuniyet Gecesi'nde Yaptığı Konuşmadan Derlenmiştir.

larının değerini bilmesi, dayanışması, yardımlaşması, bilgisini, tecrübesini paylaşması ahlaki bir sorumluluktur. Tıp mensupları olarak sağlık alanındaki gelişmeleri eleştirel bir bakışla değerlendirmemiz, buna göre duruşumuzu belirlememiz gereklidir.

İnsanlık tarihi boyunca hasta hekim ekseninde gelişimini sürdüren tıp bilimi sanayi devriminden sonra nitelik değiştirerek büyük bir sektör haline gelmiş ve temel paradigmaları değişmeye başlamıştır. Böylece geçmişte birbirine çok yakın olan hasta ile doktor arasında teknoloji, medikal/ilaç sektörü, hasta hakları, hukuk, malpraktis endişesi, şiddet gibi pek çok faktör girmiş ve doktorlar belirleyici merkezi konumlarını kaybetmeye başlamışlardır.

Geneli itibarıyla Batı dünyasında şekillenen bugünkü ortodoks tıp, kendisini doğuran materyalist Batı kültürünün temel karakterlerini taşımaktadır. Bu kültürün en belirgin özelliği tabiata âdeta meydan okurcasına çevreyi tahrip etmesi, doğayı, fitratı bozmasıdır. Tıp alanında ortaya çıkan gelişmelerle sağlığın bozulması, hastalıkların artması arasında âdeta bir paradoks yaşanmaktadır. Materyalist sistem doğal yapısı gereği kârlılık ilkesiyle hareket etmekte, insana ve insan sağlığına değil, daha kârlı olan alana, hastalıklara yatırım yapmaktadır. Sağlık sektörü bu şekilde seçici davranırken aynı zamanda yine kârlılık adına insanlara uzun yaşama, genç kalma, kontrol altında olma gibi fikirler pazarlayarak kapsama alanını giderek genişletmeye çalışmaktadır. Gerçekte bu sektör insana ve sağlığa kör davranmaktadır. Sağlık sektörünün belki de görmezden geldiğimiz en önemli rolü bilimsel araştırmalar ve bilgi üretimi üzerindeki etkinliği ve bunun tıp eğitimine yansımalarıdır.

Eleştiriye tıp mensupları olarak kendimize çevirecek olursak manen üzerimize düşen sorumluluklarla mesleki etkinliğimiz arasında da bir uçurum, bir paradoks, büyük bir misyon daralması söz konusudur. Toplumun, insanların sağlığıyla değil hastalıklarıyla meşgulüz. İnsanla değil onun bedeniyile, bedeninin de bütünüyle değil bir organı ile ilgilimiz.

Hekim olmaktan doktorluğa ve giderek belirli talimatları yerine getiren teknisyenliğe doğru evriliyoruz.

Hekim ile doktor arasındaki en önemli fark birincisinin insanla, diğerinin bedenle ilgili olmasıdır. Hekim hikmet sahibidir. Derin bilgisi, dürüst, güvenilir, fedakâr, sabırlı, hoşgörülü kişiliği, merhameti, doğru karar vermesi ve isabetli uygulaması olan kişidir. Bu eleştirileri bize öğretilenlerin basmakalıp pasif bir uygulayıcısı olmamak adına ifade ediyorum.

İlim mutlak hakikati, gerçeği ifade eder. Eksiği ve kusuru olmayan bilgidir. Bilim ise insanın sistemli bir bilme, anlama çabasıdır. Hiçbir zaman eksik ve kusurdan uzak değildir. Bilimsel bilginin “her an doğrulanabilir veya yanlışlanabilir varsayımlar” olduğunu unutmamak gerekir. Özellikle tıp alanında üretilen bilgilerin geçerliliği, yarılanma ömrü gittikçe kısalmaktadır.

Bilimin sınırları, kısıtlılıkları vardır. Her şeyden önce bilim somut/nesnel alanla sınırlıdır. İnsanın maddi yapısının gerisinde ruhi, manevi yönü olduğu gibi, kâinatın da arka planında derin bir anlam boyutu vardır. Bilim gören göze, mana âlemi ise gönül gözüne, sezgi ve idrake hitap eder.

Bilgi insanın gelişim sürecinin en önemli girdisi olmakla birlikte tek başına işlevsel değildir. Bilginin temel rolü düşünceyi harekete geçirmektir. Aynı bilgiyi anlama, değerlendirme, yorumlama, üzerinde akıl yürütüp bağlantılar kurma ve birtakım sonuçlara ulaşma bakımından her insan kendine özgü farklılıklar gösterir. İnsanın zihinsel melekeleri, kabiliyet ve yetenekleri, his ve duyguları gözlem, deneyim, bilgi ve fikirlerle beslenerek gelişir, herkesten farklı özel bir alan oluşturur.

Düşünmek insanın en önemli yeteneği, akıl ise imkânıdır. Bilgi düşünceyle mayalandığında fikir ortaya çıkar. Fikir insanın en değerli ürünüdür. Bilgiyle düşünülür, düşünceyle bilinir. Bilgi ışık gibidir, herkeste farklı yansır. Bilgi cevher gibidir, ancak akıl ve düşünce atölyesinde işlendiğinde mücevhere (fikre) dönüşür.

Bilgi yakıt gibidir, ancak motor tarafından (düşünce, akıl) yakıldığında enerji üretir. Gelişmiş ülkeler petrole sahip olanlar değil, onu kullananlardır. Akletme ve düşünme bilginin gelişip filizlenmesine, yeni fikirlere, düşünce ve buluşlara kapı açar.

Bilgi yük vagonlarına, düşünce ise bu vagonları hareket ettiren lokomotif benzetelebilir. Düşünceyi beslemeyen, harekete geçirmeyen bilgi ile bir yere varılamaz. Bilginin vardığı yer düşüncenin, hikmetin başlangıcıdır. Akılla yerli yerine oturtulmayan, düşünceyle anlamlandırılmayan bilgi hafızaya yük olduğu gibi, aynı zamanda bilgi körlüğüne, bilgi bağınazlığına neden olur.

Bilginin her zaman sağlam ve açık kanıtlara bağlanamaması, yetersiz veya çok farklı, bazen birbirine tamamen zıt yönde yorumlanabilmesi, bazen de yanlış, abartılı, yalan veya gizlenmiş veriler içerebilmesi söz konusudur. Bilim etiği günümüzün en ciddi sorunlarından birisi haline gelmiştir.

Bütün bunlar eleştirel bir bakış açısına sahip olmayı zorunlu kılmaktadır. Eleştiri, elemek, doğruyu yanlıştan ayırmaktır. Kültürümüze ait bir başka kavramla ifade edecek olursak tenkit etmektir. Tenkit nakit (para, değer) kökünden türemiş olup nakde çevirmek, yani değerini ortaya koymak anlamına gelir.

Eleştirel düşünce bir konuyu sebepleri, sonuçları, bağlantıları ve değişen durumlarıyla derinlemesine, sistematik bir şekilde dikkatle değerlendirmeye tabi tutmaktır. Bize öğretilen bilgiler, varsayımlar büyük ölçüde anlayışımızı ve davranışlarımızı etkiler, âdeta bizi güder ve çoğunlukla bu etkileyişin farkına varmayız. Farkındalık ancak eleştirel bakışla kazanılabilir.

Eleştirel bakış insanı pasif, güdülen konumdan aktif, dinamik bir konuma yükseltir. Konuya tarafsız, önyargısız ve bütüncül yaklaşmayı sağlar, manipülasyonlara karşı direnç oluşturur. Problem çözmeyi kolaylaştırır, yeniliklere ve buluşlara kapı açar. Farklılıkları ve değişik görüşleri anlamayı kolaylaştırır, insanı önyargılarından ve bağnazlıktan korur.

Bilgi unutulsa dahi onun düşünülmesi, yorumlanması ile oluşmuş olan bilinç hali geriye kalır ki bu da kültürü oluşturur. Bu anlamda kültür düşünülmüş bilgidir. Gelişmenin, kalkınmanın önündeki en büyük engel düşünce yetersizliğidir.

Bilgi sınırlı, düşünce ise sınırsız bir alan açar. Ancak bilenler ve bilgisiyle düşünenler gerçeğe yolculuk yapabilir.

Tıp mesleği azim, kararlılık ve özveri ister. Arzu ve tutkularının kendini esir almasına izin vermeyenlerin başarabileceği bir iştir. Aktif olmayı, ekip faaliyetini, iletişim becerilerini ve paylaşımcılığı gerektirir. Meslek hayatınızda işinize yarayacak en önemli bilgi “bilmediğini bilmektir”.

Buna karşılık sizi en fazla tökezletecek, yanlış yapmanıza, başınızın belaya girmesine neden olacak bilgi de “bilmediğinizi biliyor sanmanız” olacaktır. Başarılı olmak için yol arkadaşlığının kıymetini bilin, birlikte olduklarınıza sahip çıkın, onlarla kenetlenin. Ölmekte olan insanlığın size büyük ihtiyacı olduğunu unutmayın.

BAŞARMAK, İNANMAKTIR

Hayat.. Geçmişten günümüze, bugünden yarına, sonsuza akan bir süreç ...

Bilim, hayatı, kompleks süreçleri anlama, anlamlandırma çabası...

Bilgi, en büyük hazine, tüketildikçe filizlenen, paylaşıldıkça çoğalan... Sevgi gibi.

Üniversite, bilgi evi, eğitimin, araştırmanın, uygulamanın evrensel mekânı.

Bugünün bilgi üretim, bilgi kaynakları ve erişim imkânları olağanüstü boyutlara ulaştı. Bununla birlikte, doğru, güvenilir bilgiye, gerçeğe ulaşmak son derece zorlaştı.

Bilgi, önemli bir güç kaynağı ve her güç gibi aynı zamanda bir suistimal aracı.

Bilimsel ve etik ilkelere hassasiyet gösterilen araştırmalar bile gerçeğe ancak dar bir aralık açabilirken, kasıtlı veya hatalı üretilmiş yanlış bilgilerin oluşturduğu kirlilik bakışımızı büsbütün körleştirebilmektedir.

Üzerinde pek durulmayan önemli bir konu bilimsel alanın nesnel, ölçülebilir değerlerle sınırlı oluşudur. Bu durum genel olarak hayatı, insanı bir bütün olarak anlamaktan bizi uzaklaştırır, 'insanı' biyolojik bir nesneye, doku, organ veya hücreye indirger. Daralan bu bakış açısı bilme/anlama kabiliyetini son derece sınırlar.

Gerçeğe bir adım yaklaşabilmek ciddi çaba göstermeyi, sürekli araştırmayı, kendi doğrularını(!) dahi tekrar tekrar sorgulamayı ve bütüncül düşünmeyi gerektirir. Mutlak gerçek sandığımız nice bilginin zamanla nasıl değiştiği, anlamını kaybettiği ortada.

Bunca bilimsel gelişme ve buluşlara rağmen çok şeyi bilmiyoruz, bildiklerimizin de pek çoğundan emin değiliz.

Bilimsel gelişme ve buluşların en büyük düşmanı hazır bilgilerle yetinmek ve taklitçiliktir. Öze ilişkin değer sistemlerini barındırmayan taklit, problem ve çözüm yollarının mahiyetiyle ilgili zihni çabayı harekete geçiremez, bu nedenle gerçeğe ulaştıramaz. Öz güveni ortadan kaldırır. Ödünç bilgiyle de dünyayla rekabet etmek ve geleceği yakalamak mümkün olmaz.

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin değerli öğretim üyeleri, sevgili öğrenciler;

Gelişen ve dünyaya açılan ülkemizin bu en önemli medeniyet ve kültür merkezinde, sizler, yeni bir anlayış, farklı bir misyonla geleceğin özgün bir tıp fakültesinin meşâlesini yakacaksınız. Yeryüzü insanlarının ve de gelecek kuşakların daha sağlıklı ve mutlu yaşamalarına hizmet edecek mezunlar yetiştireceksiniz.

Şüphesiz ki, tıp alanındaki devasa bilgi birikimi ve süratli değişim, eğitim stratejilerini derinden etkilemektedir. Bilgi aktarmaya dayalı klasik eğitim tarzı ulaşılabılır bir hedef olmaktan çıkmıştır. Aşırı bilgi yüklemek yerine bilgiye erişim, öğrenmeyi öğrenmek, daha fazla pratik ve seçilmiş konularda derinlemesine analiz yapabilme becerisi kazanmanın daha yararlı olduğu görülmüştür.

Tıp eğitimi aslında, fakülteden mezun olmakla değil ancak emeklilikle tamamlanan bir süreçtir. Bu süreçte öğrenci kendi eğitiminin aktif bir tarafı olmak zorundadır. Tıp eğitiminde hocalık ve öğrencilik aynı anda senkron bir şekilde birbirini besler. Her hoca aynı zamanda bir öğrencidir. İyi hocalık ancak iyi bir öğrencilikle mümkündür. Hoca öğrenciyi, öğrenci de hocayı yetiştirir. Bu nedenle öğrencimize hocamız gibi değer vermeli ve bu değerini artarak geri döneceğini bilmeliyiz. Aslında, öğrencisini kendinden ileri taşıyamayan bir hoca görevini layıkıyla yapmış olmaz.

Bilmek, sorumluluk yükler. Tıp fakülteleri, eğitim, araştırma ve hizmet olarak ifade edilen klasik görevler yanında sosyal sorumluluk projeleri ile toplumun değişen ihtiyaçlarına da cevap verebilmelidir.

Tıp fakültemiz bu açıdan da adına yaraşır örnek bir kurum olacaktır. Birbirinden değerli seçkin akademik kadrosuyla fakültemizin, başta eğitim alanında olmak üzere, araştırma, geliştirme ve yenilik çerçevesinde disiplinler arası entegrasyon ve kurumlar arası işbirliğini sağlayarak özgün değerler üreteceğine, kısa sürede ulusal ve uluslararası etkin bir konuma geleceğine inanıyorum.

Değerli hocalarımız ve müstakbel öğrencilerimiz.

Herkesin önünde koşsanız bile yarışmayı kendinizle sürdürmelisiniz. Başarmak, inanmaktır.

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Eğitim Yılı Dekan Mesajı (2012)

EĞİTİM, SÜREKLİ YENİLENMEKTEDİR

Tıp, bir bilim değil, bir sanat dalı olarak nitelenir. Esasında tıp çok sayıda bilim dalının kesiştiği ve yeryüzünün en muhteşem sanat eseri olan insanla buluştuğu bir kavşağı temsil eder.

Tıp, insanlığın en saygın mesleklerinden biridir. Tıbbın saygınlığı “insanla” olan bağlantısından ileri gelir. Bu nedenle insanı beden, organ, doku ve hücre seviyesine indirmediği anda tıp anlam derinliği ile birlikte saygınlığını da büyük ölçüde kaybeder, alınır-satılır bir metaya dönüşür. Bu durum toplumun farklı arayışlara, yanlış yollara sürüklenmesine neden olur.

Mesleki saygınlığın ilk halkası bireysel saygınlıktır. Bunun öncelikli şartı, doğru ve yeterli bilgi sahibi olmak, bilgiyi doğru yorumlayabilmek, kendini sürekli geliştirerek yenilemek, bilgisini paylaşarak çoğaltmak, etik ilkelere uymak, yetki ve sınırlarını bilmek, dürüst ve güvenilir olmaktır.

Tıp mesleğinin saygınlığı hasta saygınlığının bir türevidir. Hasta önce insandır. Onun bedeni kadar “insani” yönüne de önem verilmesi, anlayacağı şekilde bilgilendirilmesi, güveninin kazanılması, endişelerinin giderilmesi, kararlarına saygı gösterilmesi ve mahremiyetinin korunması gerekir.

Tarihin derinliklerinden geleceğe doğru akıp giden, sürekli yenilenerek değişen ve gelişen tıp, çok sayıda kolu olan büyük bir nehir gibidir. Bu nehirden beslenen her tıp mensubunun, kendi saygınlığı ile birlikte bu nehrin temiz kalmasına, beslenmesine, doğru yönde akmasına gayret etmesi kolektif sorumluluğun bir gereğidir.

Bunun için tüm meslektaşları, hocaları, öğrencileri, takım arkadaşlarıyla uyum içerisinde bilgi ve tecrübe paylaşımında bulunması, yakın çevresindekilerin daha etkin ve başarılı olmasına katkı sağlaması, onların hata ve eksiklerini telafi etmeye çalışması bu kolektif sorumluluğun en önemli yanıdır.

Sağlık alanıyla ilgili her bir bireyin daha etkin ve verimli olmasına katkıda bulunmak esasında hastaya hizmetin bir başka boyutudur.

Tıp Fakültemizin Değerli Mensupları,

Bilimsel bilgi, kanıta dayalı olarak üretilen fakat her an yanlışlanabilir veya

doğrulanabilir varsayımlar olarak tanımlanır. Bilimsel bilginin her zaman açık ve sağlam kanıtlara bağlanamaması, doğru ve isabetli şekilde yorumlanamaması veya bazen de birbiriyle çelişen yorumlara elverişli olması tıbbi bilgi ve görüşlerin sürekli şekilde güncellenmesini gerektirir. Bunun en etkin ve kolay yolu paylaşmaktır. Paylaşıldıkça bilgiler güç kazanır, çoğalır ve etkinleşir. Ulusal ve uluslararası bilimsel etkinlikler, kongreler, makaleler ve benzeri çalışmalar bu dinamizmin vazgeçilmez araçlarıdır.

Ancak her şeyden önce, eğitim ortamını şekillendiren değerler sistemi sürekli bir iletişim ve etkileşimle eğitimin başarısını etkileyen en önemli unsurdur. Dayanışma, ekip faaliyetleri ve olumlu rol modeller motivasyonun temel dinamosudur. Tıp bilimi multi-disipliner özelliği ile tam bir ekip faaliyeti ve işbirliği gerektirir.

Cevheri mücevhere dönüştüren şey şüphesiz ki tabi tutulduğu işlemlerdir.

Sevgili Öğrencilerimiz,

Tıp eğitimi okul hayatı ve programlanmış derslerle sınırlı olmayan, sürekli gelişen, yenilenen, meslek hayatı boyunca devam eden dinamik bir süreçtir. Teoriden çok pratiği, bireysel faaliyetten çok takım çalışmasını gerektirir. Bütün bunlar ancak karşılıklı saygı, sevgi ve güven ortamında gerçekleşebilir.

Eğitim Sürekli Yenilenmektedir

Bilgi, teknoloji ve iletişim alanındaki muazzam gelişmeler mesafeleri ortadan kaldırdığı gibi eğitim süreçlerini de zaman ve mekân sınırlarının ötesine taşımıştır.

Bütün bunlar, sanılanın aksine, kurumsal eğitim rehberliğini yok etmemiş, tam tersine çok daha gerekli ve anlamlı hâle getirmiştir. Zira, yeterliliği ve güvenilirliği kuşku sınırsız bilgi kaynağı arasından uygun ve gerekli olanlarını seçip değerlendirmek, doğru şekilde yorumlayabilmek başlı başına etkin bir rehberliği gerektirir.

Doğru seçim yapabilmek işin özünü, mahiyetini anlamayı gerektirir. Özü anlayabilmek için de ilişkili olduğu bütün hakkında yeterli bilgi sahibi olunmalıdır. Bütünden kopuk şekilde detaylara takılmak alan körlüğüne, hedef sapmasına yol açar.

Bilgiyle Düşünülür, Düşünceyle Bilinir

Bilgi tek başına iş görmez, bilgi düşünceyle mayalanır. Bilginin işlevi anla-

mak, anlamlandırmak ve düşünceyi harekete geçirmektir. Bilgi unutulabilir, fakat onun düşünülmesiyle oluşmuş olan bilinç geriye kalır ve bu da kültürü oluşturur.

Bilgi yük vagonlarına, düşünce ise onları hareket ettiren lokomotif benzetilebilir. Düşünceyi beslemeyen, harekete geçirmeyen ezberci ve aktarmacı eğitim modeli ile bilim yolculuğu yapılamaz. Öğrencilik bilgileri toplamak ve depolamak değil, bilgi süreçlerini anlamak, gerekli bilgi kaynaklarına erişebilmek, onları kullanabilmek, doğru yorumlayabilmek, kısacası öğrenmeyi öğrenmek, paylaşmak ve özgün değerler üretebilmektir.

Eğitimin başarılı olmasında anlama, anlatma, soru sorma, tartışma, yorumlama, önceki bilgilerle bütünleştirip sentez yapma gibi zihinsel aktiviteler son derece önemlidir. Bütün bunlar eleştirel bakış açısıyla kazanılabilir. Eleştirel bakış; sebepleri, sonuçları, temel ilişkileri ve değişen koşulları ile olguların derinlemesine değerlendirilmesini gerektirir. Bunun için öğrencinin edilgen konumdan uzaklaşarak kendi eğitiminin aktif sorumluluğunu üstlenmesi gerekir. Neticeyi etkileyen en önemli husus öğrenme sürecinin mahiyetidir.

Hazır bilgiler düşünce, muhakeme ve üretimi harekete geçirmede yetersiz kalacağı gibi; eksik, çarpıtılmış yahut gizlenmiş veya abartılı veriler içerme ihtimali olan bu bilgiler aynı zamanda önyargı ve yanlış yönlendirmelere de neden olabilir.

Buna karşılık, aktif eğitim tarzı kişiye kendi gözlem ve deneyimini de katarak özgün bir öğrenme imkânı sunar; farklı alternatifleri birlikte değerlendirme, yorumlama ve eleştirel yaklaşım kabiliyeti kazandırır.

Sevgili Öğrencilerimiz,

Şunu asla göz ardı etmemelisiniz ki, gerçek daima mevcut bilinenlerin ötesindedir. Bu nedenle mevcudu taklit ve kopya etmek yerine bu birikimi kullanarak daha ileriye, daha özgün değerlere doğru kanat çırpmalısınız. Aksi hâlde geleceği yakalayamazsınız. Bugünün doğruları sizlerin yarınki yanlışları olabilir. Nitekim düne ait pek çok doğru bugünün yanlışları kervanına katılmış durumdadır.

Şunu unutmayınız ki, gerçeğe ulaşabilmek gerçek bir çabayı gerektirir. Öncelikle doğru hedefe doğru yöntemlerle yönelmek, yılgınlığa düşmeden sabırla doğru yere bakmak, doğru algılamak ve doğru yorumlamak, bütün bunları yaparken de birikimleri paylaşarak çoğaltmak, insanlığın ortak bilgi havuzuna katkıda bulunmak gerekir.

Sevgili Öğrencilerimiz,

Tıbbın geleceği sizlersiniz. Bunun için kendinizi donanımlı bir şekilde inşa etmelisiniz. Güzel bir inşa doğru bilgi, uygun proje, kusursuz malzeme ve mükemmel işçilik gerektirir. Bu süreci yürütecek olan sizlersiniz. Okul size ancak rehberlik hizmeti sunacak, yol işaretlerini gösterecektir. Bunları doğru değerlendirmek tamamıyla size bağlıdır.

Kendinizi geleceğe hazırlarken sadece tıbbi bilgilerle yetinmemelisiniz. Mesleki bilgiler yanında iyi seviyede yabancı dil, bilimsel araştırma yöntemleri, tıp etiği, tıp hukuku, sağlık yönetimi, sağlık ekonomisi gibi birçok alanda bilgi ve tecrübeye ihtiyaç duyacağınızı unutmayınız.

Gelişim sınırsızdır, gelişimin en büyük engeli kendini yeterli görmektir.

Şu hususu tekrar vurgulamak gerekir ki tıp alanındaki aşırı bilgi birikiminin öğrenme kapasitesini oldukça aştığı bir gerçektir. Mevcut bilgilerin de önemli bir bölümü kısa sürede geçerliliğini kaybedebilmektedir. Bu durum tıp mensuplarının meslek yaşamları boyunca kendilerini geliştirmelerini, yenilemelerini zorunlu kılmaktadır. Bu alışkanlığın fakülte yıllarında kazanılması gerekmektedir.

Bilgisizliğin en tehlikelisi bilmediğini biliyor sanmaktır.

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Eğitim Yılı Dekan Mesajı (2015)

BİLGİ, TEK BAŞINA BİZİ HEDEFE ULAŞTIRMAZ

Sayın rektörüm, üniversitemizin değerli öğretim üyeleri, yöneticileri, değerli velilerimiz ve sevgili öğrencilerimiz ...

Aslında hepimiz hayat boyu öğrencileriz.

Öncelikle sözlerime, böyle bir üniversite ailesini bir araya getirmesi, açılışına bizi muvaffak etmesi ve de şahsım adına böyle bir açılış dersini nasip etmesi nedeniyle Rabbime hamd ederek başlamak istiyorum. Birkaç yıl içerisinde büyük bir özveriyle, gayretle üniversitemizi eğitime hazırlayan, başta rektörümüze ve yöneticilerimize teşekkür ediyorum.

Tabii ki bundan daha büyük gayret sahibi olanları da unutmamak lazım. Birkaç yıllık gayretten çok daha uzun süre, yıllar boyu süren önemli gayretleri, çalışkanlıklarıyla bu üniversitenin mensubu olmayı hak eden ve gerçekte kendileri için kurulmuş olan bu üniversiteye bugün başlayan öğrencilerimizi de kutluyorum.

Efendim, bu açılış dersi piyangosu bana düştü. Benden çok daha değerli hocalarımız varken niye bana düştü diye düşündüm, sonra bunun muhasebesini yaptım ve fark ettim ki ben kırk yılı aşan bir üniversite mensubuyum. Ve de kırk yılda bir böyle bir görev insanın başına gelirmiş. Bu yüzden çaresiz katlanacaksınız.

Bana bu görev verilirken konu belirtilmedi. Bu benim için bir yönüyle büyük kolaylık, esneklik ve rahatlık gibi görünse de diğer yandan ne anlatacağımı belirlemede büyük bir zorluk oluşturdu.

Yeni bir akademik yılın ve yeni bir üniversitenin açılışı ... Yeni bir üniversite demek geleceğin üniversitesi demek, geleceği kurgulamak bugünün ve de geçmişin çok iyi muhasebesini yapmayı gerektirmektedir.

Belki benim mesleki alışkanlığımdan olacak, hastayı tedaviden önce onu iyi teşhis etmek, iyi anlamak, ama iyi anlayabilmek için de hastanın geçmişine kadar inmek gerekir.

Dolayısıyla kırk yıllık bir üniversiteli olarak, üniversitelerimizin içinde bu-

lunduğu hali, gelecek perspektifini, eleştirisini, bir dertleşme, bir paylaşma, bir sohbet anlamında hiçbir şeyi gizlemeden, tüm samimiyetimle, duygu ve düşüncelerimi sizlerle paylaşmak istiyorum.

Tabii ki ders vermek zor bir olay. Hayatta başkasına ders vermeye kalkanlar hep kendi derslerini almışlardır. Ben de bu dersi hazırlarken almış olduğum dersleri bir farkındalık oluşturmak ümidiyle paylaşmaya çalışacağım.

Ders planında üniversitelerimizin bugünkü durumu, üniversite kavramı, misyonu, eğitim, değerler sistemi, dünyadaki yeni trendler... ilim - bilim ilişkisi, bilimin sınırlılıkları, bilgi-düşünce eksenini ve de üniversiteler için olmazsa olmaz bir esas olan eleştirel düşünce noktasındaki durumumuz... Düne dair de üniversitelerin gelişim tarihi içerisinde Osmanlı modernleşmesinden Cumhuriyetinin modernleşmesine, 1933 üniversite reformuna ve bütün bunların bugünkü üniversitelerimize yansımalarına değinmeden edemeyeceğim ve bu anlamda üniversitelerin, bilimin siyasetle ve ideolojiyle olan bağlantılarına da kısmen değinmem gerekecektir. Bugünkü YÖK sistemine temas etmeden de olmaz.. Ve de geleceğe dair temel sorunları ve beklentileri ifade etmeye çalışacağım.

Üniversite ailemizin değerli üyeleri, üniversiteler toplumların geleceğini şekillendiren bilgi ve fikirlerin üretildiği yerlerdir. Aynı zamanda üniversiteler her türlü farklılıklara, yeniliklere, değerlere kapılarını açan ve bunların gelişmesine, serpilmesine imkân sunan kurumlardır. Bunları yapabilmek için de üniversitelerin önce kendi kurumsal farklılıklarını, özgünlüklerini oluşturmaları son derece önemlidir.

Üniversiteler için üç temel ayaktan söz edebiliriz. Bunlardan birincisi ilim ayağı olup, maalesef eksik olan bir ayağımızdır. İkincisi kültür ayağıdır ve genellikle ihmal edilmiştir. Üçüncüsü ve bizde en işlevsel olanı da günlük hayata meslek sahibi insanlar yetiştirmektir. Bu üçüncü ayak nispeten etkindir ama kültür yönü eksiktir.

Üniversite misyonu için günün ihtiyaçlarını karşılamanın yanında geleceği inşa etme görevi, yeniliklere, farklılıklara açılabilme özelliği önemlidir. Bu anlamda üniversite öğrencilerini bilgi sahibi olmanın ötesinde kültür ve fikir sahibi yapabilmelidir. Fikir sahibi olmak elbette ki bilgi sahibi olmaktan çok daha zordur. Üniversiteler ayrıca toplumun sorunlarına çözüm üretebilmeli ve bu anlamda ülkenin yöneticilerine vizyon sunabilmelidir.

İnsan yaratıkların en şerefli olduğu göre, insan eğitimi de insani faaliyet-

lerin en değerlisi, en kutsaldır. Eğitimin başarısında eğitim ve öğretim ortamını oluşturan değerler sisteminin önemine işaret etmek gerekir. Değerler sistemi toprak ve tarım ilişkisine benzetilebilir. Tarım faaliyeti mevsimsel bir faaliyettir ama onu üreten, geliştiren toprak asırların birikimiyle oluşur. Dolayısıyla üniversitelerde eğitim-öğretim faaliyetinin arka planında yer alan değerler sistemi kurumsal gelenekler, toplumsal değerlerle bütünlük içerisinde sürekli bir iletişim ve etkileşim zemini oluşturur.

Karşılıklı saygı, sevgi, yardımlaşma, dayanışma ve birlik beraberlik ortamı, uygun rol modellerin bulunması, ekip faaliyetleri... motivasyonu sağlayan temel unsurlardır. Bu anlamda, değerler sistemi bir elbise, bir kostüm gibi çıkarıp giyilecek şey değildir.

Konuşmamı her ne kadar üniversite ekseninde yapmaya çalışsam da özellikle ülkemizde üniversitelerin hiç de kendinden ibaret olmadıkları gerçeği anlatımımı oldukça zorlamaktadır. Bu anlamda, dersimde yardımcı olur diye yanımda bir yardımcı eleman getirdim. Evet, hepinizin bildiği, içerisinden kademe kademe, farklı suretler çıkan matruşka... İşte meramımı anlatabilmek için, bu matruşkada olduğu gibi lafı dolayarak, zaman zaman çok gereksiz gibi görünen sahalara atlayarak bir sunu yapmaya çalışacağım. Konunun karmaşıklığını böyle bir matruşkadan daha iyi ifade edemezdim.

Dünyada eğitimde sürekli gelişmeler, dönüşümler oluyor, yeni trendlerden bahsediliyor. Dünya bizden çok daha fazla eğitimle meşgul. Bolonya süreci bunun örneğini oluşturuyor.

Mevcut trendler arasında birkaç tanesine değinmek istiyorum. Bunlarda biri aktif eğitim yöntemleridir. Bunda amaç yüzeysel ve aşırı bilgilerle öğrenciyi yüklemek yerine öğrencilerin meselelere derinlemesine nüfuz etmelerini, anlama ve analiz yeteneklerini, sorun çözme becerilerini geliştirmek, ekip çalışmasını, birlik beraberlik ruhunu aşılaktır.

Dünyada, özellikle Batı ülkelerinde fark edilen bir diğer önemli ihtiyaç, sadece bilgi ve teknoloji öğretmenin yeterli olmadığıdır. Öğrencileri değer sistemleriyle de buluşturmanın ne denli önemli olduğunu yaşadığı olumsuz tecrübeyle keşfeden Batı, Bolonya sürecinin temel hedeflerinden biri olarak müfredatlarına değerler eğitimini eklemiştir.

Topluma dayalı, yani toplumun değerleriyle, öncelikleriyle buluşan bir yükseköğretim sistematiği ve bunun yanı sıra farklılıklar, değişik yetenek ve ka-

biliyetler dikkate alınarak, herkes için standart, tek düze bir eğitim yerine daha esnek, daha kişiye özel eğitim yöntemleri önerilmektedir.

Tabi ki eğitim hayat boyu süren bir süreç olup ders müfredatlarıyla sınırlı bir olay değildir.

Uluslararası boyutun da önemine ayrıca temas etmek gerekir.

İşin özüne, ilim, bilim, bilimsel araştırma konusuna gelecek olursak.. İlimi, mutlak hakikat, eksikliği, kusuru olmayan bilgi olarak alıyorum. İlim, bizim için sonsuzda olan bir hedef, bilim ise insana ait öğrenme alanını, sistemli bir bilme, anlama gayretini ifade eder. Dolayısıyla ilimle bilim arasında sonsuz bir mesafe olduğunu bilmek gerekir. Bilim, hatadan uzak olmayan bir olgu, ilim ise tam tersi. Bilim, mevcut, üretilmiş bilgileri öğrenmek, öğretmek değil, bilinmeyenleri keşfetmek, ortaya çıkarmak, bilim dünyasına yeni bilgiler, buluşlar kazandırma faaliyetidir. Bu açıdan, bilgi sahibi olmaktan çok bilgiyi üretebilme, kullanabilme ve yeniliklere açılabilme kabiliyetidir.

Bilimsel bilginin temel özelliği her an için yanlışlanabilir veya doğrulanabilir olmasıdır. Bu ne demektir? Gerçek bir bilim insanı bilimsel verilerin yanlış da olabileceğinin farkında olan kişidir. Bilim insanı kendi tezlerinde eksikler, başkalarının yanlışlarında ve antitezlerinde de doğru taraflar olabileceğinin şuurunda olan kişidir.

Bilgi tek başına bizi hedefe ulaştırmaz. Bilginin düşünceyle etkin hale dönüştürülmesi gerekir. Bu anlamda, bilgiyle düşünce arasında son derece önemli ilişkiler vardır. Bilgi düşünceyi, düşünce bilgiyi besler. Ancak burada hem düşünce adına, hem de bilgi adına bir takım nitelikler önem taşır. Bilginin, üretime dönüşebilmesi, işlevsel hale gelebilmesi için derinlemesine, özü itibarıyla kavranmış olması gerekir.

Bir benzetme yapacak olursak, meyvelerin dış kısmını ne kadar tüketirseniz tüketin sonuçta bu bir tüketim faaliyetinden ibarettir. Üretim faaliyeti için öze, çekirdeğe yönelmek gerekir. Bu bakımdan yüzeysel bilgiler kolay kolay üretime dönüşemez. Derinlemesine, detayları kavramaya imkân sağlayan bir eğitim sistemine ihtiyacımız vardır.

Bilginin düşünceyi beslemesi, düşünceyi harekete geçirmesinde önemli bir unsur müzakere kavramıdır. Müzakere karşılıklı, biraz da kitlesel bir fikir alışverişidir. Bu bakımdan her dersin sonunda beş on dakikanın müzakereye ayrılması eğitimde son derece önemlidir. Esasında, bilgileri aktifleştiren

düşüncedir ve düşüncenin de kademelerinden bahsedebiliriz. Düşüncenin yoğun haline tefekkür, halis haline de aşk diyoruz. Bilgi aşkla yoğrulunca beklenen oluş gerçekleşir.

Bilgiyi vagona, düşünceyi de lokomotif benzetebiliriz. Düşünce olmadan tek başına bilgi vagonları bir yere ulaşamaz. Bu nedenle, bilgisi az olup iyi düşünebilen bireyler, çok fazla bilgi sahibi olup da yeterince düşünemeyenlere göre hayatta çok daha başarılı olmaktadır. Yurt dışına giden arkadaşlarımız, şu hakikati görürler ki, yabancılara göre bizler çok daha bilgiliyiz. Ama üretim açısından aradaki muazzam farklılığı nasıl izah edeceğimizi kendimize sormalıyız.

Evet, ilim sınırsız bir alan ama bizim bilgilerimiz oldukça sınırlı, dar bir alandan ibaret. Bu dar alandan ancak, düşünceyle, tefekkürle, aşkla, sınırsız alana geçebiliriz. Dolayısıyla, bilginin eğitimi yapılırken, en az onun kadar önemli bir başka eğitimin de yapılması gerekir. Bu da düşünce eğitimidir.

Bilginin işlevsel olabilmesi için nasıl derinlemesine anlaşılması gerekiyorsa, düşüncenin de etkin, eleştirel nitelikte olması gerekir. Eleştiri günlük pratikte olumsuz çağrışımı olan bir kavram, ancak bunun diğer bir karşılığı tenkittir. Tenkit de birçok kişiye olumsuz çağrışım yapar ama nakit sözcüğünden türediğini, naktin de değer, para olduğunu düşünürseniz, tenkit etmek bir olayı, konuyu değerlendirmek, onun gerçek değerini ortaya koymak anlamına gelir.

Üniversiteler, bilim üreten yerlerdir. Bilimin son derece önemli olmakla birlikte kısıtlı bir alan olduğunun bilincinde olmamız gerekir. Birincisi, bilim nesnel alanla sınırlıdır. İnsan örneğinden düşünürsek, nasıl insanın maddi bedeni yanı sıra ruhi ve manevi yönleri varsa, kâinatın da görünen maddi yönünün arka planında derin anlam boyutları bulunmaktadır. Bilimsel boyuta gözle, anlam boyutuna ise sezgiyle, irfanla ulaşılır.

Evet, bu hususları açıklayabilmek son derece zor. Fakat, çağlar ötesinden, kültürümüzün büyük düşünürlerinden, ariflerinden yardım alabiliriz.

Yunus Emre:

“İlim ilim bilmektir, ilim kendin bilmektir, Sen kendini bilmezsen, ya nice okumaktır, Okumaktan mana ne kişi Hakkı bilmektir,

Çün okudun bilmezsin, ha bir kuru emektir.” dizesiyle işlevsel olmayan bilgiyi kuru bir emek olarak nitelemektedir.

Büyük düşünür ve şair Fuzuli, bizim ciltlerle anlatamadığımız bir takım derin hakikatleri küçük bir beyte şifrelemiş:

“İlim kesbiyle pây-e rif’at Bir hayâl-i muhâl imiş ancak” Aşk imiş her ne var âlemde. İlm bir kıl ü kâl imiş ancak”

Yani, kuru bir ilimle insani bir merteye kazanacağını sanmak boş bir hayaldir.

Evet, işlevsel olmayan, hakkı verilmeyen, kendisinden yararlanılmayan bilgiler boş bir laf, dedikodudan ibaret kalabilir. Tabii ki şiirdeki esas anlamı, şairin kendinde aramalıdır. Biz buradan kendimize bir takım ilhamlar almaya çalışıyoruz.

Bilgi insana sorumluluk yükler, bu sorumluluğun gereğini yerine getirmeyenler, ilmin onurunu, şerefini koruyamayanlar, bilgilerine, ilimlerine ihanet etmiş olurlar. Kur’an’ın “kitap yüklenmiş merkep” benzetmesi son derece açıklayıcı ve sarsıcıdır. Evet, ilim bizim için en önemli, ufkumuzu açan, bize yol gösteren, vasıtamız, hızımız, imkânımız olduğu gibi, her vasıta gibi aynı zamanda sınırimız ve bazen de engelimiz olur. Bilgi dar bir alanı aydınlatırken, oraya huzmelerini, farlarını tuttuğunda, düşünceyi de kendine hapsederek alan dışına karşı nispi bir körlük, bilgi körlüğü, meydana getirir.

Gerçek bize o kadar uzaktır ki ona ulaşmak muhal, ona yönelmek esastır. Öğrendiklerimizi yeterli saydığımız anda yolda takılıp kalırız. Dolayısıyla daha tehlikeli olan körlük kendini yeterli görerek gelişimini sekteye uğratmaktadır.

Bilim körlüğünden de beter olanı bilim taassubudur. Bilim insanı, sorgulanmaya, eleştiriye her zaman açık olan insandır. Ama bilim taassubu olanlar eleştiriye tahammülsüzdür. Tek doğru kendi doğrularıdır. Başkalarınınkiler hep yanlıştır.

Bunun istisnası yoktur. Tarih boyunca, bilim taassubu, ideoloji taassubu, cehalet körlüğünden çok daha tehlikeli sonuçlar doğurmuştur.

Cehalet körlüğünü gidermek kolaydır. Ama bilim taassubunu, ideoloji taassubunu ortadan kaldırmak son derece zordur. Bundan kurtulmanın temel yolu üniversitelerde, hatta tüm eğitim sistemlerinde, anaokulundan başlayarak, eleştirel düşünce yeteneği, tenkit kabiliyeti kazandırmaktır.

Hayatta bize öğretilen bilgiler, varsayımlar, önyargılar, ideolojiler anlayışımızı, davranışımızı şekillendirir, âdeta bizi güder, ama çok defasında biz bu güdülmenin farkında bile olmayız. İşte bu farkındalık, derinlemesine olaylara bakabilmekle, eleştirel bakış açısıyla kazanılır. Eleştirel bakış, olayları

derinlemesine, sebepleriyle, sonuçlarıyla, değişen durumlarıyla dikkatli bir değerlendirmeye tabi tutmaktır.

Eleştirel bakış belli fikir, düşünce ve görüşlere koşulsuz bağlanmayı engelleyen bir bakıştır. Alışılmış kalıp ve önyargıları yıkabilmenin yoludur.

Farklı fikir ve düşüncelere açık olmayı ve bu şekilde kişinin daha özgür olmasını; sosyal ilişkilerde, toplumsal olaylarda, daha pozitif davranmasını sağlar.

Eleştirel bakış son derece önemli ve bizim çok büyük ihtiyacımız olan bir konu. Eleştirel bakış kabiliyeti insanı pasif, sadece bilgi alan konumundan aktif ve katılımcı konumuna taşıyan bir özelliktir. Eleştirel bakış statik haldeki, işe yaramayan bilgiyi dinamik hale getirerek üretime sevk eder, acele ve önyargılı karar almayı engeller, konuya bütünüyle bakabilmeyi, tarafsız ve önyargısız olabilmeyi sağlar.

Ve de bizim ülkemiz için de son derece önemli bir husus; eleştirel bakış, toplum mühendisliğine kalkışanlara, sosyal olaylarda manipülasyonlar yapmaya çalışanlara karşı, ki tarihimiz bunların trajedisıyla doludur, toplumsal direnci sağlayan bir güvenlik ağıdır.

Değişen durumlara, şartlara kolay adaptasyonu sağlamanın yoludur. Farklılıkların, farklı görüşlerin anlayışla karşılanması yine eleştirel bakış açısı kazandırmakla mümkündür.

Eleştirel bakışın olumsuz yönlerinden de söz etmek mümkün. Eleştirel bakış açısına sahip olduğunuz zaman bunun gerektirdiği bilim şerefini, haysiyetini korumak bazen ağır bedeller gerektirir. Önünüze zor engeller çıkarabilir. Eleştirel bakışın önündeki engeller arasında bilgisizliği, önyargıları ve tarafgirliği sayabiliriz.

Ben merkezli, grup merkezli veya kendi ulusuyla alakalı taraflı davranış, çifte standart ... Bunun en güzel örneğini Batı dünyasının insan hakları, özgürlükler, demokrasi kültürü ekseninde dünyada yaşanmakta olan haksızlıklar ve vahşetlere karşı gösterdiği tutumda görüyoruz. Onların vitrindeki söylemleriyle sahadaki eylemleri arasındaki tezatı yine eleştirel bakışla yakalıyoruz.

Eleştirel bakış esasında öğrenebilen ve öğretilen bir özelliktir. Aynen bir sporcunun spor faaliyetleri için sürekli pratik ve antreman yapması gibi pratik uygulamalarla kazanılır. Ancak, bu konuda belki öğretim üyelerimiz adına söylemem gereken ufak bir söz: rol model olması gereken biz hocaların, en azından öğrencilerin düşüncelerini serbestçe ifade edebilmelerini

baskılayan, tek taraflı otoriter öğretici konumundan biraz geriye çekilmemiz, biraz daha öğrencilerimizle karşılıklı, interaktif bir süreci başlatmamız, onların önünde bir engel, sınır olmadan; onlarla beraber yeniliklere, yeni ufuklara açılmamız; belki onlara tecrübemizle, bilgimizle rehberlik etmemizin gerekliliğidir.

Evet, bugüne ait bu değerlendirmeden sonra üniversitelerimizin geçmiş kökenlerinden biraz söz etmekte yarar görüyorum.

Milattan önce 300-400'lü yıllardaki Eflatun'un Akademyası, Aristo'nun Lyseum'u bir tarafa bırakılacak olursa genel olarak Batı dünyasında ilk üniversiteler ortalama 12.yy'da, Bologna 1088, Oxford 1167, Paris 1170 yıllarında birer ortaçağ Hristiyan üniversitesi olarak kurulmuşlardır.

Doğuda, İslam dünyasında ise 7.yy'dan itibaren yükseköğretim, medreseler ve daha sonra külliyeler olarak devam etmiştir. Külliye evrenin birlik ve bütünlüğünü simgeleyen bir kavramdır.

Daha sonra, 17. yy'lardan itibaren Batının teknolojik üstünlüğü karşısında, bu açığı gidermek adına Osmanlı modernleşmesi, Batı tipi meslek okullarının kurulması, mühendishaneler gibi askeri okullar ve de 1850'lerden sonra kurulan Darü'lfunun bugünkü üniversitelerin öncülleri olmuştur.

Fatih Sultan Mehmed'in kurduğu yükseköğretim kurumu özerk bir kurum olup, Fatih Sultan Mehmed'in bir hükümdar olarak orada kendisi için bir yer tahsisi istemesine kurumun yönetimi karşı çıkmıştır. Darü'lfunun da özerk bir kurumdu. Ancak daha sonra bugünkü üniversitelerin temelini oluşturan 1933 reformuyla ortaya çıkan, yine Batıdan esinlenerek adı konmuş olan İstanbul Üniversitesi, özerkliği olmayan, fikir, düşünce özgürlüğü budanmış bir kurumdu.

Bu açıdan bakacak olursak, medreseler dönemi, Darü'lfunun ve daha sonra Üniversite kronolojik olarak birbirini izlemekle birlikte birbirinin devamı olmayan bir öncekinin tasfiye edilmesiyle oluşturulmuş, birbirinden kopuk farklı kurumlardır. Kültür ve geleneğin devam etmemesi Üniversite adına büyük bir eksikliklerdir.

Buna karşılık Batı'da 12.yy'dan başlayarak bugüne kadar örf ve geleneklerini muhafaza ederek gelmiş olan üniversiteler hiçbir zaman tarihi değerlerinden ödün vermemişlerdir. Rektör, dekan gibi kiliseye ait kavramları bile kilise karıştıklarına rağmen değiştirmemişler ve hala daha muhafaza etmektedirler. Tarih ve semboller önemlidir, zira bunlar kolektif bilinci şekillendirir.

Burada şöyle bir soru karşımıza çıkıyor, bu çok anlamlı bir soru benim için. Millet olarak çok daha köklü bir medeniyete, çok daha eski eğitim kurumlarına sahip olmamıza rağmen neden biz ne çağdaş üniversiteler gibi tam anlamıyla özerk ve kendini yenileyebilen bir üniversite olabildik, ne de kendi değerlerimize uygun bir yükseköğretim sistemi kurabildik. Bunun birçok nedeni tartışılabilir. Benim zihnimde iki önemli neden var. Bunlardan biri, mevcudu yıkarak dışarıdan, basmakalıp, hazır modelleri getirmektir. Hazır, yabancı modeller yabancı tohum gibidir, toprakla, iklimle, çevreyle uyum sorununu yaşar, bazen de ekolojik dengeyi bozar, alışılmış sistemleri sarsar.

Bir diğer önemli husus da 1933 reformuyla birlikte Üniversitenin siyasetin, ideolojinin güdümüne sokulması ve buna uymayanların tasfiye edilmesidir. Üniversitenin 114 hocasından 100 tanesi tasfiye edilmiş, Fuad Köprülü gibi resmi ideolojinin mutfağında çalışmış olan birkaç hoca dışında tamamıyla yeni bir kadro oluşturulmuştur. Tabi ki bu süreç esasında Cumhuriyet dönüşümünün zihinsel arka planının bir yansıması olmuştur. O günden bu yana üniversiteler askeri yönetim ve darbelerle şekillendi, kendi içinden özgün bir dönüşüm sağlayamadı. Ülkenin demokratikleşme, sivilleşme hareketlerinde hep karşı cepheye yer aldı.

Osmanlı modernleşmesi bir teknoloji eksikliğinin giderilmesi ve Batı tipi okulların açılmasından ibaret iken, Cumhuriyet modernleşmesi bütünüyle bir medeniyet, kültür değişimi, aks değişimi olarak dizayn edilmiştir. Bu anlamda, toplumun hafızası âdeta sıfırlanarak yeni bir formatla formatlanmak istenmiştir. Bunun için de mevcudun yerine ikame olarak iki sistem öngörülmüştür. Bunlardan biri dışarıdan getirilen ithal değerlerdir ki bunlar içi boşaltılarak, özünde Batıyı yansıtmayan yüzeysel değerler olarak kullanılmıştır.

İkincisi de, dışarıdan getirilmesi mümkün olmayan, yeni bir milli kimlik ikame etmek adına, biraz şoven milliyetçilik anlayışı, biraz romantik, biraz hayalci, bilimsellikten uzak bir kurgu ile masa başında üretilen resmi ideoloji olmuştur. Ve de eleştiriye tahammülsüzlük had safhaya çıkmıştır. Somut örnek vermek gerekirse, o zaman üretilen ‘Türk Tarih Tezi’ ve ‘Güneş Dil Teorisi’ gibi bilimsel temeli olmayan savlarla bilim insanları karşı karşıya getirilmiştir.

Bu işin merkezinde, yeni bir toplum, yeni bir medeniyet algısı oluşturabilmek için tüm medeniyetlerin beşiğinin Orta Asya olduğu, buradaki büyük bir iç denizin kurduğu ve kuraklık sonucunda bu medeniyet havzasından insanların dünyanın çeşitli bölgelerine göçmüş olduğu, dünyadaki büyük

medeniyetlerin Orta Asya'dan giden insanlar tarafından kurulmuş olduğu, dolayısıyla bunun doğal bir sonucu olarak dünyadaki dillerin çoğunun Orta Asya'daki Türkçeyle bir akrabalık bağı olduğu görüşü yer almıştır. Bu görüşlerin üzerine ders kitapları, tarih kitapları üretilmiştir. 1932 yılında birinci Türk Tarih Kongresi toplanmıştır.

Toplantı öncesi aralarında üniversite hocaları da olan katılımcılardan görüşlerini bildirmeleri istenmiştir. Çoğunluk, durumu geçiştirmekle beraber, içlerinde biraz bilimsel tarafı ağır basan Zeki Velidi Togan, Mehmet Ali Ayni gibi isimler sisteme bazı eleştirel değerlendirmeler yapmışlardır. Önemli bir Türk tarihi hocası olan Zeki Velidi Togan özetle 'tarihi devirlerde, Orta Asya'da böyle bir iç denizin bulunduğu ve sonra kurduğu hakkında bilimsel bir kanıt bulunmamaktadır' demiştir.

Bu tabii ki çok büyük tepkilere neden olmuş, kendisi büyük hakaretlere maruz kalmış, Üniversiteden istifa etmekle kalmamış, yurt dışına 7-8 sene çıkmak zorunda bırakılmıştır. Mehmet Ali Ayni, toplantıdaki havayı görünce göndermiş olduğu bildiriye sunmaktan vazgeçmiş ise de o da hışımından kurtulamamıştır.

Son günlerine kadar siyasilerin övgüyle andığı Darü'lfunun, bu eleştirel düşüncelerin arefesinde devletin resmi ideolojisine yeterli desteği vermediği suçlamasına muhatap olmuş, hocalar, kurumun özerk olması sebebiyle siyasete karışmak istememişlerdir. Ancak birkaç eleştirel fikrin ortaya çıkması bile bardağı taşırılmış ve 1933 reformuyla Darü'lfunun lağvedilerek yerine siyasete, ideolojiye bağımlı, liyakatin yerini sadakatin aldığı bir sistem kurulmuştur.

Bu sadakatin tüm bireylere teşmil olması için de müfredat programlarına zorunlu dersler koyulmuştur.

Atatürk İlkeleri ve Devrim Tarihi Dersi bu zamanda koyulmuş ve hala devam eden ideolojik bir bakışı, devrimlere sadakati temsil etmektedir.

Çok önemli bir husus, Batı dünyasını geliştiren temel değerlere, özgür, eleştirel düşünceye, fikir özgürlüğüne karşılık Batıyı model alma iddiasındaki Cumhuriyet modernleşmesinde düşünce ve fikir suçları aydınların kabusu olmuş, hapishanelerin en büyük kitlesini bunlar oluşturmuştur. Pek çok düşünür, aydın, fikirlerinden dolayı, yazdığı kitaplarından dolayı, okuduklarından dolayı çok büyük çileler çekmiş, Takrir-i Sükûn Kanunu ile tüm basın sansür altına alınmıştır. Dolayısıyla yapılan devrimler sonucunda, ne Batı'ya

yaklaşabildik, Batı'nın değerlerini alabildik, ne de kendi değerlerimizi muhafaza edebildi

Farklılıkları barış içinde bir arada tutan Batının laiklik ilkesi Ülkemizde uzun yıllar baskı, dışlama ve kutuplaşma aracı olarak kullanıldı...

Batı taklitçiliğinin kötü bir şey olduğunu söylemiyorum. Gelişim süreci güçlü olanı taklitte başlar. Esaslı ve ciddi bir taklitte bilim ve teknolojiye çok daha iyi konuma gelebilir, arkasından kendi özgün yapımızı oluşturabiliriz. Göstermelik bir taklitçiliğin sonucunda bilim ve teknolojiye, kültür ve sanatta, düşünce ve felsefede son derece yüzeysel, üretimden uzak verimsiz bir sürece girilmiştir.

Şunu da söylemeden geçemeyeceğim, Osmanlı'nın tasfiye edilmesi esasında bir devletin tasfiyesinden daha çok bir kültürün, cihanşümul bir medeniyet tasavvurunun tasfiyesidir. Bunun arkasında Orta Doğu petrollerini yağmalamaya engel görülen bir yapının, Siyonist emellere karşı çıkan bir gücün ortadan kaldırılma hedefi bulunmaktadır. Bu hedef, devletin topraklarının parçalanmasıyla, yağmalanmasıyla bitmemiş, günümüzde de bütün şiddetle devam etmektedir.

Osmanlı Devletinin tasfiyesiyle ortaya çıkan toprakların daralmasından daha derin daralma toplumun zihin dünyasında yaşanmıştır.

Zengin inanç değerleri ve kültürler mozaiğinden beslenen, her düşünceye, her dine ve her ırka son derece hoşgörülü, geniş ufuklu olan bir toplumun engin zihin dünyaları birdenbire yüzeysel ideolojik değerlerin dar kafesine sıkıştırılmaya çalışılmıştır. Böylece kültürel yabancılaşma, sosyal ayrışma ve en küçük farklılıklara dahi tahammülün olmadığı şizofrenik bir toplum yapısı ortaya çıkarak etkilerini günümüze kadar sürdürmüştür.

Şoven bir milliyetçilik eksenine oturduğundan dolayı, ki Yusuf Akçura'nın fikir babalığı yaptığı bu anlayışla, Osmanlı'yı oluşturan ana değerler üç farklı parçaya bölünerek, bunlardan ikisi dışlanmış, tek bir parçayla yani ırkçılık üzerinden bir toplum üretilmeye çalışılmıştır. Farklı etnik gruplar görmezden gelinmiş, en yakınımızdaki Kürtlere de dağ Türkleridir yakıştırması yapılarak, 'Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar' hamasi söylemiyle dönemin açmazlarından bu şekilde çıkılabileceğini pek çok kişi iyi niyetle düşünmüş ise de sonuç büyük bir başarısızlık olmuştur.

Evet, bugüne dönecek olursak, Üniversitelerimizin temel sorunlarının ba-

şında hala siyasetin ve merkezi YÖK sisteminin vesayeti geliyor. Bu da özgünlük, farklılık, çeşitlilik gibi kavramları ortadan kaldıran bir durum. Bir diğer önemli husus, eğitimin yenilikçi bir karaktere bürünmesindeki zorluklar ve bilimsel araştırma altyapı yetersizlikleridir.

Tek tipleştirici YÖK mevzuatı üniversitelerin farklılaşması ve özgünleşmesi önündeki engellerin başında gelmektedir.

Üniversitemizin siyasete bağımlılığı hiçbir zaman ortadan kalkmadı.

Bunca müktesebatımıza rağmen değerler eğitiminde içler acısı haldeyiz.

Üstün yetenekleri, bireysel farklılıkları dikkate almayan tek düze bir eğitim modelinden kopamadık.

Geleceğe dair son birkaç sözle dersi bitirmek istiyorum. Değerli hâzirun, üniversiteler bir ülkenin beyni mahiyetinde kurumlardır. Beyin başka bir organ tarafından yönetilebilir mi? O zaman istenilen hedefe ulaşılabilir mi? Bu bakımdan gelecek adına gücün iktidarı yerine üniversitelerde tekrar bilginin, ehliyetin, liyakatin iktidarını sağlamak için yola çıkmamız gerekir. Bunun ilk adımı belki de tarihte hakikati arama adına yola çıkanlar gibi olmaktan geçiyor.

Başlangıçta aktif öğrenen bir talebe hareketi şeklinde başlayan eğitim/bilim yolculuğu zirveye ulaştığında kurumsal yapıları oluşturmuş, aktif öğrenme süreci (talebelik) inişe geçerek pasif bir duruma (öğrencilik) dönüşmüştür. Bugün yeniden öğrenciliği pasif halden aktif hale geçirerek, geleceğin özgün, olaylara eleştirel gözle bakabilen, yeniliklere açık öğrencilerini ve öğretim üyelerini yetiştirmek, gelecek adına önemli bir kazanım olacaktır.

Son olarak sevgili öğrencilerimize seslenmek istiyorum. Üniversitemize hoşgeldiniz. Geleceğin üniversitesi, sizin kendinizi inşa etmenizle şekillenecektir. Tabi ki güzel bir inşa için doğru bilgiye, iyi bir plana, kusursuz malzeme ve işçiliğe ihtiyaç vardır. Bütün bu süreci sizler yöneteceksiniz. Biz sadece rehberlik edecek, size yol işaretleri sunacağız. Yol işaretleri kime yol gösterir?...elbette o işaretlere riayet edenlere... Dolayısıyla sonucu belirleyecek olan sizlersiniz.

Bizleri kopya etmenizi değil, bizim bilgi ve tecrübemizi kullanarak daha ileriye adım atmanızı, bizim ufkumuzla kendinizi sınırlamamanızı sizden bekliyoruz. Çünkü bizim bugünkü doğrularımız belki de sizin yarınki yanlışlarınız olacaktır. Nitekim bizim hocalarımızdan öğrendiğimiz düne ait pek çok

doğrunun bugün yanlışlar kervanına katılmış olduğunu görüyoruz.

2013-14 eğitim yılının hepimize hayırlı olmasını, üniversitemizi layık olduğu yerlere getirmesini diler, beni dinlediğiniz için hepimize sonsuz teşekkürlerimi sunar, başarılar dilerim.

İstanbul Medeniyet Üniversitesi 2013-2014 Akademik Yılı Açılış Dersi

(Ses kayıtlarından metin çözümünü yapan kızım Fatmanur Samastı'ya teşekkür ederim.)

BİLGİ, DÜŞÜNCEYLE ETKİNLEŞİR

Sevgili öğrenciler;

Her insan özeldir ve hayat her birimize kendine özgü, eşsiz fırsatlar sunar. Bu fırsatlar ve bize verilen zaman tek kullanımlıktır. Asla aynı hayat yolunu tekrar keşfetme imkânı yoktur. Bu yolun sonunda elde kalacak olan üretilmiş değerlerdir. Hayatın her bir zorluğu göğüs gerebilenler için farklı bir imkân kapısıdır.

Bilgi, hayatı anlamlandıran en önemli sermayedir. Fakat bu sermaye ancak etkinleştirildiğinde bir değer ifade eder. Bilgi düşünceyle etkinleşir. Bunun ilk adımı bilgiyi anlamak, kavramak ve içselleştirmektir. Bundan sonraki adımlar bilgiyi uygulamak, analiz, sentez ve yeni değerlendirmelerde bulunmaktır.

Bilim, bilinenleri öğrenmek ve öğretmek değil, bir araştırma ve keşfetme faaliyetidir. Bilinmeyi ortaya çıkarmak, bilim dünyasına yeni bir katkı sunmaktır. Bunun ön koşulu eleştirel düşünceye sahip olmaktır. Eleştirel düşünce meseleyi sebepleri, sonuçları, ilişkileri ve değişen koşulları itibarıyla sistemli ve derinlemesine değerlendirmeyi gerektirir. Bilgi yükünden çok bilginin mahiyetini temel dinamiklerini anlamayı ve anlamlandırmayı hedefler.

İnsanları gelişmemiş ve gelişmiş diye iki gruba ayırmak mümkündür. Gelişmiş gruptakiler de tekrar ikiye ayrılırlar; Bunların az sayıda olan bir grubu kendi potansiyel değerlerini geliştirmiş ve özgün değerler ortaya koymuş olanlardır. Bunların temel özelliği araştıran, sorgulayan, bilinçli bir şekilde bilginin üreticisi olan ve çevrelerini etkileyen aktif bireyler olmalarıdır. Bu gruba karşılık toplumun büyük kısmını oluşturan ikinci grup kendi yeteneklerini geliştirmek yerine başkalarının üretmiş olduğu hazır bilgilerle yetinen, pasif ve niteliksiz bireylerden teşekkül eder.

Bunlar etkilenmeye açık, kolaylıkla yönlendirilebilen, bilginin üreticisi değil, tüketicisi olan ve bu nitelikleriyle çok defasında farkına bile varmadan uluslararası büyük sermayenin, çıkar odaklarının aracısı, mağası, diğer bir ifadeyle “robot insan” olmaya adaydırlar.

Ülkemizin bilim alanındaki en büyük sorunu özgünlük sorunudur. Bunun da temel nedeni başkalarını taklittir. Taklitte farklılık ve özgünlük ortaya koymak mümkün değildir.

Sevgili öğrenciler;

Ülkemizin geleceği sizlersiniz. Globalleşen dünyada söz sahibi bireyler olabilmemiz için pasif, ezberleyen, bilgi depolayan değil, araştıran, eleştiren, sorgulayan bireyler olmalısınız. Sağlık alanında sağlıklı bir gelişme için bilgilerinizi beceriye dönüştürmeniz, işbirliği ve takım çalışmasına önem vermeniz, iletişim ve insani değerler açısından çevrenizdekilere liderlik yapabilmemiz gerekir.

İlkini gerçekleştireceğimiz Tıp Öğrenci Kongremizin üniversitemizin ilk öncüleri olan siz öğrencilerimizin özgün niteliklerini geliştirmeye duyduğumuz özlemin, umut ve heyecanın etkin bir yansıması olacağına yürekten inanarak bu kongrenin unutulmaz bir başarı örneği olmasını temenni ederim.

Bu kongrenin düzenlenmesinde her türlü desteği vererek bizleri motive eden sayın rektörümüz Prof. Dr. M. İhsan Karaman hocamız başta olmak üzere organizasyonda emeği geçen tüm hocalarımıza, öğrencilerimize, SKS Daire Başkanlığına, Türkiye Diyanet Vakfına şükranlarımı sunar, etkinliklerini ve sunumlarını gerçekleştirecek öğrencilerimize başarılar dilerim.

S. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Tıp Fakültesi

1. Ulusal Tıp Öğrenci Kongresi (2016) Sunuş Metni

FARKINIZIN FARKINDA MİSİNİZ?²

Sevgili öğrenciler,

Eğitim öğretim hayatına başlayışımızın çok erken bir döneminde, üçüncü yılda başlattığımız 1. Ulusal Tıp Öğrenci Kongresi ile hedeflediğimiz şey öğrencilerimizin dinamizmini ve öz değerlerini açığa çıkarmak, onlara farklılıklarını hissedebilecekleri yeni kulvarlar açabilmektir. Bundan aldığımız özgüvenle 12-13 Nisan 2017’de 2. Ulusal Tıp Öğrenci Kongremizi düzenlemenin mutluluğunu yaşıyoruz.

Bu sunuş yazısında İstanbul Medeniyet Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerini farklı kılacak olan değerlerden söz etmek istiyorum.

Öncelikle vurgulamalıyım ki sizi farklı kılacak olan ne bilgi birikiminiz, ne fakültemizin donanımı, ne de öğretim kadrosudur. Aynı bilgiyi anlama, değerlendirme, yorumlama, üzerinde akıl yürütme, bağlantılar kurma ve bir takım sonuçlara ulaşma bakımından her insan kendine özgü farklılıklar gösterir. İçimizde var olan zihni melekelerimiz, kabiliyet ve yeteneklerimiz, his ve duygularımız, gözlem, deneyim, bilgi ve fikirlerle beslenip gelişir, herkesten farklı, özel bir alan oluşturur. İşte bizim farklılığımız, özgünlüğümüz bu zeminde ortaya çıkar.

Bugünkü bilimsel paradigma, üretilmiş bilgiye nasıl bakmamız gerektiğini açık şekilde ortaya koymaktadır. Bu paradigmaya göre bilimsel bilgi tekrarlanan deneylerle kanıtlanabilen ve nedensellik bağı kurulabilen varsayımlar olup, her an doğrulanabilir veya yanlışlanabilir niteliği ile dinamik bir sürecin ürünüdür.

Her zaman sağlam ve açık kanıtlara bağlanamaması, yorumlamada yetersiz kalınabilmesi ,bazen çok değişik hatta birbirine zıt yönde anlamlandırılması,, beraberinde sürekli yeni değerlendirmelere açık olmayı getirmektedir.

Bu durumda sürekli araştırma, iyi bildiğimizi sandığımız şeyleri dahi sorgulama, mevcut bilgi ve tecrübe birikimini aşarak ileriye, daha ileriye taşıma sorumluluğumuz bulunmaktadır.

---

2 - Ulusal Tıp Öğrenci Kongresi, 12-13 Nisan 2017.

İyi bir bilim insanı çok şey bilen değil, bilimsel verileri kendi ürünü olsa dahi sorgulayan, eleştiren, yeniden değerlendiren, hazır üretilmiş bilgilere basma-kalıp esir olmadan kendini sürekli yenileyebilen kişidir.

Bilgi ışık gibidir; herkeste farklı yansır.

Bilgi cevher gibidir; ancak işlendiğinde değere/mücevhere dönüşür.

Bilgi gıda gibidir; özümсениp içselleştirildiğinde yararlı hale gelir.

Bütün bunlar bilgi biriktirmekten ziyade, öncelikle bilgiyi anlamayı, anlamlandırmayı, ona yakından dokunmayı, onunla bütünleşmeyi, üzerinde düşünmeyi gerektirir.

Aklın olayları bütüncül bir perspektiften değerlendirir ve bilgiyi ait olduğu yere monte eder. Akılla yerli yerine bağlanmayan bilgiler boşlukta kalır ve kısa zamanda uçar gider.

Akletme ve düşünme bilginin gelişip filizlenmesine neden olur; yeni fikirlerle, düşünce ve buluşlara kapı açar.

Bilişsel faaliyetlerimizin motoru akıl ve düşünme yeteneğimizdir. Bilgi ise bu motoru harekete geçiren yakıt hükmündedir. Bilgi olmadan zihin beslenemeyeceği gibi, akıl ve düşünce ile aktive edilmeyen bilgi de tek başına işlevsel değildir.

Genç meslektaşlarım,

Bir konu hakkında bilgiye dayalı düşünmek ve akıl yürütmek, zihni melekeleri etkinleştirerek o bilgiyi ezberleyenlere göre belirgin bir üstünlük ve değer sağlar.

Bir mikroba direnç kazanan bağışıklık sisteminin diğer etkenlere karşı da daha mukavim olması gibi, bir konuda yetkinlik kazanan bir zihin, diğer pek çok konuda da doğru bir perspektif kazanır.

Bu açıdan, Tıp Öğrenci Kongrelerini bir fantazi, eğlence ve çeşitlilikten çok öte değerli ve son derece anlamlı aktiviteler olarak görüyorum.

Sizlerin yeteneklerinizi ortaya koyma ve geliştirme başarınız, hem sizi farklı kılacak hem de size sağladığı imkânlar ve fırsatlar ölçüsünde Fakültemizin kurumsal başarısı olacaktır. Başarı ölçütümüz öğrencilerimizin bizden daha iyi seviyelere ulaşabilmeleridir.

Bu kongrenin düzenlenmesinde bizlere her türlü desteği veren Sayın Rektörümüz Prof. Dr. M. İhsan KARAMAN hocamıza, organizasyonda emeği geçen Sayın Dekan Yardımcımız Prof. Dr. Işıl MARAL ve kongre sekreteri Yrd. Doç. Dr. Burcu YÜCEL hocalarımız başta olmak üzere Kongre Düzenleme Kurulunda yer alan tüm öğretim üyelerimiz ve öğrencilerimize şükranlarımı sunar, araştırma sunumlarını gerçekleştirecek öğrencilerimize başarılar dilerim.

BİLGİ ÜZERİNE³

Sevgili Öğrenciler,

Bu yıl üçüncüsünü yaptığımız öğrenci kongremizde öncekilerden farklı olarak öğrenci dinamizmimize ideal bir hedefi yakaladık. Tüm organizasyon ve etkinlikler bu defa bizzat öğrencilerimiz tarafından coşku ve heyecanla ve tabii ki en önemlisi büyük bir başarıyla gerçekleştirildi. Kongre eş başkanları Derya Koç ve Ahmet Turab Akduman ve koordinatör hocamız Doç. Dr. Berna Terzioğlu Bebitoğlu başta olmak üzere tüm ekibi kutluyor, katkı sağlayan herkese teşekkür ediyorum.

Genç Meslektaşlarım,

Öğrencilik bilgi merkezinde gerçekleşen bir serüvendir. Bilgi insanın en önemli gücüdür. Ancak bu gücün derecesi, bilginin niteliği ve kullanımıyla yakından ilgilidir.

Yazılı ve sözlü olarak aktarılabilen, gelişen bilişim teknolojisi sayesinde kolayca ulaşılabilen formal (açık) bilgilerin yanı sıra bir de bundan çok daha önemli ve değerli olan örtük bilgiler vardır. Örtük bilgiler açık bilgilerin aksine kolay aktarılamayan, tecrübe ve pratik uygulamalarla kazanılan, duygu, sezgi, bakış açısı, değer ve inançları da barındıran çok daha kişiye özgü bilgi ve yeteneklerdir.

Hayatta bizi farklı ve değerli kılacak olan da bu bilgilerdir. Örtük bilgi iceberg'in görünmeyen yüzü gibi bilgilerimizin yüzde 90'ını oluşturur. Bu tür bilgiler ancak yakın temasla, gözleyerek, pratik yaparak ve tekrarlayarak edinebilir.

Özellikle tıp mesleğinde bu husus çok daha özel öneme sahiptir ve bu nedenle tıp sanatı bir usta-çırak ilişkisi olarak kabul edilir.

Bir anlamda her insan bilgi birikimi, düşünce tarzı ve hayat tecrübesiyle canlı bir kitap sayılır. Bu açıdan öğrencilik ve meslek hayatında en başta yararlanacağımız kaynaklar canlı kitaplar olmalıdır.

İlim hakikatin bilgisidir. Bilim ise insana ait sistemli bir anlama, bilme çabasıdır. Bilimsel bilgi "her an doğrulanabilir veya yanlışlanabilir varsayımlar" olarak nitelenir. Hiçbir zaman eksiklikten ve hatadan muaf değildir.

---

3 - İstanbul Medeniyet Üniversitesi Tıp Fakültesi 3. Ulusal Tıp Öğrenci Kongresi Sunuş Yazısı, 27-28-29 Nisan 2018.

Düşünmek insanın en önemli yeteneğidir, akıl ise imkândır. Bilgi akıl süzgecinden süzülüp düşünce havuzunda mayalandığında fikirler ortaya çıkar. İnsanın en değerli ürünü bilgi değil, fikirlerdir.

Bilgi yük vagonları, düşünce ise onları hareket ettiren lokomotif benzettilebilir. Düşünce ve zihni faaliyetleri beslemeyen bilgiler işlevsizdir. Az bilip iyi düşünebilenler çok bildiği halde düşünemeyenlerden daha başarılıdır.

Akl vasıtasıyla yerli yerine monte edilmeyen, düşünceyle anlamlandırılmayan bilgiler hafızaya yük olduğu gibi aynı zamanda bilgi körlüğüne/bağnazlığına da neden olur.

Bilimsel bilgilerin her zaman sağlam ve açık kanıtlarına bağlanamaması, çok farklı ve hatta birbiriyle çelişen yorumlara elverişli olabilmeleri yanında bazen de yanlış, abartılı veya gizlenmiş, kasıtlı olarak saptırılmış veriler içermesi de mümkündür.

Bilgi aynı zamanda insanların, toplumların tutum ve davranışlarını etkileyen, onları belli istikamette yönlendiren çok önemli bir silah, manipülasyon aracıdır. Bize aktarılan bilgiler büyük ölçüde anlayışımızı, düşünce ve davranışlarımızı etkiler, âdeta bizi güder ve genel olarak bu durumun farkına dahi varmayız. Farkındalığı ancak eleştirel düşünceyle, kendi deneyim ve birikimimizle sağlayabiliriz.

Böylece pasif, güdülen konumdan çıkmamız mümkün olabilir.

Hafızaya yüklenen bilgilerin çoğu zamanla unutulur gider. Ancak üzerinde düşünülmüş ve deneyim kazanılmış olan bilgileri unutulsa bile bu bilgiler üzerindeki zihinsel faaliyetlerle oluşmuş olan bilinç hali geriye kalır ki bu da kültürdür.

Bir anlamda kültür, düşünülmüş bilgilerdir. Bilgi sınırlı, düşünce ise sınırsız bir alan açar.

Değerli Öğrenciler,

Tıp mesleği azim, kararlılık ve özveri gerektirir. Öncelikle bilmeniz gerekir ki, gelişim sınırsızdır ve bunun en büyük engeli kendini yeterli görmektir. Sürekli ve sürdürülebilir bir başarı için kendimizi hayat boyu geliştirip yenilemek zorundayız. Tıp mensupları olarak sağlık alanını, yeni gelişmeleri eleştirel bir bakışla değerlendirip buna göre bir duruş sergilememiz gerekir. Bize belletilenlerin pasif bir uygulayıcısı konumuna razı olmamalıyız. Başkalarına ait ödünç bilgilerle özgünlüğe, özgürlüğe ve farklılığa ulaşmak mümkün değildir.

Tarih boyunca hasta-hekim ekseninde insanlığa hizmet veren tıp bilimi sanayi devrimiyle birlikte nitelik değiştirerek büyük bir sektöre dönüşmüş ve temel paradigmaları değişmeye başlamıştır. Hasta ile doktor arasına bundan böyle teknoloji, medikal ve ilaç sektörü, hukuk, malpraktis endişesi, şiddet gibi pek çok faktör girmiş ve doktorlar merkezi rollerini kaybetmeye başlamıştır. Batı dünyasında şekillenen Ortodoks tıp kendisini doğuran materyalist kültürün temel karakterlerini barındırmaktadır.

Bu kültürün temel özelliklerinden biri âdeta tabiata meydan okurcasına doğal dengeleri tahrip ederek hastalıkların çoğalmasına yardımcı olması, diğer bir özelliği de yatırımlarını insan sağlığından çok kârlı olan alana, hastalıklara kaydırmasıdır. Gerçekte insana ve sağlığa kör bir sistemin kuşatması altındayız.

Tıp sektörünün dikkatlerden kaçan belki de en önemli yönlerinden biri bilimsel araştırma ve bilgi üretim sistemleri üzerindeki belirleyici rolüdür. Bu rolün tıp eğitimi ve mesleki uygulamalar üzerindeki yönlendiriciliği tartışmasız bir gerçektir.

Gerek mesleki, gerekse insani sorumluluklarımızla bize biçilen roller arasında giderek bir alan(misyon) daralması yaşıyoruz. Öncelikli olarak sağlıkla değil hastalıklarla meşgulüz. İnsanla değil bedeniyle, beden bütünüyle değil bir parçasıyla, tek bir organıyla ilgilenmeye yöneltiliyor, giderek belli talimatları uygulaması gereken teknisyenliğe doğru eviriliyoruz. Sistemin ihmal ettiği, boş bıraktığı alanlar üzerinde insanlık adına kafa yormamız gerekiyor.

Sevgili Öğrenciler,

Tıp mesleği sürekli aktif öğrenmeyi, ekip faaliyetini, iletişim becerilerini ve paylaşımcılığı gerektirir.

Öğrenci Kongreleri bu nitelikleri kazanmak için iyi bir atölye, sosyalleşme adına eşsiz bir fırsattır.

Tecrübe yaşanır, taklit edilemez. Öğrencilik yıllarından başlayarak bu gibi faaliyetlere katılıp, aktif görevler üstlenmek, yeteneklerimizi keşfedip geliştirmenize imkân sağlayacak, enerjinizi, heyecanınızı harekete geçirerek bilgiyi keşfetmenizi, anlamınızı ve anlamlandırmanızı kolaylaştıracaktır.

Birbirinizle ve hocalarınızla yakın ilişkiler kurmanızın örtük bilgi aktarımı açısından da son derece gerekli ve yararlı olacağı şüphesizdir. Bütün bunlar sizi farklı ve özel kılacak, özgüveninizi arttıracaktır.

Kongremizin başarılı olmasını diler, hepinizi en derim sevgilerimle selamlarım.

NEDEN TIP?4

Sevgili öğrenciler,

Tıp insana dokunan, onun en zayıf ve mahrem hallerini paylaşan, son derece saygın bir meslektir. Büyük bir özveri gerektiren bu mesleğin en anlamlı karşılığı insana en zor halinde yardımcı olmanın haz ve mutluluğudur.

Tek başına doktor olmanın, hatta uzman doktor olmanın yeterli olmadığı bir çağda yaşıyoruz. Bu mesleği seçenlerin daha nitelikli hale gelmek, bilgi ve deneyimlerini sürekli güncelleyip geliştirmek gibi bir sorumluluğu bulunmaktadır.

Tıp Fakültesi'nde yoğun emekle geçen 6 yılın ardından mecburi hizmet, daha sonra 4-5 yıl süren uzmanlık eğitimi ve de ömür boyu devam edecek olan zorlu bir süreç sizleri bekliyor. Tüm bu zorluklara yüksek risk ve ağır sorumlulukları da eklememiz gerekiyor.

Tıp tüm insanlara, din, dil, ırk ayrımı yapmadan ve gerektiğinde hiçbir karşılık beklemeden, tamamıyla insani kaygılarla hizmet vermeyi, düştüğü her yerden insanlık onurunu tutup kaldırmayı gerektiriyor.

Bilgi, iletişim ve teknoloji alanındaki baş döndürücü gelişmeler en fazla tıbbi etkilemektedir. Neredeyse her on yılda bir tıp alanında büyük değişim ve dönüşümler yaşanmaktadır. Yanlışlığı farkedilen uygulamalar hızla terkedilirken, henüz uzun vadeli sonuçları pek kestirilemeyen birçok yenilik de fazla sorgulanmadan uygulama alanı bulmaktadır. Bütün bunlar tıp eğitimini de derinden etkilemektedir.

Aktarılması ve muhafazası pek de mümkün olmayan aşırı bilgi birikimi klasik eğitim tarzının çıkar yol olmadığını göstermektedir. Bilgi yüklemek yerine tıbbın temel esaslarının, kavramlarının yeterli düzeyde öğretilmesiyle birlikte eleştirel düşünme ve hayat boyu öğrenme alışkanlığının kazandırılması çok daha anlamlı hale gelmiştir.

Ayrıca tek başına bilginin etkili olmadığı da bir gerçektir. Bilginin işlevsel olabilmesi için öncelikle anlaşılması ve içselleştirilmesi gerekir. Ancak bun-

---

4 - İstanbul Medeniyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Tanıtım Kataloğu-2016.

dan sonra bilginin uygulama, analiz ve sentez süreçlerinden geçerek değere dönüşmesi mümkün olur.

Sevgili öğrenciler, henüz tercih aşamasında iseniz ve tıp düşünüyorsanız sağlıklı bir karar için bir kez daha kendinizi yoklayın.

Neden Tıbbi Tercih Etmemelisiniz?

İçinizde engin bir insan sevgisi duymuyorsanız, hayatın risklerinden, zorluklarından nefret ediyorsanız tıbbi tercih etmemelisiniz.

Para kazanıp rahat bir hayat sürmeyi hedefliyorsanız tıbbi tercih etmemelisiniz.

Düzenli ve disiplinli çalışmak yerine sınav zamanlarına odaklı ders çalışma alışkanlığına sahipseniz, birey odaklı olup takım faaliyetlerine uygun değilseniz tıbbi tercih etmemelisiniz.

Tıp Fakültesi'nde başarılı olmak için öncelikle kendinizle, tıpta uzmanlık sınavı için başkalarıyla yarışmak zorundasınız. Zor ve yorucu bir tıp eğitimi başarıyla tamamladıktan sonra rahat bir nefes alacağınızı, diplomanızın mesleğinizi sürdürmeye yeterli olacağını düşünüyor, daha fazlasını yapmayı hedeflemiyorsanız tıbbi tercih etmemelisiniz.

Tıp, başta hasta ve yakınları, meslektaşları olmak üzere insanlarla çok iyi iletişim kurabilmeyi, en sıkıntılı ve yorgun hallerde bile duygularını karşısındakine yansıtmamayı, empati kurabilmeyi gerektirir. Bütün bunları göze alamıyorsanız tıbbi tercih etmemelisiniz.

Hayatınızın en anlamlı bir gününü görev başında geçirmek, yorucu ve uykusuz bir nöbet gecesinin ertesinde hiçbir şey olmamış gibi hizmeti sürdürmek, memleketin ücrâ bir yerinde yokluklar içinde mecburi hizmet yapmak istemiyorsanız tıbbi tercih etmemelisiniz.

Sevgili öğrenciler,

Neden Tıbbi Tercih Etmelisiniz?

Yukarıda bir kısmını sıraladığım zorluklar kararınızı etkilemiyor, sizi yoldan çevirmiyorsa tıbbi düşünmeye devam edebilirsiniz.

Nasıl ki doğa tutkunları doğayı keşfetmek, dağcılar bir anlık coşkuyu hazı yakalamak için her türlü zorluğu, tehlikeyi göze alarak en zorlu zirvelere tırmanıyorlarsa, yaratıkların en değerlisi, en zirvesi olan insana yönelmek,

onu keşfetmeye, anlamaya, anlamlandırmaya çalışmak ve insana hizmet etmek, bütün bunları yaparken de kendi içinizdeki insanı harekete geçirip geliştirmek dağların zirvesine ulaşmaktan çok daha heyecanlı ve kalıcı bir mutluluktur. Bu mutluluğu insanlıkla buluşturmak ve paylaşmak, hayatınızı sıradan olmaktan çıkarmak isterseniz, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde bu yolculuğa başlamaya ne dersiniz?

Hayatınızı her zaman doğru ve anlamlı tercihlerle sürdürmeniz dileğiyle sizleri en derin sevgilerimle selamlıyorum.

ZAMANA ŞAHİTLİK

“BU BİR HATIRLATMADIR: ŞÜPHE SİZ HATIRLATMA İNANANLARA YARAR SAĞLAR”¹

Dünyada sıcak gelişmeler yaşanırken halimizi, bireysel ve sosyal problemlerimizi gözden geçirmede sayısız faydalar vardır.

İnsana odaklanmış bu hayat sürecinde “Hesaba çekilmeden önce kendimizi hesaba çekmemiz”, biyolojik (hayvan) yönümüz yanında “insan” kimliğimizi sorgulamamız gerekiyor.

- * Ne yapıyoruz?
- * Hedefimiz ne?
- * Nelere ihtiyaç duyuyor, nelerin peşinde koşuyoruz?
- * Hayatımız “insan” merkezli mi?

İman ve amelle bütünleşmeden “insana” ermek mümkün değildir. Ulvi bir davası olmayanın “insani” yönü de yoktur.

“De ki, duanız olmasa Rabbinin katında ne değeriniz olur.” (Furkan 77)

Hayat insanla, insanın aktivitesiyle anlam kazanır. Hayata yönelişimizi, arayışlarımızı, gayretlerimizi inanç ve ideallerimizle mi yüceltiyoruz; yoksa paranın, ünvanın, konforun peşinde mi tüketiyoruz?

İnsan zorluklarla sınanmaktadır. Fedakârlık yapmadan başarıya erişilemez. İnsanlık tarihinde hiçbir müspet gelişme emeksiz, gayretsiz, çilesiz olmamıştır.

“İnsan için ancak emeğinin karşılığı vardır.”

Zor şartların insanı mıyız?

“Muhakkak insanı zorluklara katlanacak şekilde yarattık. Biz ona iki yolu da göstermedik mi? Ama o zor geçidi aşmaya girişmedi.” (Beled 4, 10-11)

1- Vakıf Bülteni, yıl: Kış 1997, sayı: 6.

“Kimi insan kendine yazık eder,... Kimisi de Allah’ın izniyle iyiliklere koşar.”
(Fâtır 32)

“Muhakkak zorlukla beraber kolaylık vardır.” (İnşirah 5-6)

Kolay İşleri Yapıyor muyuz?

İnsan tek başına neye yarar ki? Birbirimizle selamlaşmak, istişarelerde bulunmak, çözüm yollarına ulaştıracak teşkilat ve organizasyonlara girişmek gibi zorlukları aştıracak çarelere başvuruyor muyuz? Yoksa, bir vücudun organları gibi birbirimizle bütünleşmeden dağınık bireyler halinde mi yaşıyoruz?

Evrensel bir mesajın taşıyıcıları olarak aktivitelerimizi global plana yaymayıp dar kabuğumuz içinde kendimizle başbaşa mı yaşıyoruz? Arzuladığımız sosyal dönüşüm için ne yapıyoruz?

Zulme seyirci mi kalıyoruz?

“İnkar edenler birbirlerinin dost ve yardımcılarıdır. Siz aranızda yardımlaşmazsanız yeryüzünde fitne ve büyük fesat çıkar.” (Enfal 73)

“İnsanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmet” olmanın gereğini (iyiliği emir, kötülüğü engelleme) yerine getirebilmek için birlik ve beraberliğimizi oluşturup birbirimizin destek ve yardımcısı olabiliyor muyuz?

“Müttakilere önder olma” (Furkan 74) gibi gayretimizi yüce tutmamız gerekirken sıradanlığı yeğleyerek tepkisiz topluma öncülük ediyor, zulüm ve haksızlıklara sessiz mi kalıyoruz?

“İnsanlara zulmedenlere, yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenlere karşı durulmalıdır” (Şura 42) emrine kendimizi muhatap saymıyor muyuz?

“Öncekilerin önde gelenleri yeryüzünde bozgunculuğa engel olmalı değil miydi? Onlardan kurtardıklarınız pek az olmuştur. O zulmedenler kendilerine verdiğimiz refahın peşine düştüler ve suçlu kimseler oldular” (Hud 116) âyetinden ürperti duymuyor muyuz?

Buluğ çağıyla başlayan görevlerimizi, sorumluluklarımızı öğrencilik, asistanlık, akademik kariyer, dünyevi hedefler... bahanesiyle arkaya mı itiyoruz?

Ne İşe Yarıyoruz?

İnsan, etkinliği, verimliliği, amelleri ölçüsünde değerlidir.

Hakkı ve adaleti ayakta tutmak için etkin ve güçlü olmak gereklidir.

“İnsanların hayırlısı onlara faydalı olandır.” “Güçlü mü’min güçsüzden hayırlıdır.” “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”

“Silahlanarak toptan sefere çıkınız” emrini günümüz şartlarında en geniş anlamıyla ele alarak bilimden teknolojiye, sanattan kültür alanlarına kadar her sahada ileri seviyeyi hedeflemeliyiz. Bilgi ve iletişim faaliyetlerinin yönlendirdiği bugünkü “Bilgi Toplumu” için Kur’an-ı Kerim’in ilk âyetini (“Yaradan Rabbi’nin adıyla oku”) tekrar tekrar düşünmeliyiz.

Şükürümüzü Yapabiliyor muyuz?

Nimete şükür, nimetin cinsiyle olur. Meslek alanımızda her branşta her seviyede çok sayıda yetişmiş insanımız varken bu muazzam potansiyelin hakkını verebiliyor muyuz?

Aidiyetimizin Farkında Mıyız?

Mevcut birikimlerimiz ve kazanımlarımız üzerinde pek çok kişinin emeği, bütün bir milletin hakkı olduğunu görmezden gelerek sadece kendimiz için mi yaşıyoruz?

Yakın çevremize, uzak çevremize, Dünya’nın her yerindeki din kardeşlerimizle ve tek bir anne-babadan türediğimiz, dolayısıyla genetik kardeşimiz olan tüm insanlık ailesine karşı aidiyet sorumluluklarımız olduğunu düşünüyor muyuz?

Ne Yapabiliriz?

Bu sorunun cevabı her şeyden önce istek ve kararlılığımıza bağlıdır.

“Muhakkak ki ameller niyetlere göre gerçekleşir.”

En yararlı olabileceğimiz şeyler en iyi yapabileceğimiz işlerdir. Dolayısıyla öncelikle mesleki kariyerimizi geliştirerek nitelikli ve etkin hale gelmemiz gereklidir.

“İlim Çin’de de olsa onu alınız” düsturunca mevcut bilgileri en iyi şekilde öğrenip uygulayabilmeliyiz ki alternatifler üretebilelim.

Sorunlar listesi çok daha uzatılabilir. Önümüzdeki birikmiş, boynumuza asılı duran o kadar çok iş var ki!

Sağlık sorunları hakkında bilgi ve projeler üretmemiz, kendimize uygun sağlık politikaları oluşturmamız, mesleki ve idari teşekküllerde aktif rol üstlen-

memiz veya en azından bilgi ve önerilerimizle yönlendirici olmamız, sağlık hukuku, sendikal haklar konularında girişimlerde bulunmamız, tıbbi fıkhi problemlere çözümler üretmemiz... bunlardan sadece birkaçı.

Ülkemiz; konumu, sosyal yapısı ve potansiyelleri açısından son derece önemli bir yere sahip. İslam Âlemi gözümüzün içine bakmaktadır. Bu önemi mesleki ve sosyal aktivitelerimize yansıtmamız gerekmektedir.

Lokal ve ulusal ilişki ağıımızı güçlendirerek uluslararası boyuta taşımamız lazımdır. Böylece mesleki ve sosyal alanlarda çok daha etkin konuma yükselebiliriz.

Bilimsel etkinlikler, eğitim, araştırma ve yayın faaliyetleri yanında mazlum milletlere sağlık ve insani yardım organizasyonları, ayrıca insan hakları ihlallerine karşı gönüllü teşekküller ve toplumlar aracılığı ile daha etkili bir tavır sergilememiz mümkün olabilir. *“Bir toplum kendini değiştirmedikçe Allah hallerini değiştirmez.” (Ra’d 11)*

“Allah’ın gökten yağmur indirerek ölümünden sonra yeryüzünü yeşerttiği” gibi bizleri de yaşadığımız sosyal inkıraz devresinden sonra tekrar insanlığa örnek hale getirmesini dileriz.

“Muhakkak ki insanoğlu hüsrandır. İman edip sâlih amel işleyenler, Hakk’ı ve sabrı tavsiye edenler müstesna.”

YOLCULUK VE REHBERLİK²

Yolun önemi, varılacak menzilin değeri mertebesindedir.

Ebedi hayatın hazırlık aşaması olan dünya yolculuğu, insanın sınavı gereği zorluklarla, engellerle, saptırcılarla donatılmış; insana da bütün bunlarla baş edebilme kabiliyeti verilerek uyarıcılar, yol işaretleri ve enerji istasyonlarıyla hedefe ulaşabilmesi olabildiğince desteklenmiştir.

Bütün bunlarla birlikte, insanoglu bu yolculukta her şeyden fazla rehberliğe muhtaçtır.

Etkin bir rehberlik için öncelikle ideal bir amaca ve somut hedeflere sahip olunmalıdır. Kur'an-ı Kerim ana çerçeveyi "insanlığın yararı, iyiliğin yayılması, kötülüğün engellenmesi olarak çizer." (Âl-i İmran 110) ve bu amaç için başa yarışmakla (müttakilere önder olma) kalmayıp aynı zamanda bu hedefe hizmet edecek aile bireyleri ve nesillerin de yetiştirilmesini öğütler (Furkan 74).

Topluma önderlik yapabilmek ilim sahibi olmayı gerektirir. İnsanlar arasındaki en üst rütbe ilim rütbesidir. Ancak ilmin hikmetle bütünleşmiş olması, hakikate ulaştırabilmesi gerekir. Faydasız ve faydalanılmayan ilim sahibine yarar sağlamaz. Nice ilim verilmiş kişi (Belam örneği) nefsinin ve şeytanın kölesi olmuştur. *"Onlara, peşinse şeytanın takıldığı ve kendisine verdiğimiz âyetlerden sıyrılarak azgımlaşan kişinin olayını anlat. Dileseydik onu âyetlerimizle yükseltirdik, fakat o, dünyaya meyletti ve nefsinin hevasına uydu."* (Araf 175-6)

Bu nedenle ilimle birlikte nefis kontrolü son derece önemlidir. Kendini yönetemeyenin başkalarına nizam vermeye kalkması abestir. Liderlik örnek olmayı, herkesten fazla fedakârlığı ve nefsinin kontrol edebilmeyi gerektirir.

"Allah sakman ve kendisine güvenenlere çıkış yolları ve kolaylıklar verir." (Talak 2-4)

Liderlik bir imtiyaz değil, ağır bir sorumluluktur. Nitekim ölüm yatağındaki Hz. Ömer oğlunun halifelğe teklif edilmesine, "bir aileden bir kurban yeter" diyerek karşı çıkmıştır.

Liderlik için, ilmin yanısıra gerekli en önemli özellik sabırdır. Sabır, sorumluluklarını yerine getirirken yalpalamamaktır. Sabır, musibet geldiği an şikayet

2 - Kutupyıldızı Sağlık Gönüllüleri Derneği, Bülten, Ocak 2013.

etmeden katlanabilmektir. Sabırlı olmak, gerçekte Allah'a güvenmek, O'ndan ümit kesmemektir. Sabır, izzet ve şeref kalesinin ana kapısıdır. Başarıya ermek için inanmak esastır fakat yeterli değildir. İncanın gereğini yapmak ve bu uğurda topyekün hakkı ve sabrı ayakta tutmaya çalışmak gerekir. Bundan gerisi aldanış denizinde boğulmaktır (Asr suresi).

Lider Allah'a güvenmeli (tevekkül), güvenilir olmalı (emanet) ve adaleti gözetmelidir.

Örnek olmak, insanlarla yakın olmayı, onlarla bütünleşmeyi, yumuşak ve tevazulu davranmayı gerektirir.

Tevazu, Rabbinin yüceliği karşısında haddini bilmek, O'na ve kullarına karşı saygılı olmaktır.

Tevazu insanlara değer vermek, görüş ve düşüncelerini paylaşmak (istişare), kusurlarını affetmek, kırıncı davranmamak gibi pozitif iletişim kanallarının giriş kapısını oluşturur.

İnsanlara mesafeli olmak, onlara üstten bakmak liderlikle bağdaşmaz.

Uhud savaşı sürecinde yaşanan sıkıntılara rağmen, Peygamberimizin (sav) gösterdiği liderlik tavrı bize yol gösterici örnek olarak Kur'an'da övülmüştür. *"Allah'ın rahmeti sayesinde onlara yumuşak davrandın, sert ve katı kalpli olsaydın dağılıverirlerdi. Onları affet, onlar için bağışlanma dile ve onlarla istişareye devam et. Karar verince de artık Allah'a güven. Şüphesiz ki Allah kendine güvenenleri sever."* (Âl-i İmran 159)

İstişare doğruyu araştırmakla birlikte aynı zamanda insanlara güven verme, aidiyet ve sahiplenme duygularını pekiştirme, onları ortak bir noktada buluşturma sürecidir.

Toplum önderlerinin toplumlarını tanıması, onların özelliklerini, ihtiyaç ve beklentilerini iyi anlayıp analiz edebilmesi gerekmektedir. Hz. Musa'nın sarayda bir prens olarak yetişip, o çevreyi yakından tanıması, daha sonrasında çobanlık yaparak halkın arasına karışması; Hz. Yusuf'un kölelik ve zindan hayatından sonra, saraya intisab etmesi bu anlamda son derece dikkat çekici örneklerdir. Bu durum toplum bilimlerinin önemini de ortaya koymaktadır.

İnsanlara, liyakatları ölçüsünde değer vermek, tedrici ve ikna edici bir yol izlemek, akıllarının almayacağı veya yanlış anlaşılmaya neden olacak şeylerden kaçınmak liderliğin gereğidir.

Başarmak için elden geleni yaparken yalnızca Allah'a güvenip tevekkül etmek, dua ve zikirten bir an gafil kalmamak (Zuhruf, 36; Enfal, 45) son derece önemlidir.

Dua en büyük ibadettir, müminin silahıdır. Bu silah infakla güçlenir. İnfak kirden arındırır, Allah'ın rızasına vesile olur.

Sosyal sorumluluklar ancak organize olarak yerine getirilebilir. Bunun için Saf suresinde ifade edilen sağlam bir bina gibi düzen içerisinde bir araya gelinmesi gerekir. Dayanışma, yardımlaşma, itaat, birlik olmak ve ayrılığa düşmemek konusundaki âyetler (Enfal 73; Nisâ, 59; Âl-i İmran 10) müminlerin organize olmak dışında başına buyruk bir halde olamayacaklarını açık bir şekilde ifade etmektedir.

Sözün özü, kelamın gücünde gizlidir: *“Herkesin yöneldiği bir kıblesi vardır, siz hayırda yarışın. Nerde olursanız olun Allah hepinizi bir araya getirir (Ortak gaye üzerinde buluşturur). Şüphesiz Allah her şeye kadirdir.”* (Bakara 148)

BU HAYAT SENİN³

Yeryüzünde hak ve adalete uymayan sistemler bir bir yıkılıyor...

İnsanlık yeni arayışlar, yeni umutlar peşinde...

Bu hayat senin! ... Güzellikleri, çirkinlikleri, kazancı ve kaybı da... Onu cennete yahut cehenneme çevirmek senin elinde.

İnsan mücerret düşüncesiyle değil icraatıyla varlığını gösterir. Görev ve sorumlulukların ihmali zulüm ve haksızlıkları güçlendirir. Yaptıkların kadar yapmadıklarından da mesulsün. Çevrene alakasız kalamaz, insani vazifelerinden sıyrılamazsın.

İdealden mahrum, topluma verecek mesajı, uygulayacak programı olmayanlar vesayet altında yaşamaya mahkûmdur.

İnsan ne için yaşıyorsa onun değerince yükselir; tercihleri ve teşebbüs gücü nisbetinde hayatta söz sahibi olur.

Hayat harekettir, canlılıktır...

“İnsana ancak kendi kazandığı vardır.”

Bize en uzak duygu ümitsizlik ve karamsarlıktır. Zilletle oluşumuz gayretsizliğimizdendir.

Şer güçlerin beynelmilel kuruluşları karşısında başarı göstermenin temel şartı birlik ve organizasyondur. Az da olsa organize topluluklar, kalabalıklara daima üstündür. Bütünlüğünü kaybeden cemiyetler ezilmeye mahkûmdur.

Sömürü ve tahakkümden kurtulabilmek, ancak hayatın bütün sahalarını kendi kontrol ve programımıza almamızla mümkündür. Şahsiyetimize kavuşmanın, bize intikal etmiş kültür mirasının korunarak gelecek nesillere aktarılabilmesinin yolu budur.

Bu gayeyi tüm benliğimizle benimseyip omuzlamaksızın hedefe ulaşacağımızı düşünmek hayalle uğraşmak demektir.

Bize ait görevleri başka birileri mi yapacak! Hakikat aksi olduğu halde ak-

---

3 - Vakıf Bülteni, yıl: Temmuz 1990, sayı: 1.

lımızın ve gücümüzün bize eksik verildiğini veya bize tahakküm edenlerin çok daha üstün yaratıklar olduklarını mı sanıyoruz!

Zaaflarımızdan kurtulma yolunda, yüzyıllardır aramıza sokulmuş sun'i ayrılıkları sevgi bağlarıyla kardeşliğe, birliğe dönüştürmek en büyük gücümüzü oluşturacaktır.

Aynı gaye için çalışanlar arasında birlik ve yardımlaşmayı temin edecek faaliyetlere önem verilmelidir. Öze dokunmayan görüş ayrılıkları ve metod farklılıklarıyla uğraşmanın faydası yoktur. Hizmetlerin inkişafında en etkili yol insanlara güzel örnekler sunabilmektir.

İnsanların hatalarıyla değil güzel yönleriyle ilgilenelim. Gereksiz tartışmalar yerine ciddi işlerle uğraşalım.

“İşlerin en güzeli az da olsa devamlı olanıdır”. Ani heyecanlarla fevri reaksiyonlar yerine, tedrici, köklü ve sistemli bir program benimsenmelidir. Gelişmeleri temkinle takip ederek gösterişten uzak, yapıcı, aktif ve açık bir tavır izlememiz; şartlar ve imkânlar ölçüsünde hareket etmemiz gereklidir.

Başlayan hareket yolda kalmaz; başlangıçta zayıf olsa da zamanla olgunlaşır, eninde sonunda hedefine ulaşır. Hak davada harcanan emekler, dökülen terler yerde kalmaz, ekin taneleri gibi toprağı deler, kat kat ürünlerle sahibine döner. Her şeyin fani olduğu bu âlemde ebediyete intikal edecek gerçek zenginlik budur.

SAPTIRICI GERÇEKLİK VE ALDATICI İDEALİZM⁴

Var olanı anlamak ve anlamlandırmak yerine hayali hedeflere takılmak, sorumluluğun gereklerini yerine getirmekten bizi koparabilir.

Çözüm ortakları arasındaki güç eşitsizliği ideale ulaşmada ciddi sorun oluşturabilir. Güçlü olanın otoriter bir anlayışla kendi doğrularını dayatması karşısında anahtar rol güçsüz tarafın izleyeceği siyasettir. Bu durumda güçsüz taraf ya ikna etme gücünü ve yeteneğini kullanacak ya da güçlü bir başka otoriteyi arkasına alarak güç savaşına girişecektir.

Güce dayalı mücadele “güçlünün belirleyiciliği” kuralını meşrulaştıracak, ahlaki karşı çıkış noktası olan hakkaniyeti anlamsız hâle getirecektir.

Dolayısıyla, gerçekçi davranırken, aynı zamanda ahlaki normları da hâkim kılacak bir tutum izlenmelidir.

Bunun pratik karşılığı istişare ve müzakere mekanizmalarının doğru şekilde işletilmesidir. Çözüm, tarafların eşit bir konumda, birbirlerini anlama ve ortak çözüm üretme gayretlerine bağlıdır.

Otoriter anlayış kaçınılmaz şekilde tarafların birbiriyle görüşerek fikir ve düşüncelerini paylaşmalarına engel olabilir.

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Tıp Fakültesi kurucu dekanı olarak ilk görev yılında karşılaştığı yönetim gerginliği üzerine meslektaşlarıyla paylaştığı ilk mesaj.

---

4 - Vakıf Bülteni, yıl: Temmuz 1990, sayı: 1.

ÇAĞDAŞLIK, LAİKLİK VE ÜNİVERSİTELERİMİZ⁵

Üniversiteler, gerek sözlük anlamı gerekse üstlendikleri misyon itibariyle toplumun her kesimine ve her fikre açık olan, farklılıkların bir zenginlik haline getirilip sorunların demokratik olgunluk içerisinde beraberce ve özgürce çözüleceği öncü kurumlardır.

Üniversitelerin bu fonksiyonu kurumsal özerklikten çok bireysel ve bilimsel özgürlükle ilgilidir.

Üniversiteler toplumun gelişmesinin ve çağdaşlaşmasının dinamosudur. Toplumu eğitmek ve üretime kazandırmak üniversitelerin temel görevlerinden biridir.

Bireyin öne çıkması, farklılıkların güvence altına alınması, toplumsal planda güçlü ittifakların kurulması, farklı inanç gruplarının barış içerisinde ortak bir kültür paydasında buluşması çağın yükselen değerleridir. Bireyler ne kadar özgür ve güçlü olursa birliktelikler o denli sağlam ve verimli olur.

Taassup ve önyargıların esiri olmak, kendine benzemeyeni 'ötekileştirerek' dışlamak kişiliğini yok saymak, hakaret etmek, düşman ilan etmek çağdaşlık maskesiyle sergilenmeye çalışılan son derece ilkel ve çağdışı bir tutumdur.

Çağ dışılık farklı tercihlerde bulunmak değil, farklılıklara tahammül etmemek, kendisi için istediğini başkası için uygun görmemektir.

Çağdaş gelişmelerin tersine bir istikamette kılık kıyafet gibi birey özgürlüğünü ilgilendiren bir tercih maalesef ülkenin en önemli sorunlarından biri haline getirilmiştir.

İnsanların bir kesimini bireysel tercihleri nedeniyle eğitim ve üretim dışına itmek üniversitelerin varlık nedeniyle bağdaşmamaktadır.

---

5 - Üniversite Öğretim Elemanları Dayanışma Derneği (ÜNDER) Basın Açıklaması, İstanbul, 2008.

Üniversite çağına gelmiş, reşit olduklarını kabul ettiğimiz gençlerimizin kişiliklerini hiçe sayarak, baskı altında örtündüklerini iddia edenler bir nebze samimi olsalar bu gençlerimizin ancak eğitim ve üretim sürecine katılarak söz konusu ettikleri baskıdan kurtulup özgürleşeceklerini düşünmeleri ve bu konuda onlara yardımcı olmaları gerekmez mi?

Sorunun çözümü bu gençleri sistem dışına iterek büsbütün ezilerek baskılara daha da açık hale getirilmeleri midir? Bu durum mefhum bir baskıya karşı çıkanların bundan çok daha ağır bir baskı uygulamaları değil midir? Üniversitelerimiz bu insanları eğitmekten, onlara yol göstermekten, onları baskıdan kurtarmaktan aciz midir?

Laiklik ve inanç özgürlüğü bir bütünün birbirini tamamlayan yarısıdır. Laikliğin varlık nedeni, gerçekte farklılıkların bir arada barış içinde yaşayabilmesi ve böylece inanç özgürlüğünün teminat altına alınması iken, bunu toplumu kutuplaştırmanın, farklılıkları düşmanlığa dönüştürmenin ideolojik bir silahlı haline getirmek bu millete ihanetten başka bir şey değildir.

'Ötekini' dışlayan bir laiklik anlayışı her şeyden önce kendine düşman üreterek varlık zeminini erozyona uğratan bir anlayıştır.

Siyasi ve ideolojik kamplaşmaların odağı olmak üniversitelere hiç yakışmamaktadır.

Üniversiteler toplumsal önderliğini eğitimle, bilimle, yol gösterici ve ikna edici gücüyle yerine getirdiği ölçüde milletimizin kıvanç kurumlarıdır.

Üniversitelerimiz, demokrasi dışı yöntemlerle, milli iradeyi hiçe sayan tutum ve davranışlarla, gerçekliği olmayan ısmarlama toplum mühendisliği projeleriyle bir yerlere ulaşmaya çalışanların tarafı haline getirilerek milletimizin utanç duyacağı kurumlar haline asla dönüştürülmemelidir.

ADALET EŞİĞİ⁶

Bir şeyin amacına uygun şekilde, yerli yerinde, düzenli, dengeli, ölçülü olma hali olan “adalet” genel anlamıyla Hak’ka uygunluğu ifade eder. Allah’ın (c.c) yarattığı her şeyde mükemmel bir düzen, uyum ve amaç vardır.

“Rahman’ın yaratmasında hiçbir düzensizlik bulamazsın.” (Mülk 3)

“Rabbinin sözü (buyruğu) doğruluk ve adalet üzere gerçekleşmiştir.” (Enam 115)

- * Adalet dünya ve ahiret düzeninin esasıdır.
- * Gökler ve yer onunla ayakta durur.
- * Toplum düzeninin vazgeçilmez şartı adalettir.
- * Adaletsizlik uygarlıkları harabeye çevirir, iktidarları sona erdirir.
- * Adalet fitratı, düzeni korumayı; zulüm ise fesadı, bozulmayı temsil eder.

Göklerde ve yerde her ne varsa Rabbinin buyruğu ile hareket eder. Ancak, cüz’i iradesiyle insan bu düzene ters düşebilmektedir. Bu anlamda Allah’ın (c.c) indirdiği hükümlere aykırı hareket edenler, kâfirler, zalimler ve fasıklar olarak nitelendirilir. (Mâide 44-45, 48)

Toplumsal görevleri tanımlayan en kapsamlı Kur’an âyeti olan Nahl Suresi 90. âyet başta “adalet” kavramına yer verir. *“Şüphesiz ki Allah adaleti, ihsanı, yakınlarla iyiliği emreder; çirkin işleri, uygunsuz davranışları ve haddi aşmayı yasaklar.” (Nahl, 90)*

Adaleti uygulayarak insanların hakkını teslim etmek gerçekte Allah’ın (c.c) hakkını yerine getirmektir.

“Ey inananlar kendinizin, anne babanızın, yakınlarınızın aleyhine de olsa Allah için hakikate şahitlik ederek adaletin tesisini gerçekleştirin. İster zengin ister fakir olsanız, Allah’ın hakkı onların üstündedir. Öyleyse, adaletin gerçekleşmesinde kendi duygu ve isteklerinizle hareket etmeyin. Şayet gerçeği saptırır, yahut şahitlikten kaçınırsanız, iyi bilin ki Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.” (Nisâ 135)

6 - Kutupyıldızı Sağlık Gönüllüleri Derneği, Bülten, 2013.

Adalet, her hak sahibine hakkını vermektir. Hak sahiplerinin başında Cenab-ı Hak gelir. O'na ibadet edilmeli ve asla şirk koşulmamalıdır. *“Muhakkak ki şirk en büyük zulümdür.”* (Lokman, 13)

İnsanlara karşı adaletli olmanın yanısıra diğer canlılara, hayvanlara, bitkilere, eşyaya ve çevreye karşı da adaletli olunmalıdır. İnsanın kendisini kötülüklerden arındırarak ebedi saadetini kazanmaya çalışması nefesine karşı adaletli olmasıdır. Aksi tutum ve davranışlar insanın kendine zulmetmesidir. Tüm iyilikleri de tüm kötülükleri de sonuçta insanın kendisine döner.

Adalet, iyiliği kötülükten ayıran sınırdır. Ahlakın asgari koşuludur. Bu sınırın altı zulüm, üstü ihsan mertebesidir.

Allah (c.c) çok çok ikram eden ve her yaptığını en güzel şekilde yapandır. O insanların da böyle davranmasını dilemektedir.

Adalet, bir şeyin tam karşılığını vermek veya almak; ihsan ise bundan daha öteye geçmektir. Karşılık beklemeden iyilik yapmak, hakkından fazlasını vermek, hoşgörü, sabır, merhamet, insanlara sevgiyle ve özveriyle davranmak, cömertlik, Allah'ın kullarına değer vermek ve kusurlarını affetmek, yaptığı her işi kaliteli yapmak birer ihsandır.

Kötülüğe karşı denk kötülük adalet, kötülüğü iyilikle savmak ise (Müminun 96, Fussilet 34, Ra'd 22) ihsandır. İhsan, sözlük anlamıyla güzel davranmak, iyilik etmek demektir. İhsana ulaşmak için işi iyi bilmek ve onu en güzel şekilde yapmak gerekir.

Gerçek ihsan sahibi (muhsin) Allah'tır (c.c). O her yaptığını güzel yapan (Secde,7) ve hükmü en güzel olandır. (Mâide, 50)

Cibril hadisinde (Buhârî, Müslim) İhsan “Allah'ı görüyor gibi ibadet etmek” şeklinde tanımlanır.

“Sen O’nu görmüyorsan da O seni görüyor”.

“İşlerinizi en güzel şekilde yapın, şüphesiz Allah muhsinleri sever.” (Bakara 195)

“İhsanın karşılığı ihsandan başkası olur mu?” (Rahman 60)

“Güzel iş yapanlara daha güzeli ve bir de ziyadesi vardır.” (Yunus 26)

İhsanda sınır yoktur, Rabbim cümlemizi muhsinlerden eylesin.

ADALETİ AYAKTA TUTMAK

Kur'an-ı Kerim'de, anılmaya değer bir varlık hâline gelinceye kadar insanın üzerinden sonsuzca uzun bir zaman diliminin geçmiş olduğunun vurgulanması (İnsan, 1) onun diğer yaratıklar arasındaki seçkin konumuna işaret ettiği gibi, aynı zamanda çok kısa bir dünya hayatıyla sınırlı ve başıboş bir varlık olmadığını da göstermektedir.

“Muhakkak ki Biz insanoğlunu şerefli ve yaratıklarımızın çoğundan üstün kıldık (İsra, 70)”.

İnsan yeryüzünde Allah'ın halifesi olarak görevlendirilmiş (Bakara, 30), göklerin, yerin ve dağların üstlenmediği emanet sorumluluğunu yüklenmiştir (Ahzap, 72). Yine Ahzap Suresi'nin aynı ayetinde, bu emanet yükü ile birlikte insanın cehaletine ve zulmedici özelliğine özel bir vurgu yapılması dikkat çekicidir.

Gerçekte bu emanet (Allah'ın dini) bizatihi insanoğlunun ihtiyacına karşılık gelmekte, onu cehalet ve zulüm karanlığından aydınlığa (sırat-ı müstakime) kavuşturacak bir imkân oluşturmaktadır.

Dünya hayatı insanın beşer hâlinden üst bir bilince, insani kemale; bir diğer ifadeyle süflü bir konumdan ulvi bir mertebeye erişebilmesi için tabii tutulduğu bir eğitim ve sınav alanıdır. Bunun için insan çeşitli şekillerde sınanır. Aslında her sınav (zorluk) bir gelişim mertebesidir. Muhakkak ki Allah olmuş, olacak, gizli, aşikâr her şeyi bilir. O'nun imtihanı öğrenmek için değil, insana öğretmek, göstermek, bildirmek içindir.

Bir şeyin imtihan konusu olabilmesi için, doğrusunun da yanlışının da mümkün olabilmesi gerekir. İnsanı üstün ve değerli kılan şey de esasında imtihan edilebilme (iyiliğe olduğu kadar kötülük yapmaya da yetkin olması) özelliğidir.

“Muhakkak ki Allah zerre miktarı haksızlık yapmaz. Hayırlı işleri kat kat artırır ve (ayrıca) katından (lütfundan) büyük mükâfat verir (Nisa, 40)”.

Ebedi hayatın hazırlık aşaması olan dünya yolculuğu insanın sınavı gereği çeşitli zorluklarla, engellerle, şeytan, tağut gibi saptırıcı güçlerle donatılmış;

insana bütün bunlarla baş edebilme yeteneği ile birlikte ayrıca rehberler, uyarıcılar, yol işaretleri gönderilmiş ve de sınırsız ölçüde hata düzeltme imkânı (tövbe) tanınarak yaratılış amacını gerçekleştirebilmesi için olabildiğince desteklenmiştir.

Esasında insanın ne ibadetinin Allah'a bir yararı, ne de isyanının zararı vardır. Bütün mükellefiyetler (dini görevler) tamamıyla insanın/insanlığın yararı içindir.

“Siz insanlar (insanlık) için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülüğe engel olur ve Allah'a inanırsınız... (Al-i İmran, 110)”

“Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için Kuluna apaçık mesajlar indiren O'dur. Çünkü Allah sizin için sonsuz şefkat ve rahmet kaynağıdır (Hadid, 9)”.

“Rabbinin sözü (hükümü) doğruluk ve adalet üzere tamamlanmıştır. O'nun hükmünü değiştirebilecek başka bir güç yoktur. Her şeyi duyan ve bilen O'dur (En'am, 115)”.

“Allah buyurdu ki, Hak (Ben'im) ve Ben hakkı söylerim (Sa'd, 84)”.

“... gerçekten ancak Allah apaçık haktır (Nur, 25)”.

“Rahman'ın yaratmasında hiçbir düzensizlik bulamazsın (Mülk, 3)”.

“Şayet Hak (Allah) onların arzularına uysaydı gökler, yer ve içlerinde olanlar bozulup giderdi (Mü'minin, 71)”.

Adalet Nasıl Tanımlanır?

“Bir şeyi ait olduğu yere koyma” adaletin, “bir şeyi ait olduğu yerden başka yere koyma” ise adaletin zıddı olan zulmün tanımını verir.

Adalet varoluşun temel ve merkezî bir kavramı olduğundan tam olarak anlaşılabilmesi, yerli yerine oturtulması için, kendisine çerçeve oluşturan diğer kavramlarla, ve bu kavramlardan bazılarının eş ve karşıt anlamlarıyla birlikte ele alınması gerekir. Bu kapsamda adalet; kıst, mizan, hak/ batıl, zulüm, küfür, fîsk, fitrat/fesat, ifrat/tefrit, vasat, şahit/şehit, emanet, ihsan, münker... gibi kavramların bilinmesine ihtiyaç vardır.

Allah'tan başka bütün varlık âlemi bir yaratıcıya muhtaç olup O'na istinad eder, O'nunla varlığını sürdürür. Bu açıdan her iş, her oluş ancak Allah'a (Hakk'a) nispet edildiğinde gerçek bir değer (hakka/adaletle uygunluk) ifade eder. Allah'a nispet edilmeyen, O'nunla ilgisiz olan, O'nun adına yapıl-

mayan her iş güdük kalmaya, boşa gitmeye mahkûmdur. Bu anlamda Peygamberimiz (s.a.v.) besmele ile başlamayan işlerin bereketsiz ve neticesiz olacağını buyurmuştur. Kur'an'da Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanların etinin yenmeyeceği (En'am, 121) belirtilmiştir.

Besmele çekmek; Allah adına, O'nun izniyle, O'na güvenerek ve dayanarak, O'nun bahsettiği güç ve imkânlarla hareket ettiğinin bilincinde olarak, daima Allah'ın yardımına muhtaç olduğunu bilerek hareket etmek, başarı için yardımını, Rahman ve Rahim isimlerinin tecellisini dilemektir.

Adalet Ölçüsü Hakka Uygunluktur

Allah her şeyde belli bir ölçü, düzen ve denge koymuştur (Kamer 49, R'ad 8, Rahman 7-8). Bu husus insanın yaradılışı ile alakalı olarak "adl" kavramıyla belirtilmiştir (İnfitar, 7). Bu bakımdan adalet kavramı hakka uygunluk anlamıyla eşdeğer şekilde aynı zamanda yaradılışa (fıtrata) uygunluğu da içinde barındırır ve bu yönüyle "İslam" kavramıyla özdeşleşir.

Adalet, her şeyi yerli yerinde yapmak, doğru davranmak, zulmetmemek, denk ve eşit tutmak, haklıya hakkını, suçluya cezasını vermek, düzen, ölçü, denge, uygunluk, karşılık (fidye), hak ... gibi anlamlara gelir.

Adalet hakkın yerini bulması içindir. Bütün hakların kaynağı Allah'tır. El-Hak, El-Adl, Allah'ın isimlerindedir.

Adalet varlık hiyerarşisinde her şeye anlam ve bütünlük kazandırır.

"Allah gökleri ve yeri Hak üzere yarattı (Ankebut, 44)".

Adalet, dünya ve ahiret düzeninin esasıdır. Gökler ve yer onunla ayakta durur. Toplum düzeninin temel şartı adalettir. Devletin varlık nedeni ve meşruiyet kaynağı adaletin sağlanmasıdır. Adaletin sağlanması için devletin aynı zamanda güçlü olması gerekir. Güçsüz devlet güven ve adaletin tesisinde aciz kalacağı gibi, adaletsiz güç de zulme dönüşür. "Devletin dini adalettir" sözü Hz. Ali'ye atfedilir.

Adaletsizlik yararlıkları harabeye çevirir, iktidarları sona erdirir.

Adalet, fıtrati, düzeni korumayı; zulüm ise fesadı, bozulmayı temsil eder.

Göklerde ve yerde ne varsa Rabbinin buyruğuyla hareket eder. Ancak, kendisine verilen cüzi iradesiyle insan bu düzene ters hareket edebilmektedir. Bu anlamda Allah'ın hükümlerine aykırı davrananlar, Kur'an'da kâfirler, zalimler ve fasıklar olarak (Maide 44, 45, 48) nitelendirilir.

Adaletle eşdeğer bir kavram olan “kıst” sözcüğü ölçüde, tartıda, adaletli olmak, hisse, pay, nasip ... gibi anlamlara gelir. Ölçü anlamında kıstas, parçalar hâlinde ödeme anlamında taksit ve ölçülü, tutumlu olma anlamında iktisat kelimeleri de aynı kökten gelir. Adaletle hüküm veren anlamında “muksit” kelimesi kullanılır. El-Muksit Allah’ın isim/sıfatı olup hakla, adaletle hükmeden, mazlumun hakkını zalimden alan demektir.

Adaletin zıddı olan zulüm bir şeyi kendine mahsus yerinden başka yere koymak, sınırı aşmak, doğru yoldan sapmak, hakkını vermemek, bir hakkı engellemek, yanlış yapmak... gibi anlamlarla birlikte insan ilişkilerindeki her türlü uygunsuz söz, fiil ve davranışı ifade eder. Kur’an’da zulüm Allah’a şirk koşmak (En’am 82), küfür (Bakara 254), nifak (Nisa 10), hırsızlık (Maide 39), nefse zarar vermek (Bakara 57) ... gibi ilahî iradeye ters düşen her türlü inanç, söz ve davranış anlamında kullanılmıştır.

“Muhakkak ki şirk (Allah’a ortak koşmak), en büyük zulümdür (Lokman 13)”.

Her türlü günah, isyan, itaatsizlik, ayetleri yalanlama, içki, kumar, zina, hırsızlık, zulüm olduğu gibi, ibadetleri terk etmek, hatalarından tövbe etmemek de birer zulümdür.

Zulüm Allah’a karşı (kişi ile Allah arasında), insanlara karşı ve nefesine karşı olmak üzere 3 kategoriye ayrılabilir. Allaha karşı (şirk, küfür, nifak ve isyan) ve insanlara karşı (haksızlık, zarar verme, öldürme, hırsızlık, gybet, iftira ...) yapılan zulümler de neticede insanın kendisine zarar vereceğinden esasında hepsinde kişi nefesine zulmetmiş olur.

Allah Kur’an’da (23 yerde) dünya ve ahirette zulmetmeyeceğini bildirmektedir (Al-i İmran 108, 117,182, Nisa 40, ...).

Hak kavramı sözlük anlamı itibariyle doğru, gerçek, adalet, emek, kazanç, pay, ücret... gibi anlamlara gelmekle birlikte öncelikle Allah’ın zatını, Allah’ın kitabını ve Peygamberin sünnetini ifade eder. Bu kavram denge ve düzeni, ölçü ve uyumu, iyilik, güzellik ve doğruluğu temsil eder. Tüm yaratılmış evrenin, canlı ve cansız varlıkların, yerli yerinde ölçülü, dengeli ve birbirleriyle uyumlu bir bütün oluşturması hak ve adalet kavramıyla ifade edilir. Hukuk hak kelimesinin çoğul şeklidir.

Hak’tan başka olan her şey bâtıldır.

Bâtıl, “hak” kavramının zıddı olup gerçekliği olmayan, temelsiz, geçersiz, boş

şeylere denir. Kur'an'da bu kavram şirk (Bakara 42), put (Lokman 30), yalan (Al-i İmran 71), haram, haksızlık, zulüm (Bakara 188), boş, faydasız.

(Al-i İmran 191), boşa gitmek (Hud 16) gibi anlamlarda kullanılmıştır. Kur'an'a göre tevhid inancına (İslam'a) uymayan her türlü inanç, tapılan, yalvarılan her şey (Hac 62, Lokman 30), kumar, hırsızlık, rüşvet, yalan, hile... gibi yollarla sağlanan kazançlar (Nisa 29) batıldır.

“De ki: Hak geldi, batıl yok oldu. Şüphesiz ki batıl yok olucudur (İsra, 81)”.

Hakların kaynağı Cenab-ı Hak'tır. O'ndan başka hâkim ve hüküm koyucu yoktur.

Batılın dayanağı güç, zulüm, baskı ve dayatmalardır. Batıl güç ve kuvveti hak sebebi gördüğünden yeryüzünde sürekli zulüm ve fesat çıkarır. Bu nedenle yeryüzünde hakkın ve adaletin hâkim olabilmesi ancak bu değerlere sahip olanlar (Müslümanlar) eliyle olabilir.

“Fitne ortadan kalkıncaya ve din yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Vazgeçerlerse zalimlerden başkasına düşmanlık yoktur (Bakara, 193)”.

“Sizimle savaşanlarla siz de Allah yolunda savaşın, fakat haddi aşmayın. Allah aşırılığa gidenleri sevmez (Bakara 190)”.

Genel olarak cihat hakkın önündeki engellerin kaldırılması ve böylece dinin serbestçe yaşanacağı güvenli bir ortam oluşturulması içindir.

Adaleti Ayakta Tutmak Ne Demektir?

Adalet; hukuk alanında, alışverişte, ölçü ve tartıda, savaş ve barışta, servet ve imkânların paylaşımında, ailede, sosyal hayatta... kısacası hayatın bütününde Allah'a, insanlara ve canlı cansız tüm yaratıklara karşı korunması gereken temel ilkedir.

“Ey inananlar, kendinizin, anne babanızın ve yakınlarınızın aleyhine de olsa Allah için şahitlik yaparak adaleti ayakta tutan kimseler olun. (Haklarında şahitlikte bulunduğunuz kimseler) ister zengin isterse fakir olsunlar, Allah'ın hakkı onların (her iki tarafın) üstündedir. O hâlde, adaletin gerçekleştirilmesinde kendi duygu ve isteklerinize göre hareket etmeyin. Gerçeği saptırır yahut şahitlikten kaçınırsanız, iyi bilin ki Allah bütün yaptıklarımızdan haberdardır (Nisa, 135)”.

Bu ayette geçen anahtar sözcükler kavvam, kıst ve şüheda kelimeleridir.

Kavvam, kayyum kelimesi ile birlikte kaim kelimesinin mübalağalı şeklidir.

Kaim aynı zamanda, Allah'ın sıfatlarından olup "ikame eden, yürüten, gözeten, hakkını vererek dosdoğru şekilde yapan" anlamlarına gelir. İstikamet (dosdoğru olmak) ve müstakim (dosdoğru) kelimeleri de aynı köktendir.

Kavvam ve kayyum kelimelerinin ait olduğu Arapça dil kalıpları, kelime kökünün mevcut anlamına güç ve süreklilik kazandırır. El-Kayyum Allah'ın önde gelen isimlerindedir. "Her şeyi ayakta tutan, koruyan, gözeten, zatiyla kaim olan, başlangıcı olmayan, uykusu – uyuklaması olmayan, yaratıklarını dilediği gibi idare eden, rızıklandıran, ihtiyaçlarını üstlenen..." anlamlarına sahiptir.

Adalet konusu incelenirken, yukarıdaki ayet-i kerimede özellikle üzerinde durulması gereken önemli bir husus da "Allah'ın hakkı onların üstündedir" ifadesinin ne anlama geldiğidir.

"Muhakkak ki Allah bütün âlemlere müstağnidir (Al-i İmran,97)".

Adaletin uygulanmasıyla insanların hakkının teslim edilmesi, gerçekte Allah'ın hakkının yerine getirilmesidir.

Adaletin (hakkın) ortaya çıkması için şahitlik yapmak bir vecibe, bundan kaçınmak yahut da gerçeği eğip bükerek taraflı davranmak ise ağır bir vebaldir.

Şahit; "hazır olan, bilen, tanık olan, delil" anlamlarına gelir.

Şehit; "şahit" kelimesinin mübalağalı şekli olup çoğulu "şüheda"dır.

Allah'ın sıfatı olarak şahit, "her şeye muttali olan, bilen, gören, haberdar olan, her yerde hazır ve nazır olan, kendisinden hiçbir şey gizlenmeyen, bütün sıralara vakıf olan, her şeyi murakabe eden" demektir.

"De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. Muhakkak ki O kullarından haberdar olan ve görendir (İsra, 96)".

Bir olayı, bir hakkı ispat ve aydınlatma için bilgisine başvuru olan kişiye şahit denildiği gibi, inanç, söz, fiil ve davranışlarıyla Peygamber'in inananlara ve müminlerin de insanlara güzel örnek olması da aynı kavramla ifade edilmektedir. (Hac, 78)

Hac Suresi 78. ayette ortaya konan şahitlik, Hz. İbrahim'in Hanif dini başta olmak üzere geçmiş peygamber ve ümmetlerden bugüne kadar hak ve hakikatlerin ayakta tutulması, Allah'ın dininin yeryüzüne hâkim olması için gerekli çabanın, birlik ve beraberliğin gösterilmesi anlamını taşımaktadır. Bu geniş anlamıyla "adaletin ayakta tutulması" topyekûn ümmetin birliğinin ve

İslam'ın hâkimiyetinin sağlanmasıyla mümkün olacaktır. Bunun temel şartlarından birisi de emanetlerin (görev ve sorumlulukların) ehliyetli olanlara verilmesi ve insanlar arasında adaletle hükmedilmesidir (Nisa, 58).

Adalet, iyiliği kötülükten ayıran sınırdır. Ahlakın asgari koşuludur. Bu sınırın altı zulüm, üstü ise ihsan mertebesidir. Adalet bir şeyin tam karşılığını vermek, ihsan ise daha fazlasını yapmaktır.

Allah çok ikram eden, kusurları bağışlayan ve yaptığını en güzel şekilde ortaya koyandır. O, insanların da böyle davranmasını dilemektedir.

Karşılık beklemeden iyilikte bulunmak, hak ettiğinden fazlasını vermek, hoşgörülü olmak, insanlara merhamet etmek, sevgiyle, özveriyle davranmak, cömertlik yapmak, yapılan hata ve kusurları affetmek, yaptığı işi kaliteli yapmak birer ihsandır. Kötülüğe misliyle muamele adalet, kötülüğü iyilikle savmak ise (Mu'mininun 98, Fussilet 34, Ra'd 22) ihsandır.

"Kötülüğün cezası ona denk bir kötülüktür. Ancak kim affeder ve barışı sağlarsa mükâfatı Allah'a aittir (Şura, 40)".

İhsan, sözlük anlamıyla, güzel davranmak, iyilik etmek demektir. İhsan sahibi olmak için, işi iyi bilmek ve onu en güzel şekilde yapmak gerekir. Cibril hadisinde (Buhari, Müslim) ihsan "Allah'ı görüyor gibi ibadet etmek" şeklinde tanımlanmaktadır. "Sen O'nu görmüyorsan da O seni görüyor."

Gerçek ihsan sahibi (El-Muhsin) Allah'tır. O her yaptığını güzel yapan (Secde, 7) ve her hükmü en güzel olandır (Maide, 50).

"İşlerinizi en güzel şekilde yapın, şüphesiz Allah muhsinleri sever (Bakara, 195)".

"İhsanın karşılığı ihsandan başkası olur mu? (Rahman, 80)"

"Güzel iş yapanlara daha güzeli ve bir de ziyadesi vardır (Yunus, 26)"

Hak ölçülerine göre ve yaptığı her işi özenle, Allah'a sunma şuuruyla yapmaya ihsan denir.

"Allah her şeyde ihsanı gözetir. Öyleyse savaşta öldürürken de, hayvanı boğazlarken de ihsan üzere davranın. Kişi hayvanını boğazlarken bıçağını iyi bilesin ve hayvanı rahat ettirsin (Müslim)". Bu hadis-i şerif hayatın bütününün ihsan üzere yaşanması gerektiğinin güzel bir örneğidir.

Her Hak Sahibine Hakkını Vermek

Buhari ve Tirmizi'de bulunan bir hadis-i şerifte "Her hak sahibine hakkını veriniz." buyrulmaktadır.

Hak sahiplerinin başında Cenab-ı Hak gelmektedir. O'na iman etmek, şirk koşmamak, emir ve yasaklarına riayet etmek gerekir.

İnsanlara karşı hak ve sorumluluklar da esasında Allah'ın kulları üzerindeki hakkıdır. Başta anne baba, eş ve çocuklar olmak üzere, akrabaya, komşulara, elinin altında olanlara ve insanlara iyilik etmek, güzel davranmak, haklarına riayet etmek, kusurlarını bağışlamak, ayrıca insanların maruz kaldığı zulüm ve haksızlıkları önlemek, adaleti sağlamak, birey ve toplum olarak üzerimizdeki haklardır.

Cenab-ı Allah kendi zatına yönelik şirk dışındaki tüm günahları (tövbe edenler için) bağışlayacağını açıkça bildirdiği hâlde insanlara ait haklar (kul hakları) bunun dışında kalmaktadır. Yapılan haksızlığın telafi edilmesi ve haksızlık yapılan kişiyle helalleşmesi dışında kul hakları için tövbe etmek tek başına yeterli değildir.

“Müslüman Müslümanın kardeşidir, ona zulmetmez, onu yardımsız bırakmaz ve onu hor görmez (Müslim)”.

Hak sahipleri arasında belki de en önemlisi bizzat kişinin kendi nefsidir.

İnsanın inanıp sâlih ameller işleyerek yaratılış amacına uygun şekilde kendini geliştirmesi, Allah'ın rızasına erişmesi, cennetini kazanması; küfür, şirk, nifak ve zulümden kaçınarak cehennemden korunması kişinin kendi nefesine karşı temel hakkıdır.

Bir insanın dünyada ve ahirette kendisine zarar verecek inanca, tutum ve davranışlara sahip olması nefesine zulmetmesi anlamına gelmektedir.

“Nefse zulüm” kavramı Kur'an'da inkar etmek (Nahl, 28), iki yüzlülük/nifak (Nisa, 64), Allah'a şirk koşmak (Al-i İmran, 185), Allah'ın koyduğu sınırları çiğnemek

(Talak, 1), İslam'ın emir ve yasaklarına uymamak (Tevbe, 36), günah olan ve nefse zarar veren söz, tutum ve davranışlar (Nisa, 110) ... gibi olumsuzluklar için kullanılmaktadır.

Yapılan her yanlışın/kötülüğün cezasını kişinin kendisi çeker. Kişinin kendisine veya başkalarına yönelik bütün olumsuz söz, tutum ve davranışları, neticesi itibarıyla nefse zulümdür.

“Kim nefsinin arındırırsa kurtuluşa ermiş, onu (kötülüğe) gömen de hüsrana uğramıştır (Şems, 9-10)”. Bu anlamda adalet; şeytani kulvarda değil, Rahmanî yolda yer almak, safını belirlemektir.

Fatır suresinin 32. ayetinde mü'minler "nefsine zulmeden", "muktesid" ve "sâbik" olarak üç kısma ayrılmaktadır. Kötülükleri iyiliklerinden çok olanlar birinci grubu, dengeli, ölçülü şekilde orta yolu izleyenler ikinci grubu, hayırda yarışan ve öncülük yapanlar (sâbikun) ise üçüncü grubu oluşturur.

İnsanın kendisine karşı adaletli olmasının yolu Allah'a inanması, O'na hamd etmesi, emir ve yasaklarına uyması, nimetlerine şükretmesi ve musibetlerine sabretmesidir. Hamd etmek esas itibarıyla kâinattaki eşsiz düzene (fitrat/adalet) iştirak etmektir.

İslam aşırılıktan uzak, dengeli, ölçülü bir hayat düzenini öngörür. Bu anlamda insanın fitratına uygun şekilde ve meşru çerçevede nefsinin ihtiyaçlarını karşılaması adalete uygundur. Nitekim daha dindar olmak adına sürekli oruç tutma, bütün geceleri ibadetle geçirme ve kadınlardan tamamıyla uzak kalma (hiç evlenmeme) gibi tutum ve davranışlar göstermeye kalkışanları Peygamber efendimiz uyararak ölçülü olmaya davet etmiş, "Sünnetimden yüz çeviren Ben'den değildir." buyurmuştur.

"Ailenin, misafirin, nefsinin senin üzerinde hakkı vardır (Ebu Davut)".

"Sözlerin en güzeli Allah'ın Kitabı, rehberliğin en güzeli Muhammed'in (s.a.v.) rehberliğidir (İbn Hanbel, İbn Mace)".

Adalet Şartları Kişiye Göre Değişir mi?

Adalet mutlak anlamda eşitlik olmayıp toplum düzenini sağlamak, huzur, güven ve hukukun gereğini yerine getirmektir. Adaletin ölçüsü hakkaniyet (her hak sahibine hakkının verilmesi) olmalıdır. Hakka uygunluk; Kitap, Sünnet ve bu iki esas üzerine oluşturulmuş içtihatlarla belirlenir. Adalet ilke ve kuralları bu esaslara aykırı şekilde insanlar tarafından oluşturulamaz / değiştirilemez.

Nitekim, hırsızlık suçu işlemiş olan itibarlı bir kadına ceza uygulanmaması için aracılık yapılması üzerine Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "Sizden öncekilerin helak olmasına yol açan şey, içlerinde güçlü olan biri hırsızlık yaptığında onu serbest bırakmaları, aynı işi zayıf/ güçsüz biri yaptığında ise onu cezalandırmalarıdır. Allah'a yemin ederim ki bu hırsızlığı yapan kızım Fâtıma olsa dahi mutlaka elini keserim (Buhari, Müslim)".

Adalet ilkeleri değişmese de, değişen şartlar ve özel durumlara bağlı olarak uygulama farklılıkları olabilir. Örneğin savaşlarda ele geçen ganimetler genel olarak mücahitler arasında eşit şekilde paylaşılırken birlikte İslam'a yeni

girenlerin kalplerinin ısındırılması (müellefe-i kulüp) için Peygamberimiz tarafından fazla pay verilmesi de bir adalet uygulamasıdır.

İslam'da cezalar insanları ezmek, baskı altına almak, eziyet etmek, intikam almak... için değil, islah etmek, kötülükten alkoymak, iyiliğe yönelmek, toplumu korumak ve suç işlemeyi engellemek gibi amaçlarla uygulanır. Toplum düzeni, güven ortamı, fırsat eşitliği, sosyal adalet... gibi şartlar yanında kişilerin cezai ehliyeti, temsil kabiliyeti, suçu etkileyen hâller, zaruretler... dikkate alınarak suça ve hedeflenen amaca uygun bir cezalandırma kişiden kişiye değişiklikler gösterebilir. Buna karşılık, kişilerin toplumdaki konumuna ve sosyal statüsüne göre ayrıcalık yapılması adaletle bağdaşmaz.

Bize Dokunmayan Yılan Bin Yaşasın mı?

“Siz insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülüğü engellersiniz ve Allah'a inanırsınız... (Al-i İmran 110)”.

Ayet-i Kerime'de belirtildiği üzere inananların temel varlık nedeni yeryüzünde hak ve adaletin sağlanması, zulüm ve kötülüklerin engellenmesidir. “En hayırlı ümmet” vasfı bu görevlerin yerine getirilmesi şartına bağlıdır. “İnsanlar için” ifadesi inanan, inanmayan ayrımı yapmaksızın tüm insanlığı kapsamaktadır.

İyiliği tavsiye etmek öncelikle bu konuda güzel bir örnek olmayı gerektirir. Kötülüklerin önlenmesi için organize olmaya ihtiyaç vardır.

“... İyilik ve takva hususunda yardımlaşın, günah işlemek ve düşmanlık konusunda yardımlaşmayın (Maide, 2)”.

Sessiz Kalmak Adaletsizlik Olur mu?

“Sizden her kim bir kötülük (münker) görürse onu eliyle düzeltsin. Eğer buna gücü yetmezse sözle değiştirmeye çalışsın, buna da güç yetiremeyen kalbiyle nefret etsin. Bu ise imanın en zayıf derecesidir (Müslim)”

Bu nedenle, yapılan bir yanlışta, haksızlığa, zulme karşı müdahale imkânı olanın müdahale etmemesi, sesini çıkarmaması, sessiz kalması; zulme ortak olması, dolaylı olarak destek çıkması anlamına gelir.

“İnsanlar bir zalimi görüp de zulmüne engel olmazlarsa azabın bütününe gelmesi pek yakındır (Tirmizi, Ebu Davut)”

Adaletsizliğe Neden Olan Faktörler Nelerdir?

Adaletsizliğin temel nedeni Hak'tan uzaklaşmadır.

“... Hak'tan sonra geriye sapıklıktan başka ne kalır ki... (Yunus, 32)”.

Kur'an'ın çeşitli ayetlerinde adaletsizliğe neden olan faktörler doğrudan veya dolaylı şekillerde belirtilmektedir. Bunların başlıcalarını şu şekilde sıralayabiliriz:

1. İnsani zaaf lar nedeniyle adaleti sağlamaya güç yetiremem e. Nisa Suresi'nde gerek yetimlere, gerekse birden fazla eş e karşı adaletli davranmada zaaf gösterilebileceği ve bu nedenle tek eş le yetinmenin daha uygun olacağı (Nisa, 3); ayrıca “ne kadar istes eniz de eş leriniz arasında adalet sağlayamazsınız... (Nisa, 129)” buyrularak bu konuda sorumlu davranılması emredilmektedir.
2. Kişisel çıkar, yakınlık, akrabalık nedeniyle taraf tutma eğilimi (Nisa, 135).
3. Dostluk ve düşmanlık ilişkileri (Maide, 8).
4. Keyfi arzular, heva, heves, bencillik (Şura 15, Nisa 128).
5. Kendi değerlerinden uzak olan toplumlara haksızlık etmeyi meşru sayma (Al-i İmran, 75). Bu durum günümüzde global olarak yaşanan temel bir adaletsizlik nedenidir.
6. İnananların birlik beraberlik içinde olma ve düşmanlarına karşı güçleri yettiğince hazırlık yaparak caydırıcı olma (Enfal, 60) hususunda üzerlerine düş eni yapmamaları.

“Hep birlikte Allah'ın ipine yapışın ve ayrılığa düşmeyin... (Al-i İmran, 103)”.

H z. Ali'ye atfedilen bu söze göre zulmün oluşması için iki paydaş gereklidir. Bunlardan biri zalim, diğ eri ise yapılan zulme karşı koymayan, rıza gösteren mazlumdur.

İslam dünyasının yaşamış olduğu tüm zaaf lar emperyalist güçlerin emellerine, zulümlerine hizmet etmektedir.

“Ey inananlar, siz kendinize bakın, siz doğru oldukça sapıtan size zarar vermez (Maide 105)”.

“İnsanlara zulmedenlere, haksız yere taşkınlık edenlere karşı durulmalıdır (Şura 42)”.

Eşitlik Ve Özgürlük Adalet İle Nasıl İlişkilendirilebilir?

“Ey insanlar, muhakkak ki sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık. Birbirinizle tanışmanız için sizi kabilelere ayırdık. Allah katında üstün olanınız O’na karşı takva sahibi olandır. Şüphesiz ki Allah her şeyi bilen ve haberdar olandır (Hucurat, 13)”.

Bu ayet, bütün insanların eşit olduğunu, kimsenin üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmede göstereceği üstünlük dışında bir imtiyazının olmayacağını ortaya koymaktadır. Hz. Peygamberimiz de insanların tarağın dişleri gibi eşit olduklarını belirtmişlerdir.

Diğer yandan, adalet herkese hakkı olan tutum ve davranışlarda bulunma imkânı sağladığından özgürlük kavramını da içinde barındırmaktadır. Zira özgürlük kişinin hakkı olan tutum ve davranışları serbest şekilde yerine getirebilmesidir. Bu tanım meşru çerçevede özgürlüğü ifade eder. Bunun dışına taşan bir özgürlük anlayışı başkalarının hukukunu çiğneyeceğinden haddini aşmak/zulmetmek anlamına gelir.

Adalet Er ya da Geç Yerini Bulur mu?

“O gün (hesap günü) insanlar amellerini görmek üzere tek başlarına ortaya çıkacak. Kim zerre miktarı iyilik yapmışsa onu (karşılığını), kim de zerre miktarı kötülük yapmışsa onu (karşılığını) görecektir (Zilzal, 6-8)”.

“Kimse kimsenin yükünü taşımaz... (Fâtır, 18)”.

“Her ümmet için bir elçi gönderilmiştir. Elçiden (elçi görevini yaptıktan) sonra onlar hakkında adaletle hükmedilir, onlara asla haksızlık yapılmaz (Yunus, 47)”.

“Ve kıyamet günü adalet terazileri kurarız ki kimseye haksızlık yapılmaz. Hardal tanesi kadar bile olsa (iyi veya kötü) her şeyi ortaya getiririz... (Enbiya, 47)”.

Müslümanların görevi adaleti dünya hayatında tesis etmek olmakla birlikte burada eksik kalan adalet adil-i mutlak olan Allah’ın hükmüyle nihai yerini bulacak, tamamlanacaktır.

İnsanın adaleti kendisi gibi eksik ve kusurlu olabildiği hâlde Allah’ın adaleti eksiksiz, kusursuz ve mutlaktır.

Sosyal adalet deyince ne anlaşılır? Bu adaleti sağlamak için ne yapmalıyız?

Sosyal adalet toplum hayatında düzen, uyum, huzur ve birlikteliğin sağlanması olup hak ve adalet kavramları üzerine oturur. Sosyal adalet sosyal düzenin ilk halkası, bireyin kendisiyle ve toplumuyla barışık olmasıdır.

İnsan hem bireysel hem de sosyal yönü olan bir canlı olup bu iki yön sürekli şekilde birbirini etkiler, birbirinden beslenir.

Sosyal adaletin gerçekleşmesi için güven ortamının sağlanması, fırsat eşitliği ve dezavantajlı grupların, güçsüzlerin korunup desteklenmesi gerekir.

İnsanın kişiliğinin, değer yargılarının, olumlu tutum ve davranışlarının gelişmesinde aile ortamı temel rol oynar. İlgi ve sevgiden mahrum kalmış, korunmasız çocuklar kendilerini güvende hissedemedikleri gibi güvenli ilişkiler de kuramazlar; şiddete, anormal tutum ve davranışlara eğilim gösterirler. Bu nedenle sosyal adalet için her şeyden önce insan kişiliğinin her türlü tehdit ve saldırılardan korunması, aile yapısının korunup güçlendirilmesi gerekir.

Sosyal düzen toplumun ortak varlığıdır. Hukuk, örf ve ahlak kuralları bu düzenin oluşmasında önemli rol oynar. Ancak hepsinin temelini adalet oluşturur.

Müslümanların en büyük sosyal faaliyeti Cuma namazı olup bu namazda verilen en kapsamlı sosyal mesaj Nahl suresi 90. ayettir:

“Muhakkak ki Allah adaleti, ihsanı (en güzel davranışı), yakınlarla (muhtaç oldukları şeyleri) vermeyi emreder. Hayâsız, çirkin işleri, zulüm ve tecavüzü yasaklar. Düşünüp tutasınız diye size öğüt verir (Nahl, 90)”.

Son derece kapsamlı bu ayet sosyal adaletin, sosyal barışın temel çerçevesini çizmektedir. Burada geçen bütün kavramlar aslında adalet kavramının birer açılımıdır.

İslam hukukunun temel hedefleri (can güvenliği, mal güvenliği, din güvenliği, ırz/nesil güvenliği, akıl sağlığı) insan haklarının esası olup devletin de varlık ve meşruiyet nedenidir. Her bireyin sosyal güvenliği devletin teminatı altındadır.

Bu anlamda birey ve toplumun hukukunun korunması, servet ve imkânların insanlar arasında adil şekilde dağıtılması, fırsat eşitliği, temel ihtiyaçların karşılanması ve insan haklarına saygı gösterilmesi önem taşır.

“Sadakalar (zekâtlar); fakirler, düşünler, zekât memurları, kalpleri İslam’a ısıdırılacak olanlar, esirlikten, kölelikten kurtulmak isteyenler, borçlu olanlar, Allah yoluna harcamak ve muhtaç kalmış yolcular içindir... (Tevbe, 60)”.

“Savaşmadan fethedilen ülkelere ait olup Allah’ın elçisine verdiği ganimetler Allah’a, Resulüne, yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve gariplere aittir. Ki böylece varlık içinizden yalnızca zengin olanlar arasında dolaşan bir meta olmasın... (Haşr, 7)”.

“Önceden Medine’yi yurt edinmiş olan mü’minler kendilerine hicret ederek gelenleri sever ve onlara verilen ganimetlerden dolayı bir kıskanma ve istek duymazlar. Hatta kendileri muhtaç olsalar bile kardeşlerini, kendilerine tercih ederler. Her kim nefsinin hırsından ve mala düşkünlükten kendini kurtarırsa, işte kurtuluşa erenler onlardır.(Haşr, 9)”

Sosyal adaletin sağlanmasında mali yükümlülüklerin yanı sıra zulme karşı mücadele verilmesi, iyiliği emretme, kötülüğe engel olma görevinin yerine getirilmesi, akrabalık hukukuna riayet edilmesi, güçsüzlere yardım edilmesi ... gibi pek çok sorumluluk bulunmaktadır.

Peygamber efendimizin “Komşusu açken tok yatan bizden değildir.” buyruğu İslam’da sosyal adaletin adeta temel kuralını oluşturmaktadır.

Genel çerçevesiyle İslami sistem hak ve adalete dayanır. Toplumda erdem ve faziletin, yardımlaşma ve kardeşlik hukukunun yerleşmesini hedefler. Buna karşılık materyalist sistemler esas olarak güç ve menfaat odaklı olup refah için her türlü adaletsizliğe meydan verebilmektedir.

İlahi Adalet Kavramından Ne Anlamalıyız?

İnsan yeryüzüne sınanmak üzere gönderilmiş olup tüm davranışları kaydedilerek gerek bu dünyada ve gerekse hesap gününde adil bir karşılık (mükâfat veya ceza) göreceği muhakkaktır.

“İnsanlar sadece inandık demekle sınanmadan bırakılacaklarını mı sanırlar? Muhakkak ki öncekileri de sınadık. Allah doğru davrananları da yalancıları da seçip ortaya çıkaracaktır (Ankebut, 2-3)”

“Yoksa o kötülük işleyenler Biz’den kurtulabileceklerini mi sanırlar? Ne kötü hüküm yürütüyorlar (Ankebut, 4)”

“Kim gayret ederse bunu kendisi için yapmış olur. Çünkü Allah ihtiyaçtan müstağnidir (Ankebut, 6)”

Ahirette mü’minler verdiği sözü yerine getiren (Zümer, 4), üzüntü ve kederi gideren (Fâtır, 34) ve adaletle hükmeden Allah’a hamd ederler. Cennet ehlinin nihai sözleri de “El- hamdülillahi Rabbi’l-âlemîn” demek olacaktır (Yunus, 10).

Günümüz kabulleri ve uygulamalarında dile getirebileceğimiz yanlışlıklar nelerdir?

“Biz emaneti göklere, yere, dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten ka-

çındılar, sorumluluğundan korktular. Ama onu insan yükledi, zira o çok zalim (zalüm) ve cahil (cehül) durumdadır (Ahzap 72)”.

Zulüm ve cehalet yönünü ıslah edip gidermeyen insan her türlü yanlışa kolayca düşebilmektedir. Bu durum kişinin hem kendi nefsinin, hem de toplumu olumsuz etkiler. Bu açıdan bakıldığında adalet kişinin zulüm ve cehalet özelliklerini gidermesi, terbiye etmesi, Allah’a teslim olarak “Sırat-ı Müstakim”e girmesidir.

Günümüz insanı gerek cehaletle ve gerekse bilinçli bir tercihle adalet konusunda pek çok hatalı tutum ve davranış sergilemektedir. Bunlar arasında ilk akla gelenleri şöylece sıralayabiliriz:

1. Adaletin gerçekleşmesi için elinden geleni yapmak (bildiklerini paylaşmak, şahitlik yapmak) Müslümanlar için bir vecibe, yani Allah’ın emri olduğu hâlde çok defasında bu durum külfet veya risk olarak kabul edilerek bundan kaçınılmaktadır.
2. Diğer yandan haksızlığa, zulme uğrayanlara yeterli bir destek, yardım yapılamamaktadır.
“Müslümanların işleriyle ilgilenmeyen onlardan değildir (Taberani).
“Kendisi için istediğini Müslüman kardeşi için istemeyen (gerçek) iman etmiş olmaz (Buhari)”.
3. Neticesi itibariyle toplum hayatını en kapsamlı şekilde etkileyen bir adaletsizlik örneği de, işlerin ehil ve liyakat usulüne göre verilmesi gerekirken başka ölçütlere göre hareket edilerek yanlış kişilere verilmesi.
4. Rüşvet, iltimas, taraf tutmak, adam kayırmak, yanlışlara göz yummak.
5. İyiliği emretme ve kötülüğü engelleme görevinin yapılmaması.
6. Zulüm ve haksızlıklar karşısında sessiz kalınması; insanlara, hayvanlara, çevreye vb. zulümlere karşı sessiz kalma.
“Haksızlığa karşı susan dilsiz şeytandır.”
7. Düşmanlık ve intikam duygusuyla hareket edilerek haddi aşma.
8. Komşuluk ve mahallelik duyarlılıklarının ortadan kalkması,
9. Çevre duyarlılığının ortadan kalkması, ölçüsüz dengesiz yapılaşmalar, sağlıklı şehirleşmeler.
10. İnsan sağlığına zarar veren her türlü üretimin artması.
11. İsraf.

FİTNE AHLAKI⁷

Müslüman toplumu ayakta tutan en önemli şey aralarındaki güven ilişkisidir. İslam'da iman bağıyla bağlı olanlar kardeş sayılmıştır. Kardeşler bir bedenin organlarına yahut sağlam bir binanın birbiriyle kenetlenmiş parçalarına benzetilir. Bir uzvu rahatsızlandığında bundan bütün vücut etkilenir.

Kardeşlik birbirini sevmeyi, güvenmeyi, dayanışmayı, birbirine sırt dönmemeyi gerektirir. “Bir mü'min kendisi için dilediğini kardeşi için de dilemedikçe gerçek iman etmiş olmaz.” (Buhârî)

Mü'minler birbiri hakkında ancak hayır ve esenlik dilerler. Bunun mücessem hali aralarındaki selamlaşmadır. “İman etmedikçe cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe gerçekten iman etmiş olmazsınız. Size birbirinizi sevdirecek şeyi haber vereyim mi? Selamı aranızda yayınız.” (Müslim, Tirmizî, Ebu Davud)”. Selam pozitif iletişimin ilk adımıdır. Bunu birbirine değer vermek, değer katmak, adalet ve ihsanla davranmak izlemelidir.

Kardeşlik bağına zedeleyecek her türlü davranış yasaklanmıştır. Müslümana yakışan kardeşinin eksiklerini, kusurlarını telafi etmeye, ayıplarını örtmeye çalışmaktır. “Müslüman müslümanın kardeşidir, ona zulüm ve haksızlık yapmaz, onu tehlikeye atmaz, yalnız ve sahipsiz bırakmaz. Kim kardeşinin ihtiyacını giderirse Allah da onun ihtiyacını giderir. Kim müslüman kardeşinin ayıbını örterse Allah da onun ayıbını örter.” (Müslim)

Kardeşlik hukukuna riayet etmeyen, müslümanlar arasında güvensizlik, nefret, düşmanlık duygularının yerleşmesine neden olanlar bütün toplumu ciddi bir tehlikeye (fitneye) sürüklemiş olurlar. Fitne kişilerle sınırlı kalmaz, toplumun bütününe yayılır. Bu nedenle fitnenin öldürmekten beter olduğu Kur'an-ı Kerim'de belirtilir. (Bakara 101)

Nasıl ki toplumda bir deprem bilincine ihtiyaç varsa bundan çok daha fazlasına fitne bilinci (ahlaki) için ihtiyacımız bulunmaktadır.

Fitne kazananı olmayan bir savaştır. Kurtuluş, ona bulaşmamak veya ondan kaçmaktır. Peygamberimiz “Fitne uykudadır, onu uyandıranı lanet olsun!” buyurmuşlardır.

---

7 - Kutup yıldızı Sağlık Gönüllüleri Derneği, Bülten, 2014.

Fitne müslümanların bir imtihanıdır. İnsanların iyi ve kötü hallerinin açığa çıktığı bir süreçtir. Altın ve gümüş gibi değerli madenlerin saf halde elde edilmesi için ateşte eritilmesine de fitne denilmiştir.

Kişi için en büyük fitne kaynağı kendisinin de baş düşmanı olan kendi nefsidir. İnsan sahip olduğu haset, kıskançlık, bencillik, şehvet, ihtiras vb. gibi kötü huylarından arınmak için imtihan edilir ve kendisine verilen bütün imkânlar, mevki ve makamlar birer imtihan aracıdır.

Yeryüzünün ilk fitnesi Hz. Âdem'in iki oğlu arasında yaşanmıştır. Bu olayla ilgili Kur'an'ın bize mesaj olarak yansıttığı husus, kıskançlık nedeniyle kendisini öldürmeye kalkan kardeşine karşı Habil'in takındığı takva tavrıdır.

“Sen beni öldürmek için elini kaldırsan da, ben seni öldürmek için elimi kaldıracak değilim. Ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım.” (Mâide, 28) Hz. Osman (r.a.) da fitnenin daha fazla büyümemesi için öldürmeyi değil öldürülmeyi tercih etmiştir.

Fitne kötü düşünce zemininde filizlenir. Zan, iyi bilmeden tahminlere göre fikir yürütüp konuşmak; kötü zan (suizan) ise art niyet aramak, yanlış düşünüp yanlış yorumlamaktır. *“Zan hakikat adına hiçbir değer ifade etmez.”* (Necm, 28) *“Ey inananlar, size fasık biri önemli bir haber getirirse iyice araştırıp doğruluğunu anlamadan hareket etmeyin, yoksa farkına varmadan bir topluluğa kötülük yapar da sonra pişman olursunuz.”* (Hucurat, 6)

Kötü zan insanlar arasındaki güveni yıkar, birbirine karşı düşmanca davranışlara neden olur. *“Ey iman edenler, kötü zandan şiddetle kaçın, zannın bir kısmı günahtır, birbirinizin gizli hallerini araştırmayın, birbirinizin gıybetini etmeyin. Sizden kim ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır? Bundan tiksindiniz değil mi? O halde Allah'tan korkun! Şüphesiz Allah tevbeleri kabul eden ve çok merhamet edendir.”* (Hucurat, 12)

Peygamberimiz “Her duyduğunu söylemek, kişiye günah olarak yeter” bu yurmuşlardır. Önyargı ve peşin hüküm gerçeklere kör ve sağır kalınmasına neden olur. Benzerlikler bizi aldatır. Emin olunmalıdır. Pek çok kişi tatlısına benzeterek zehirli mantardan hayatını kaybetmiştir.

Bilgi eksikliği, arka planı ve bütünü görememek, yanlış adımlara neden olur. Bu konuda Kur'an'ın mesajı açıktır: *“İyice bilmediğin şeyin peşine takılma, zira kulak, göz ve kalp, bunların hepsi eylemlerinden sorgulanacaktır.”* (İsrâ, 36)

Mü'min kardeşimiz hakkında beslediğimiz zanlar gerçekte kendi kişiliğimi-

zin, karakterimizin bir yansımasıdır. Hz. Âişe (r.a) hakkındaki iftira ile ilgili âyet bu konuda çok ciddi bir uyarıda bulunmaktadır: *“Bu iftirayı işittiklerinde erkek ve kadın mü’minlerin kendi vicdanlarında hüsn-ü zanda bulunup da, bu apaçık bir iftiradır, demeleri gerekmez miydi.”* (Nur, 12)

“Şeytan, mü’minlerin kendisine ibadet etmesinden ümidini kesmiş, ancak onları birbirine düşürmekten asla vazgeçmemiştir.” (Tirmizi)

Başkalarına karşı davranışlarda empati esas olmalı, nefesine hoş gelmeyen şeyi başkalarına reva görmemelidir. Kusur araştırmanın, kusurları anlatıp yaymanın, o kusurlardan çok daha vahim bir kusur olduğu asla unutulmamalıdır.

Müslüman öncelikli olarak, islamın evrensel ahlak ilkelerini günlük hayatta yaşama üslubuyla ilgili, ahlaki bütünlüğe sahip olmalı, bu genel çerçeveyi indirgeyerek özel alanlara, özel gruplara münhasır kılan kısır anlayıştan uzak durmalıdır. Zira bütünden koparılmış bir grup ahlakı çok kolay şekilde yerini bireyselliğe ve bencillığe bırakabilir.

Müslümanın tavır ve hareketlerinde iki temel şart mutlaka birlikte olmalıdır. Birincisi iyi niyet, diğeri de meşru yöntemdir.

Belli bir davranış veya hükme esas olan nedenler hakkında şüpheden uzak net bir delilin bulunması, ayrıca bunun maslahata uygunluğu önem taşır. Şüpheli şeylerden kaçınmak imanın kemalidir.

Adaletten sapmamaya, hem ahlaki ve hem de hukuki çerçeveyi korumaya özen gösterilmelidir. Ahlaki çerçeve vicdanımızda, hukuki çerçeve ise insanların nezdinde meşruiyet sağlar. İnsanları suizana düşürecek davranışlardan kaçınılmalıdır. Akıllı insan, kendisinin kusurlarına, başkasının iyi yönlerine odaklanandır.

Dünyayı kendimize göre dizayn etme hevesi yerine rolümüzü İslam’a uygun şekilde oynamaya özen göstermemiz çok daha önemlidir.

“Ey iman edenler, siz kendinize çeki düzen verin, siz doğru oldukça sapıtan size zarar vermez.” (Mâide 105)

“Kötülüğün cezası ona denk bir kötülüktür. Ancak, kim affeder ve barışı sağlarsa mükâfatı Allah’a aittir.” (Şura 40)

“Muhakkak ki mü’minler kardeşlerdir. (O halde araları bozulduğunda) derhal aralarını düzeltin, Allah’tan sakının ki merhamet olunasmız.” (Hucurat 10)

“Allah’a ve Peygamber’e itaat edin, aranızda çekişmeyin, sonra yılmıŷa düşer de gücünüzü kaybedersiniz, sabredin, Allah sabredenlerle beraberdir.” (Enfal 46)

“Ey inananlar, Allah için adaleti ayakta tutan (gerçekleştiren) şahitler olun, bir gruba karşı öfkeniz sakın sizi adaletsizliğe sürüklemesin. Allah’tan sakının, muhakkak ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır.” (Mâide 8)

Bariş sağlamak müslümanların öncelikli ahlaki sorumluluğudur. Buna güç yetirilemiyorsa fitneye bulaşmamak, sıkıntılarına sabır göstermek, zarar vermektense zarar görmeyi tercih etmek tavsiye edilir.

Kimin haklı, kimin haksız olduğu belli olmayan durumlarda hiçbir tarafa destek vermemek, en azından dilini tutmak, fitne çıkaranları yalnız bırakarak fitnenin yayılmamasına çalışmak gerekir.

“Fitne zamanında yürüyen koşandan, ayakta duran yürüyenden, oturan ayakta durandan hayırlıdır.” (Müslim)

İnsanın iradesini zihinsel bir esarete sürükleyen fitne şartlarına karşı duygusallığa kapılmadan, ilahi iradeyle bütünleşen, ilkeli, sabırlı ve temkinli bir tavır sergilenmeli; bireyselliğe kapılmadan, birey haklarını da gözardı etmeden, toplumsal hassasiyeti muhafazaya çalışmalıdır.

“İşlerinizi en güzel şekilde yapın, muhakkak ki Allah (c.c) muhsinleri sever.” (Bakara 195)

İNSANIN DEĞERİ⁸

Her şey hazır olmuş, yerler, gökler, melekler, cinler, dağlar, ağaçlar, hayvanlar, bitkiler, karalar ve denizler...

Yeryüzü donanmış ve sonunda, çok çok uzun bir süreçte, akıl ve iradesiyle, hem sadakatın ve hem de ihanetin nüvesini üzerinde barındıran insan, sınanmak üzere misafir edilmiş, doğru olan yol kendisine gösterilmiş, inanıp şükretmesi yahut nankörlük etmesi kendisine bırakılmıştır.

“Biz ademoğluna bol bol ikram ettik, onu üstün ve şerefli kıldık...” (İsra, 70)

“İnsan, göklerin, yerin ve dağların yüklenemediği emanet sorumluluğunu üstlendi, ancak o, zulüm ve cehalete son derece meyyaldir.” (Ahzab,72)

Bu sorumluluk insanın cüzi iradesine karşılık gelir.

İnsan bizatihi kendisine verilen özelliklerle değil, bu özellikleri kullanarak ortaya koyduğu değerler itibariyle kıymetlidir. Zira insan kendisini arındırıp olgunlaştırdığında en değerli yaratık olduğu kadar, nefsinin ve kötü arzularının esiri olduğunda da yaratıkların en kötüsü (hayvanlardan bile aşağı mertebede) olabilmektedir.

İnsan, akıl ve iradeyle donatılmış, bunların doğru kullanımı ona vahiy ile öğretilmiştir.

İnsanın değeri kendi çabasının ve iradi tercihinin hasilasıdır.

“Biz, her insanın kaderini kendi boynuna doladık (kendi çabasına bağlı kıldık).” (İsrâ, 17)

“Kim dünyanın geçici hazları peşinde koşarsa, ona dilediğimiz kadar veririz, ancak sonunda ona cehennemi ayırırız. Oraya kınanmış olarak atılır. Her kim de ahiret hayatını tercih eder ve inanarak buna gayret gösterirse onun da bu çabası karşılığını bulacaktır.” (İsra, 18-19)

“İnsan, ancak gayret ettiğine ulaşır.” (Necm, 39) Dünya hayatı bir sınavdan ibarettir.

“İnsanlar sadece inandık demekle sınanmadan bırakılacaklarını mı sanıyorlar?”

---

8 - Kutupyıldızı Sağlık Gönüllüleri Derneği, Bülten, Mayıs 2012.

Muhakkak ki, öncekileri de sınadık. Allah doğru davrananları da yalancıları da seçip ortaya çıkaracaktır.” (Ankebut, 2-3)

İnsanın emanet ve sorumluluk yüklenmesi, buna güç ve kabiliyetinin olduğunu gösterir. İmtihan, insanı zora sokmak için değil, daha üst derecelere terakki ettirmek için yapılır.

İnsanı geliştiren, olgunlaştıran temel enerji, zorluklara katlanarak üretilir. İlahi yardımlar, çekilen sıkıntılar miktarınca artar.

Rahatlık, boş durmak, insani enerjiyi boşaltır. Meşakkatler ise bilenme, güçlenme ve terakkiye vesile olur. Bela ve musibet sanılan işlerde rahmet, rahatlıkta musibet gizlidir.

Her nimetin bir bedeli vardır. Cennetin bedeli de bu dünya hayatıdır. Karşılık, ödenen bedele göredir. En büyük karşılığı alacak olanlar, en büyük bedeli ödeyenlerdir. İnsanlar derecelerine göre imtihana tabi tutulurlar. Bela ve musibetlerin en şiddetlisine peygamberler maruz kalmışlar ve onlar sabrın en büyüğünü göstermişlerdir.

İnananlar için en büyük aldaniş keyif ve rehavete kapılmaktır.

“Herkes kazancına karşılık bir rehindir.” (Tur, 21)

Yani, insanın akıbeti yapıp ettiklerine bağlıdır. İnsan ancak kulluk görevini hakkıyla yerine getirerek kendini kurtarabilir.

“Allah, cennet karşılığında inananların canlarını ve mallarını satın almıştır.” (Tevbe, 111)

Mülk suresinde ölümün ve hayatın yaratılış amacının sınav olduğu ifade edilir.

Dolayısıyla insanın gerçek değerinin ortaya çıkması, yaratılış amacına uygun bir hayat sürmesiyle mümkündür.

Hakkı batıldan ayırmak anlamına gelen Furkan Suresi'nin sonuncu âyeti insanın değerinin temel çerçevesini dua olarak çizer.

Dua, insanın Rabbine karşı duruşunu belirler. Dua, ibadetin özü, insanın varlık nedenidir. Dua, Allah ile irtibat kurmak, O'na inanmak, güvenmek ve teslim olmaktır.

“De ki, duanız olmasa Rabbim size ne değer versin?” (Furkan,77)

İnsanın değerinin O'nun duasından ibaret olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Temennimiz, dualarımızın büyük olması ve tüm inananları kuşatmasıdır.

İNSAN ve İHSAN⁹

İnsanın dünya hayatı insani özellikleri geliştirmenin, kemale ermenin bir aracıdır. Bunun için insan zorluklarla sınanır. Bu zorluklarla baş edecek kabiliyet ve yetenekler insanın mayasına dercedilmiştir. O mayayı geliştirmek yahut da çürütmek insanın serbest iradesine kalmıştır. İradesini mutlak iradeye tabi kılanlar felaha ermiş; nefsinin peşine takılanlarsa büyük bir ziyan içine yuvarlanmıştır. (Şems 9-10)

Dünya hayatının esası iyinin kötüyle mücadelesidir. İyinin safında yer aldığına deklare etmiş olanların (müminlerin) temel görevi iyiye yönelme ve yöneltme, kötülükten sakınma ve sakındırmaktır. Ancak bu görevin yerine getirilme tarzı önemlidir. Hüner, güzel işleri güzel bir şekilde yerine getirebilmektir. Bunun adına ‘ihsan’ denir.

İhsan, Hak ölçülerine göre ve yaptığı her işi inanarak, hissederek Allah’a sunma şuuruyla hareket etmektir. “Allah her şeyde ihsanı gözetir, öyle ise öldürürken de, hayvan boğazlarken de ihsan üzere davranın. Kişi hayvanını boğazlarken bıçağı iyi bilesin ve keseceği hayvanı rahat ettirsin” şeklindeki Müslim’de rivayet edilen hadis-i şerif hayatın bütünüünün ihsan üzere yaşanması gerektiğini çok güzel bir şekilde ifade etmektedir.

İhsan, insana yaptığı işlerden çok daha ileri bir boyut kazandırır, duygu ve düşünce dünyasını sisten arındırarak apaçık hale getirir. İnsan acizdir, ama bazen orduların top ve güllerle açamadığı kaleleri küçük bir anahtarla rahatlıkla açabilir. İnsan bu dünya hayatında basit bir ev, bir araba sahibi olabilmek için uzun çilelere katlandığı halde, en küçüğü kat kat dünya büyüklüğünde olan cennet arazilerini bir yetimin başını okşayarak, bir yoksulu doyurarak kolayca elde edebilir. Bir hadis-i şerifte günahkar bir kadının sıcak bir günde bir kuyu başında susuzluktan dilini sarkıtmış bir köpeği ayakkabısına su doldurarak sulaması sebebiyle affedildiği rivayet edilir.

Bütün bunlar Allah ile yapılan ticaretin bereketidir; “*Bu ne güzel ticarettir.*” (Tevbe 111)

Diğer yandan günlük hayatta düşünüp gerçekleştiremediğimiz bu nedenle

---

9 - Kutupyıldızı Sağlık Gönüllüleri Derneği, Bülten, Aralık 2011.

hayıflandığımız, kaçırdığımız nice fırsatlar vardır. Bunların bize hiçbir yararı yoktur fakat Allah için yapmayı isteyip de gerçekleştirme imkânı bulamadığımız iyi niyetlerimiz dahi O'nun katında işlenmiş gibi karşılık görür. Hatta halis niyetlerimiz bazen amelimizden de daha değerli olabilir. Çünkü niyet kişi ile Allah arasında güvenli bir makamdadır. Ameller ise nefsin ve şeytanın müdahalesine açıktır.

İhsan kapısı, insanın amelini manevi bir asansöre ulaştırır. Böylece insanı kendi güç ve kabiliyetiyle ulaşması mümkün olmayan sınırsız mertebelere, güzelliklere eriştirir. İhsan karşılık beklemeden fedakârlıkta bulunmaktır. İhsan, rahmet hazinelerini boşaltan bir anahtardır.

İhsan üzere davrananlar için daha güzeli ve bir de ziyadesi vardır (Yunus 26)'. Bu 'ziyade' insanın gayretiyle elde edilebilecek bir karşılık değildir. Bu, ancak Allah sevgisini kazanmanın bir sonucu olabilir. Zira, "*Muhakkak ki Allah muhsinleri sever.*" (Bakara 95)

Yeryüzünün çeşitli yerlerinde yardıma muhtaç insanlara karşılık beklemeden fedakarca hizmete koşan gönüllülere selam olsun.

İNSAN VE ORUÇ¹⁰

Dünya hayatı insan varlığının kronolojik olarak çok kısa fakat anlam boyutu itibarıyla en önemli devresidir. İnsan, bu dünyanın biyolojik bir parçası değil, geçici bir misafiridir. Dünyaya ait olan insanın bedenidir. Beden nefisle, nefis ise bir yönüyle şeytanla irtibatlıdır. Bu irtibat kişinin kendi varlık hakikatinden uzaklaşıp gaflete dalmasına yol açar.

“Rahmanın zikrinden gafil kalana derhal bir şeytan musallat ederiz.” (Zuhuruf, 25)

Dünya, insanın yaradılış amacına, kemale ulaşması için bilinç ve marifet kazanacağı bir alt basamak; kendisine verilen imkân ve kabiliyetlerin sınanacağı bir imtihan sahnesidir. “Dünya” sözcüğü de kelime anlamıyla (deni: alçak, aşağı; edna/dünya: daha aşağı) bu gerçeğe işaret eder. Bu seviye nefsin sınırsız istekleri yönündeki ölçsüz davranışlar sonucu bir aldanış ve pişmanlığa; yahut en azından bir boşluk ve mahrumiyet duygusuna karşılık gelir.

Buradan çıkıp kurtulmak veya büsbütün batağa saplanmak kişinin özgür ifadesi ve kumandasına bırakılmıştır. Kendini heva ve hevesine kaptırmak düşüş için yeterli iken; kurtuluş aktif bir çabayı, mutlak gerçeklikten bir an bile kopmamayı gerektirir.

İnsanın bu genel aldanış haline güçlü vurgu yapılan Asr suresinde, sadece hakikate inananlar, yararlı davranışlarda bulunanlar ve bu hususta birbirlerine destek olanların kurtulabileceği beyan edilir.

Kötülüğe eğilimi olan nefis ve onun zaaflarını sürekli kollayıp her fırsatta onu saptırmaya çalışan şeytan “İnsani yolculuğun” amansız iki düşmanıdır. Bu iki düşmana karşı korunmanın en etkin yolu nefis tezkiyesidir.

Nefis, insani tekamülün hem temel aracı, itici gücü, hem de en büyük engelidir.

“Muhakkak ki, nefisini arındıran kurtuluşa ermiş, kötü arzularının peşine takılan ise kendine yazık etmiş, helake sürüklenmiştir.” (Şems, 9-10)

Nefis, insanı şirke sürükleyen baş faktördür. Şirk, insanın varlık gerçekliğini

---

10 - Kutupyıldızı Sağlık Gönüllüleri Derneği, Bülten, 2011.

parçalayan, Rabbi ile ilişkisini koparan, gaflet halinin zirvesi, dolayısıyla insanın bizzat kendine karşı işlemiş olduğu en büyük zulümdür.

Nefsin kötülüklerine, şeytanın hile ve tuzaklarına karşı insan çok zayıftır. Bunun için en büyük güce sığınmaya ve O'nun yardımına ihtiyacı vardır. Bu yardım insana sabır ve namaz aracılığı ile ihsan edilir. (Bakara, 45)

"Allah'ın yardımı sabredenlerle beraberdir." (Bakara, 153) Oruç bir sabırdır ve zorluklara karşı büyük bir güç kazandırır.

"Ey iman edenler, Allah'dan sakının, O'na yaklaşmaya vesile arayın, Allah yolunda gayret gösterin ki, felaha erişesiniz." (Mâide, 35)

Sabır (Oruç) Allah'ın yardımına, rahmetine kapı açan güçlü vesilelerden biri, O'na yaklaşma vasıtasıdır.

Dolayısıyla, namaz ve oruç insanı zora koşmak için değil; insanın önündeki zorlukları, engelleri aşması, Allah'a yaklaşmasına vesile olması için ihsan edilmiş iki büyük imkân, manevi güç ve enerji kaynağıdır.

"Muhakkak ki insan kendini müstağni (güçlü, ihtiyaçsız) görünce azar." (Alak, 6-7)

Oruç, açık bir şekilde insanı nefsiyle yüzleştirir, ona haddini bildirir, acziyetini, muhtaçlığını açığa çıkarır, onu dizginler, sakinleştirir, doğru ve dengeli davranmasını sağlar.

Açlık duygusu nefsin son kalesidir. Tüm diğer duygu ve hisler ortadan kalktığı anda bile açlık hissi devam eder. Bu nedenle oruç nefis terbiyesinde son derece etkilidir. Oruç, meşru dairenin gerisine çekerek günahlara karşı nefse büyük bir direnç ve korunma sağlar.

Bu nedenle oruç tüm ümmetlere farz kılınmıştır.

"Sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de oruç farz kılındı, ta ki korunasınız." (Bakara, 183)

Oruç nefis terbiyesinden ibaret değildir. Bunun yanı sıra nefis kuşatmasının kalkmasıyla manevi melekelerin serbestleşmesini, Allah'ın sınırsız tecellisine mazhariyet ve yüksek derecelere erişmeyi sağlar. Bir bakıma oruç insanın bedensel varlığını aşma tecrübesidir.

İlk planda bedeni bir ibadet gibi görünen oruç aslında tam anlamıyla ruhani bir seyahattir. Nitekim seyahat eden anlamındaki "sâihun" kelimesi genel gö-rüşe göre Kur'an'da oruç tutanlar için kullanılmıştır.

Oruç, beden lehine bozulan beden-ruh dengesini düzeltir. Oruç, sınırsız nimete erişmenin sihirli formülüdür. Zira, sabredenlerin mükafatının hesapsız verileceği (Zümer; 10) Kur'an'da açık bir şekilde belirtilmektedir.

Oruç, tefekkür ve düşünce kapasitesini genişletir, insanın iç dünyasının gizli kalmış zenginliklerini açığa çıkarır; âdeta bir şalter gibi insanın ilgisini maddi alandan mana âlemine çevirir; içimizdeki "gerçek insanı" keşfetmemize ve böylece Rabbimizi tanımamıza vesile olur.

Orucun Ramazan ayında farz kılınmasının Kur'an'la yakın bağlantısı vardır (Bakara, 184). Dolayısıyla Ramazan orucunun en temel özelliği insanı Kur'an'ın manevi atmosferine hazırlamasıdır. Böylece oruç insanın kendisiyle, Rabbiyle ve tüm çevresiyle ilişkilerini doğru temellere oturtmasında önemli rol oynar.

İnsanın sorumluluğu açısından dünya "bedel âlemi", cennet ise "nimet âlemi"dir. Bir bakıma dünya hayatı sonsuz mutluluğa ermek için kısa süreliğine bir bedel ödeme yeridir.

"Allah cennet karşılığında mü'minlerin canlarını ve mallarını satın almıştır."
(Tevbe, 111)

Bu âyetin ışığında bakıldığında bir anlamda oruç, dünya hayatının küçük bir temsilini bize sunmaktadır. Oruç hali dünya sıkıntısına, iftar anı da cennete kavuşmanın mutluluğuna karşılık gelir.

Orucun insana kazandırması gereken en önemli yarar Allah'ın sınırlarına riayet anlamında hayatının tamamını oruçlu geçirebilme yeteneğini kazandırmasıdır.

Geçici hayat orucunun iftarı da ebedi cennetten başka birşey değildir. Bu Ramazan bizim için belki de son fırsattır. Bu fırsat denizinde yıkanıp arınma dileğiyle Ramazanınız mübarek olsun.

EL-HAMDÜLİLLÂHİ RABBÎ'L – ALEMÎN¹¹

Anılmaya değer oluncaya kadar insanın üzerinden sonsuzca uzun bir zaman diliminin geçtiğinin (İnsan, 1) vurgulanması, onun diğer varlıklar arasındaki seçkin yerine işaret ettiği gibi, aynı zamanda insanın kısa bir dünya hayatı ile sınırlı ve başıboş bir varlık olmadığını ortaya koymaktadır.

“Muhakkak ki Biz insanoğlunu şerefli ve yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık. (İsra 70)”

Gökleri, yeri insanın hizmetine amade kılan, indirdiği suyla tüm canlıların rızkını sağlayan Rabbimiz kendi ruhundan üflediği insana meleklerini secde ettirmiş, onu kendisine muhatap kılmış, bedenî ihtiyaçları yanında ruhi ihtiyaçları için de şerefli elçilerini görevlendirerek vahyettiği kitaplar aracılığı ile kendisini karanlıktan aydınlığa çıkaracak hidayet yollarını göstermiştir.

Dünya hayatı insan için bir imtihan, beşer hâlimden üst bir bilince, insani kemale, diğer bir ifadeyle süfli konumdan ulvi mertebeye erişebilme imkânıdır.

Zorluğu olsa da her imtihan aslında insana sunulan bir fırsattır. Dünya imtihanı da yaradılış amacının gerçekleşmesi, Allah'ın insana üflemiş olduğu ruh cevherinin sırrının tüm güzellikleri ve kemalatı ile ortaya çıkmasını sağlama sürecidir.

Bir şeyin imtihan olması o şeyin zıddının da mümkün olmasını gerektirir. İnsanı meleklerden üstün ve değerli kılan da onun bu özelliği, yani iyiliğe de, kötülüğe de eğilimli olmasıdır.

“Muhakkak ki Allah zerre miktarı dahi haksızlık yapmaz. Hayırlı bir iş olunca onu kat kat arttırır ve (ayrıca) kendi katından büyük bir mükâfat verir (Nisa 40).”

Allah gizli aşikâr, olmuş olacak her şeyi bilir. O'nun imtihan etmesi, bilmek, öğrenmek için değil, insana öğretmek, bildirmek içindir.

“Hiçbir musibet, daha önce buyruğumuzla öngörülmüş olmadıkça, ne yüzünde ve ne de sizin başınızda vukua gelmez. Şüphesiz bu Allah için kolaydır.”

11 - Kutupyıldızı Sağlık Gönüllüleri Derneği, Bülten, 2014.

“Bunu bilin ki, elden kaçana üzülmeyesiniz ve size verilenlerle de şımarma-
yasınız. Çünkü Allah kendini beğenmiş şımarıkları sevmez. (Hadid 22-23)”

İyilik hâli insanın yaradılış amacına da uygun olan asli özelliğidir. Kötülükler ise sonradan kazanılan arızı bir durumdur. Bu nedenle arızı olandan, yani kötülükten arınmak her zaman mümkündür. Nasıl ki yeryüzünde kirlenen sular buhar hâlinde gökyüzüne yönelerek her seferinde tertemiz aslına dönüyorsa, tıpkı onun gibi insanoğlu da ne kadar günah işlemiş olursa olsun pişmanlık duyarak tövbe edip Rabbinden bağışlanma dilediğinde hiç günah işlememiş gibi olabilmektedir. “... muhakkak ki Allah bütün günahları bağışlar, çünkü O sınırsız bir bağışlayıcı ve merhamet kaynağıdır. (Âl-i İmran 53)”

Rabbimizin kötülüğe izni varsa da rızası asla yoktur. Kötülükte izin kullananın tercihi ve özgür iradesi vardır. Nitekim iyilikler Allah’a (Nisa 79), kötülükler ise şeytana (Nas 4) ve nefse (Nisa 79) nispet edilir.

Ancak, şeytanın kendi başına kötülük yapma erki yoktur. O, insanın iradesini kendine yönlendirerek buna erişir. Neticede kötülüğü işleyen bizzat insanın kendisidir.

Bu nedenle şeytandan Allah’a sığınmak ve her işe besmele ile başlamak son derece önemlidir.

Besmele çekmek; Allah adına, O’nun izniyle, O’na dayanarak, güvenerek, O’nun verdiği imkân ve güçle hareket ettiğinin bilincinde olmak, Rahman ve Rahim isimlerinin tecelli etmesini talep etmek, daima Allah’ın yardımına muhtaç olduğunu bilerek gerekli kuvveti ihsan etmesini dilemektir. Böyle yaparak insan rahmet ve kemal yoluna adım atmış, rahmani bir yolculuğa çıkmış olur.

“Göklerde ve yerde olanlar kimindir?’ diye sor. De ki, rahmeti kendine ilke edinen Allah’ındır. Muhakkak ki O geleceği şüphesiz olan kıyamet günü sizi toplayacaktır. Ancak kendilerine yazık edenler iman etmezler.” (En’am 12)

Hamd Allah’a boyun eğme ve hidayetini kabuldür. Bütün hamdler, övgüler Allah’a mahsustur. Zira Allah’tan başka hiç kimse, sahip olduğu değere kendiliğinden erişmiş değildir. Allah’ı layıkıyla övebilmek de ancak Allah’a mahsustur. *“Hamd, kuluna kitabı inzal eden ve onda hiçbir zorluğa mahal bırakmayan Allah’a mahsustur (Kehf, 1);*

O kitap ki onda hiçbir kuşkuyla yer yoktur (Bakara, 2) ve O en doğruya, en güzel olana eriştirir (İsra 9).

El-hamdulillahi Rabbi'l âlemîn demek aynı zamanda Allah'ın Rablığını (alemlerin yöneticisi, terbiye edicisi olmasını) övmektir. Terbiye etmek, bir şeyi başından sonuna kadar kademe kademe kemal derecesine erdirmektir. Allah'ın emirleri, yasakları, lütufları, musibetleri, insanların farklı özellikleri, güzellikler, çirkinlikler, iyilikler, kötülükler... Hepsi bu terbiye sürecinin tamamlayıcı unsurlarıdır.

Elhamdulillah zikir, şükür, övgü, nimeti ikrar, minnet ve dua ifade eder. El-hamdulillah demek Allah'dan gelen her şeye razı olmak demektir. Yunus Emre'nin deyişle:

“Hak'tan gelen şerbeti içtik elhamdulillah Yunus miskin çiğ idik piştik elhamdulillah” dizelerinde anlamını bulan bir olgunlaşma sürecidir.

Hamd etmek iman edip sâlih amellerde bulunmayı, Allah'ın emir ve yasaklarına riayet etmeyi, nimetlerine şükretmeyi, musibetlerine sabretmeyi gerektirir.

Şükür, verilen nimete karşılık olarak yapılır. Hamd ise nimet verilse de alınsa da her zaman yapılır. Zira kul her daim Allah'ın gözetimi altındadır. Ayrıca bir nimetin alınması, daha büyüğünü vermek murat edildiği için olabileceği gibi musibetlere karşı kalkan olması için de olabilir. Bütün bunlara hamd etmek gerekir ve hamd Allah'tan başkasına yapılmaz.

Şükür ve sabır her şeyi hayırlı kılar. Musibetlere sabredenler üzerinde Allah'ın desteği ve rahmeti tecelli eder. (Bakara 155-157) Sabırlarına karşılık olarak hesapsız şekilde mükafatlandırılırlar. (Zümer, 10) “Allah (c.c.) sabredenlerle beraberdir. (Bakara, 249)”

Hamd etmek kâinattaki eşsiz ahenge (Her şey Allah'ın sınırsız, kusursuz güzelliğini övgüyle tesbih eder; İsrâ

44) katılarak Rabbinden razı ve hoşnut olduğunu beyan etmektir. Elhamdulillah sözü övgü olduğu kadar aynı zamanda tevhide (Allah'ın teklifini) ifade ettiğinden zikrin en üstünü sayılmaktadır.

İnsan idraki, varlığı ancak zıddı ile algılayabilmektedir (tezahür). Bu manada hayatı ölümlle, iyiyi kötüyü, kusursuz olanı eksik ve kusurlu olanla anlamlandırırız.

Bir bakıma insan kendi acziyetini ve kusurunu idrak ettiği ölçüde Rabbinin yüceliğini, hata ve kusurdan münezzehe oluşunu anlar, o nispette “insan” olur. İnsani gelişimin, olgunlaşmanın en büyük imkânı da en büyük engeli de biz-zat insanın nefsidir. *“Her kim nefsinin arındırması kurtuluşa ermiş, onu (karanlı-ğa) gömen de hüsrana uğramıştır (Şems 9-10).”*

Kötülük, her yönüyle iyiliği anlamlandırmak, değerli kılmak içindir. Zahiri birçok kötülük insan için bir sınav ve olgunlaşma aracı, büyük mükâfatlar kazanma vesilesidir.

Allah (c.c.) sameddir, hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, her şey O’na muhtaçtır. İnsanın ibadeti de sadece kendi yararı içindir. Eksik ve kusurlu dünyadan, ancak tertemiz olanların girebileceği eşsiz ve kusursuz cennetlere liyakat kazanmak, Rabbinin tanıyacak üst bir şuuruna erişebilmek içindir.

Kulun ne ibadetinin Allah’a bir yararı, ne de isyanının zararı vardır. Ancak, Allah (c.c.) kulunun hidayetini dilemekte ve bunun için mesajlarını, emir ve yasaklarını ona ulaştırmaktadır.

Sahih-i Müslim’de rivayet edilen bir hadis-i şerifte belirtildiğine göre, çölde devesini bütün teçhizatı (su, yiyecek ve eşyaları) üzerinde olduğu hâlde kay-beden kişinin hayvanına kavuştuğunda duyacağı sevinçten çok daha fazlasını, kulunun tövbe ederek yanlıştan dönmesi karşısında Cenab-ı Hak duyar.

Yüce Rabbinin insanın gerçekleri anlayıp doğruya yönelmesi için her türlü misali onun idrakine sunmanın yanı sıra iyilikleri çok daha fazlasıyla mükâ-fatlandırmayı, kötülükleri ise -en fazla- dengiyle cezalandırmayı, hatadan dö-nenin, kendine yönelenlerin ise geçmiş kusurlarını affetmeyi vadetmektedir.

Hatta bunun da ötesinde, tövbe ettikten sonra inanıp sâlih amellerde bu-lunanların daha önce işlemiş oldukları kötülükleri iyiliğe dönüştüreceğini müjdelemektedir (Furkan 70). Ve de insan ne kadar hataya batarsa batsın, son nefesine kadar kendini kurtarabilme, tövbe edip Allah’a yönelme fırsatı açık tutulmaktadır.

“... Muhakkak ki senin Rabbin işledikleri zulümlere rağmen (af dileyen) insan-lara karşı hep bağışlayıcıdır. Ancak, muhakkak ki senin Rabbin cezalandırmada da pek şiddetlidir (Ra’d, 16).”

Dünyada olduğu gibi ahirette de hamd Allah’a mahsustur.

“O kendisinden başka ilah olmayan Allah’tır. Başında da sonunda da hamd O’na mahsustur. Son hüküm O’nundur ve O’na döndürüleceksiniz. (Kasas, 70)”

Ahirette, müminler verdiği sözü yerine getiren (Zümer, 74), üzüntü ve kederi gideren (Fâtır, 34) ve herkes hakkında adaletle hükmeden Allah'a hamdederler. Cennet ehlinin son sözleri de "Elhamdulillahi Rabbi'l âlemîn" demek olacaktır. (Yunus, 10)

Erişmekle müşerref olduğumuz Ramazan ayı insanlığa rehber, hidayet yollarının açıklayıcısı ve doğruyu yanlıştan ayıran yüce kitabımız Kur'an'ın inzal olduğu mübarek bir aydır. (Bakara, 185)

Bu aya gerekli hürmeti gösterip taşımış olduğu ilahî mesaja (Kur'an'a) samiyetle yaklaştığımızda Yüce Rabbimizin sınırsız ikramına mazhar olacağız muhakkaktır.

"Eğer kullarım sana Benden soracak olurlarsa iyi bilsinler ki Ben (onlara) çok yakınımdır. Bana dua edenin duasına hemen karşılık veririm. Öyleyse onlar da Bana karşılık versinler, Bana inansınlar ki doğru yolu bulabilsinler. (Bakara, 186)"

V'el -hamdu lillahi Rabbi'l-alemîn.

SİVİL TOPLUM YAZILARI

GÖNÜLLÜLÜK ÜZERİNE¹

“Herkes yarına ne hazırladığına baksın”

İrade, yapıp yapılmaması aynı derecede mümkün olan şeylerden birini yapma tercihidir. Bu tercih o şeyin işlenmesinin (fiilen gerçekleşmesinin) nedeni olduğu ölçüde sorumluluk (mükâfat-ceza) gerektirir.

Dünya hayatı gerçekte insanın inşaa süreci, bir dönüşüm istasyonudur. İnsana yüklenen “emanet görevi” kendisine, topluma, eşya ve hadiselere tasarruf edebilme kabiliyetiyle ilgilidir. Bu görev ilim, hikmet ve vahiy rehberliğine; zikir, fikir, tefekkür ve sâlih amellere ihtiyaç gösterir. Bu süreçte insan kendi benliğini geliştirip varlık cevherini toparlarken (“Hikmet mü’minin yitiğidir, nerde bulursa alsın.”)

“Her hak sahibine hakkını verin” ilahi fermanı mucibince sorumluluklarını yerine getirmeye çalışır. Bu sorumluluklar arasında en başta Allah’a kulluk görevi, nefsi ateşten koruyup Rabbinin rızasına erişirme, inananlara destek olma, inançsızlara gerçeği ulaştırma, yoksula, âcize, muhtaca el uzatma, iyilikleri teşvik, kötülükleri engelleyecek çalışmalara, organizasyonlara iştirak etmek sayılabilir.

İnsan kendi iradesiyle (gönüllü olarak) imkân ve kabiliyetlerini iyi yönde geliştirip kemale ulaşabileceği gibi; nefsinin kötü istek ve arzuları istikametinde helake de sürüklenebilir. Bu yolculukta insanın en büyük azığı da, düşmanı da bizzat kendi nefsidir.

Ahsen-i takvim üzere yaratılan insan tekâmül için geçici bir süreliğine aşağı (dünya, edna) bir düzeye indirilmiştir. İnsanın sadece bedeni ve nefsi hazları bu dünyaya aittir. Bu nedenle nefis insanı daima dünyaya (aşağıya) çekerek onu amacından saptırmaya çalışır.

İman, insanla Rabbi arasında sağlam bir bağ oluşturur. Bu bağ insana iki büyük çıkış kapısı (sabır ve şükür) açar.

Sabır zorluklara, nefsin kötü isteklerine karşı direnme gücü sağlarken; şükür imkânları yerli yerinde sarfetmeyi gerektirir.

1 - Kutupyıldızı Sağlık Gönüllüleri Derneği, Bülten 2011.

İmanın iki temel türevi namaz ve infaktır. İnfak, varlığı Allah'a izafe etmeyi, ona teslimiyeti ve güveni; cimrilik ise varlığı nefse dayandırmayı yansıtır. Bu yüzden nefis ve şeytan daima cimriliği emreder.

Hayat sürekli gelişim, değişim ve yenilenmeyi gerektirir. Sıradanlık "insanı" çürütür. Madde tutsaklığı ve nefsi arzular çok defasında hayatın amacını perdeler ve "insani duyguları" köreltir. Gönüllü insani yardım hizmetleri perdelerin aralanmasına, körelmiş insani duyguların bilenmesine vesile olur. Bilginin bilinç düzeyine erişmesini sağlar.

Hakk'a kulluk halka hizmet etmeyi gerektirir. "Bir insanı öldüren tüm insanları öldürmüş, bir insanı kurtaran tüm insanları kurtarmış gibidir. (Maide 32)"

İnsan, başkalarıyla paylaştığı ölçüde sosyal bir varlıktır. Sosyal sorumluluk Allah'a karşı sorumluluğun ayrılmaz bir parçasıdır. Bu sorumluluğun sınırı ihtiyaçlarla bağlantılıdır. İhtiyaçlar zaruret sınırına dayandığında nafile hükümündeki görevler farz sınırına dayanır.

Gönüllük, nefsini aşır gönülünü sonsuz rahmet deryasıyla buluşturmadır.

Bir insanı kurtarmak veya zor şartlarda (tabi afetler, savaş, işgal, kıtlık hâlleri) insanlara kapı açıp, imkân sağlamak insanın erişebileceği en yüce amellerden biri (akabe) sayılmıştır (Beled Suresi 11-17). İnsanın önündeki zorluklar infakla açılır (Leyl Suresi 5-11).

İnsanın faaliyetleri arasında en takdire şayan olanı yaratılanların en şerefli olan insana yaptığı hizmetlerdir. Bu hizmetler Allah'a yaklaşmanın cehennemden uzaklaşmanın sihirli formülüdür.

Yardım edilenin yardıma olan ihtiyacından daha önemlisi yardım edenin yardım etmeye olan ihtiyacıdır. Bu açıdan bakıldığında muhtaçlar bir bakıma Allah'ın insanlara sunmuş olduğu sosyal ibadet fırsatlarıdır.

Bu ihtiyacı karşılamaya ve insani duygularımızı harekete geçirmeye vesile oldukları için onlardan teşekkür beklemek değil, bilakis onlara teşekkür etmemiz gerekir. Zira "Yaptığımız hayırlar kendiniz içindir. (Bakara 272)".

Karşılık beklemeden yapılan hizmetler en büyük karşılığı görecektir.

17 AĞUSTOS 1999 MARMARA (GÖLCÜK) DEPREMİ VE SONRASI

Türkiye'nin yakın tarihinin en büyük felaketi olan 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi toplumda büyük bir şok etkisi oluşturmuş, değer yargılarını büyük çapta değiştirmişti. Depremde ortaya çıkan can kayıpları ve büyük yıkım karşısında devlet organizasyonunun yetersizliği bütün çıplaklığı ile ortaya çıkmış, sivil toplum örgütlerinin yeterli tecrübe birikimine sahip olmamalarının yanı sıra aynı zamanda etkin bir koordinasyonun olmaması nedeniyle de sahada büyük sıkıntılar yaşanmıştı.

Bu süreç toplumda güçlü bir dayanışma, yardımlaşma duygusu ile birlikte gelecek için daha hazırlıklı olunması noktasında harekete geçilmesine vesile olmuştur. Bu kapsamda, devletin farklı birimlerinde dağınık şekilde yer alan yardım kuruluşları AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı) bünyesine alınarak yetki ve sorumluluklar tek çatı altında birleştirilmiştir.

Hayat Sağlık ve Sosyal Hizmetler Vakfında bir araya geldiğimiz arkadaşlarla gerek dünyada ve gerekse ülkemizdeki afetler konusunda nasıl daha etkin olabileceğimizi tartışır, dünyanın her yerinde faaliyet gösteren "Sınır Tanımayan Doktorlar" gibi kuruluşların ülkemizdeki eksikliğine hayıflanırdık.

İlk olarak Bosna, Kosova savaşlarında, sonrasında 17 Ağustos depreminde bir grup sağlık gönüllüsü ile her türlü olağanüstü koşulda sağlık hizmetinden yoksun kalan ihtiyaç sahiplerine destek sağlayarak hayata tutunmalarını sağlayabilmek amacıyla 2000 yılında "Yeryüzü Doktorları" kuruldu.

Kuruluşundan bugüne dünyanın pek çok yerindeki kriz ve acil durumlarda hizmete koşmuş, aynı zamanda hastaneler, beslenme sağlığı merkezleri, sağlık eğitimleri gibi kalıcı çözümler noktasında da önemli projeleri hayata geçirmiştir.

17 Ağustos depreminin ikinci günü Dr. Harun Cansız ve eczacı Mustafa Nimotoğlu ile birlikte yanımıza aldığımız tıbbi araç gereçlerle İstanbul'dan yola çıktık. Yol süresince ciddi karmaşa ve yıkımlarla karşılaştık. Nihayet Gölcük'e geldiğimizde felaketin odak noktasına ulaşmış olduğumuzu idrak ettik. Trafik düzeninden gelen yardım malzemelerinin, giyecek ve yiyeceklerin gelişigüzel sağa sola bırakılmış olmasına kadar tam bir kaos ortamı hâkimdi.

Belli ki halkımız fedakârca hemen her yerden su, yiyecek, giyecek vb. toplayarak göndermiş, ancak bunları teslim alıp ihtiyaç sahiplerine ulaştıracak etkin bir organizasyon olmadığından yardım malzemeleri ortalık yerlere bırakılmıştı.

Sivil toplum kuruluşlarından tabip odalarına kadar pek çok kuruluş birbirinden kopuk bir şekilde kendince bir şeyler yapmaya çalışıyordu. Bu arada Cerrahpaşa'dan tanıdığım birçok doktor ve hatta öğrencilerle karşılaştım. Bir öğrencimiz tek başına topladığı ilaçlarla gelmiş ve uzun süre ne yapacağını bilmez hâlde dolaştıktan sonra bana rastlamıştı. Elindeki ilaçları teslim edecek birini bulmuş olmanın mutluluğu ile yanımdan ayrılmıştı.

Sahile yakın bir yerde Hak Yol Vakfı adına sağlık hizmeti sunmak üzere organize olmuş olan Dr. Abdullah Daştan, Dr. Selahattin Semiz ve Metin Tavukçuoğlu ile karşılaşarak bir müddet onlara katılmıştık. Ekiplerinde bulunan diğer kişilerle birlikte fedakârca hizmet veriyorlardı. Ancak onların hemen yanı başında bir başka ekip daha vardı ve oldukça ilgimizi çekmişti. Bunlar Rusya'dan gelmiş bir sağlık ekibi idi.

Depremden hemen sonra tüm teçhizatlarıyla Yeşilköy havalimanına gelmiş, ancak bürokratik işlemler nedeniyle İstanbul'dan Gölcük'e ulaşmaları çok daha fazla zamanlarını almıştı. Havayla şişirilerek hemen faaliyete geçirilebilen bir ameliyathanesi de olan prefabrik bir hastane sistemiyle hizmet veriyorlardı. Ülkemizden gelen sağlık ekipleri çok daha kalabalık ve gayretli olmakla birlikte onlar kadar etkin hizmet veremiyordu.

Bütün bu yaşanan tecrübeler herkes için afet öncesinde organize ve hazırlıklı olma bilincini besledi. 17 Ağustos depreminde Dr. Abdullah Daştan, Dr. Selahattin Semiz ve arkadaşlarıyla olan birlikteliğimiz de, 2004 yılında kurduğumuz "Kutup Yıldızı Sağlık Gönüllüleri Derneği" çatısı altında kurumsal bir niteliğe dönüştü.

O yıl Endonezya'da büyük bir deprem ve arkasından tsunami felaketi yaşanmıştı. Kutup Yıldızı Derneği daha kuruluşunun ilk yılında bölgeye giderek yardım faaliyetinde bulunmuş, Bande Açe Malahayat Hastanesinin onarımını yaptırarak sağlık hizmeti vermesini sağlamıştı. Hemen ertesi yıl 2005 senesinde Pakistan'da Keşmir depremi olmuş ve Kutup Yıldızı Derneği Muzafferabad bölgesinde oluşturulan çadır hastanede depremedelere hizmet etmişti. Sonraki dönemde de derneğimiz gerek ulusal ve gerekse uluslararası alanda pek çok insani yardım ve sağlık hizmeti organizasyonlarına öncülük etmiştir.

Birleşme Zamanı

12 Eylül 1980 askeri darbesi sosyal yapıyı derinden etkilemiş, sivil oluşumların birçoğunun kapısına kilit vurmuştu. Nihayet Turgut Özal'ın iktidara gelmesiyle özgürlüklerin önü açılmaya ve toplumun özgüveni gelişmeye başlamıştı. Bu kapsamda pek çok dernek ve vakıf kurularak faaliyete geçmiştir. Bununla birlikte hiçbir yapı ülkenin genel sorunları konusunda yeterli bir güç ve etkinlik gösteremiyordu. Bunun için güç birliğine gidilmesi gerekiyordu.

Bu amaçla sivil toplum kuruluşları arasında Birlik Vakfı öncülüğünde gerçekleştirilen müzakereler sonunda 22 Aralık 1994 tarihinde TGTV (Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı) kuruldu. Kuruluşunda 64 vakıf (700 şubesiyle birlikte) ve 109 kurucu üye yer aldı. Hem kurumsal (Hayat Vakfı, ÜNDER) ve hem de kurucu üye vasfıyla yer aldığım bu organizasyonda hâlen yönetim kurulu üyesi olarak yer almaktayım.

TGTV'ye benzer diğer bir organizasyon TÜSEP (Türkiye Sağlık STK'ları Platformu) olup 11 Ocak 2020 tarihinde kuruluşunun tanıtım toplantısı düzenlenmiştir. Sekreteryasını Kutup Yıldızı Derneğimizin de başkanı olan Dr. Abdullah Daştan'ın yaptığı TÜSEP, sağlık alanında faaliyet gösteren 36 dernek ve vakfın bir araya gelmesiyle oluşmuştur.

Böylece bu kuruluşların kendi faaliyetleri yanı sıra sağlıkta şiddet, sağlık eğitimi, sağlık politikaları, halk sağlığı, sağlık ekonomisi, sağlık bilişimi, bağımlılıkla mücadele... gibi ortak sorunların el birliği ile ele alınması sağlanmış olacaktır. Nitekim 23 Şubat 2020 tarihinde gerçekleşen ilk TÜSEP çalıştayında "sağlıkta şiddet" konusu bütün yönleriyle ele alınmıştır.

Gerek Ortadoğu'da ve gerekse İslam dünyasında asırlardır hayata geçirilen ayrıştırıcı politikalar ve bunların ülkemizdeki yansımaları karşısında üzerimize düşen şeyin, farklılıklarımız yerine ortak noktalarımıza odaklanarak güçlerimizi birleştirmek olduğu açıktır. Birbirimizi yakından tanıdıkça da bizleri ayrıştıran nedenler buharlaşacaktır.

SAĞLIK VE VAKIF²

Şeyh Galib'in deyişiyle âlemin özü kâinatın güzelliği olan insan, çoğu kez ulvi gayesini unutarak süfli bir hayatı sürüklemektedir. Tevhid penceresinden bakıldığında insanın ve evrenin muhteşem bütünlüğü, ölçü ve düzeni göze çarpmaktadır. Bu bütünlük madde ve fonksiyon planında, fert ve toplum yapısında, biyolojik ve fizik çevrede, ruh ve bedende, manevi ve psikolojik alanda, dünya ve ahiret hayatında ayrılmaz birliktelik oluşturmaktadır.

Bu meyanda "insanın iç ve dış âleminde ölçü ve denge içinde olması" şeklinde tanımlayabileceğimiz sağlığın da beden, ruh, sosyal ve çevre gibi çeşitli yönleri bulunmaktadır. Bütünlük ve ahengin bozulması "nifak" sözcüğü ile ifade edilebilir. Bu anlamda dış davranışlar ile iç âlemi arasında tezat gösterenlere "münafık" denilmiştir. Nifak bedende ortaya çıkabildiği gibi sosyal, psikolojik ve ruhsal alanlarda veya dış çevrede kendini gösterebilir.

Sosyal çöküntüler kültürel ve ahlaki kirliliğe, sapık davranışlara, içki, kumar, uyuşturucu, fuhuş gibi kötü alışkanlıklara zemin teşkil ettiği gibi anarşi, terör ve huzursuzluğun da kaynağını oluşturur. İnsanların değer yargıları ile onlara dayatılan hayat tarzları arasındaki uyumsuzluklar bir diğer nifak unsurudur. Bu durum kişilerde içine kapanma, bireyselleşme ve asosyal bir yapı oluşmasının önemli bir nedenidir.

Sağlık hayatın her alanını kapsamaktadır. Yalnızca fizyolojik sağlık çerçevesinde bakıldığında bile asgari bir yaşam standardı sağlanmasının lüzumu ortaya çıkar. Bu açıdan ekonomik ve sosyal imkânların adaletli şekilde temini, temiz bir çevre, eğitim ve sağlık hizmetleri, toplumun genel menfaatini sağlayacak, zarar vermeyecek, zararları giderecek siyaset ve dış ilişkilerle yürütülmesi gibi pek çok konu hesaba katılmak zorundadır.

İnsan yaratıkların en şerefli olup irade ve tercih yetkisiyle donatılmıştır.

İnsan kendi iç âleminde ve dış dünyada iyinin, güzelin, hak ve adaletin temsilcisi olduğu gibi aynı zamanda fitnenin, fesadın, maddi ve manevi kirliliğin de tek sorumlusudur. Dünya hayatı bu iki potansiyelin mücadele sahnesidir.

"Oluklar çift, birinden nur akar, birinden kir." (N. F. Kısakürek)

Hayat insanın aktivitesiyle şekillenmektedir.

“Bir toplum kendinde olanı değiştirmeden Allah hallerini değiştirmez.”
(Ra’d, 11)

Toplumun kendinde olan şey irade ve teşebbüs gücüdür.

“İnsan ancak gayret ettiğine ulaşır.” (Necm, 39) Bu hüküm inananlar için de inanmayanlar için de geçerlidir.

İslam bir inanç ve hayat tarzıdır. Fert ve Allah arasındaki ilişkiyle sınırlı değildir. İnsan ve sosyal alan dinin odak noktasıdır. İnsanın yaratılış amacı kulluk sorumluluğunun (ibadet) yerine getirilmesidir. (Zariyat, 56) İnsanın kulluk seviyesi, talepleri ölçüsündedir. Sebeplere yönelmek (dua) esastır.

Bunun için amaçlı ve planlı birlikler (cemaat, organizasyon) gereklidir. Bireysel olarak hakkıyla ibadet mümkün değildir. (Fatiha, 5) Sosyal değişim için cemaatleşme zorunluluktur. Allah’tan hakkıyla sakınmak (Âl-i İmran, 102) için Allah’ın ipine toptan sarılmamız ve bu konuda parçalanmamamız (Âl-i İmran, 103) gerektiği ve ancak bu şekilde hayırlı ümmet olmanın şartı olan iyiliği emretme, kötülüğü engelleme görevinin (Âl-i İmran, 104- 110) yerine getirilebileceği apaçık ortadadır.

Nitekim Kur’an’da yakasını kurtarabilecek olanların ancak inanıp inançlarının gereğini yapanlar olduğu ifade edilirken, Hak’kı ve sabrı birbirine tavsiye edenler vurgusuyla sosyal ve kitlesel boyuta işaret edilmektedir. (Asr, 3) Bir fonksiyonun oluşması için sebeplerin bütünleşmesi gereklidir.

Bu anlamda inananların bir beden azaları gibi organize olmaması hayatı iyiyeye yönlendirme görevinin aksamasına ve neticede inkar edenlerin aralarındaki dayanışma, yeryüzünü fitne ve fesatla doldurmalarına (Enfal, 73) imkân vermektedir.

Bugünkü hayat düzenimiz kontrolümüz altında değildir. Hatta geleceğimiz dahi ipotek altındadır. Sosyal aktivitelerin dışında kalmamız saygınlığımızın oluşmamasına, yok sayılmamıza, dışlanmamıza, zaman zaman da horlanmamıza neden olmaktadır. Dışımızdaki senaryolara, programlara zorlanıyor, sahte özgürlüklerle, topluma duyarsız güç odaklarına indeksli demokrasilerle uyutuluyoruz. Geleceğimizle ilgili açık görüş ve programlar ortaya koymuyoruz.

Toplumsal görevler için vakıflar önemli bir potansiyeldir. Vakıflar, değer yargılarının oluşmasında, toplumsal katılım ve sosyal dengelerin sağlanmasında büyük görevler yapmışlardır. Totaliter, merkeziyetçi ve dayatmacı bugünkü

devlet modeliyle toplumu korumayan liberal sistem arasında vakıflar bir denge ve tampon sistemi oluşturmaktadır.

Vakıf, bir varlığın Allah için toplum menfaatine tahsisidir. Bu yönüyle vakıflar sosyal hizmetlerin zorlamayla değil istekle, gönüllülük temelinde yerine getirildiği, dolayısıyla kültür hayatına ve sosyal barışa damga vuran müesseselerdir. Bu teşekküller bireysellikten toplumsallığa, ataletten dinamizme canlı topluma geçiş platformlarıdır.

İnanan insan yaradılış amacı itibarıyla bir anlamda canlı bir vakıftır. *“De ki, namazım, ibadetim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir.” (En’âm, 112) “Allah mü’minlerin canlarını ve mallarını cennet karşılığı satın almıştır.” (Tevbe, 111)* Vakfiyelerin son cümlesi genellikle vakfı amacından saptıranlara Allah’ın, meleklerin ve tüm insanların lanet dileği ile noktalanır. Allah’ın kendisine verdiği göreve isyan eden şeytan, lanetin ilk muhatabı ve öncüsü olmuştur.

İnsan mükerrem kılınmıştır. İslam, insana hizmeti temel ibadetlerden saymaktadır. İnsanın en değerli varlığı hayatı ve sağlığıdır. *“Bir insanı öldüren bütün insanları öldürmüş, bir insanı kurtaran bütün insanları kurtarmış gibidir.” (Mâide, 32)* “İnsanların hayırlısı onlara faydalı olandır.”

Vakıf, İslam’ın sosyal hayata yansımaları, şükürün ifası, Allah ile alışverişin bir tarzıdır. İslam dünyasında hayatın her alanında olduğu gibi sağlık alanında da çok sayıda vakıflar kurulmuştur. Hastaneler yanında darüzziyafeler ve ayrıca nekahet dönemi hizmetleri için tabhaneler açılmıştır.

Hastalar tedavi edildikten sonra normal aktivitelerine dönünceye kadar bakılır, gerektiğinde elbiseleri, harçlıkları temin edilirdi. Vakıflar, eğitimden sağlığa, yiyecek ve su temininden yoksulların çeyizine, yetimlerin, dulların himayesinden göçmen kuşların, hasta leyleklerin bakımına kadar hemen her sahada merhametin, şefkat ve sevginin abideleri olmuşlardır.

Medeniyetler maddi ihtiyaçlarıyla, uzayı, ayı fethetmeleriyle değil, gerçek manada insanı fethetmeleriyle değerlendirilmelidir. Tarihimiz bu açıdan muhteşem bir insan ve vakıf medeniyeti örneğidir.

Karatay Kervansarayı Vakfiyesinde (1237) “Kazanmaktan aciz kadın-erkek, müslüman-kafir herhangi bir fakir kimse sığındığında her birine yılda 120 dirhem para ve 24 müd zahire tahsis edilmesi... Ayakkabısı olmayan yoksullara ayakkabı temin edilmesi... Hana gelen ve handan geçen müslüman-kafir, erkek-kadın, her yolcuya günde 300 dirhem iyi ekmek, pişmiş yemek ve et verilmesi... Handa hastalanan her fakirin Allah ona afiyet verinceye veya

ölünceye kadar ilaçlarla tedavi edilmesi ve fakir biri ölürse definin vakıftan yapılması...” şart kılınmıştır.

Kendileri de yetim büyüyen Peygamberimiz yetimlere özel önem vermiş ‘yetimi koruyan cennette benimle beraberdir’ buyurmuşlardır. Yetimler için pek çok yetimhaneler açılmış ve süt anneler tutularak bakımları ve eğitimleri sağlanmıştır.

Sultan Abdülhamid’in Dârülaceze’sinin kuruluşuyla ilgili 1890 tarihli iradelelerinde “geçimini sağlamak için sokaklarda dilenmekte olan ve kimsesiz çocuklarla, hasta ve sakatların dilenme zilletinden, horluğundan kurtarılması... şeklinde son derece insani ve ince bir amaç gözetilmiştir.

Osmanlı döneminde sadece İstanbul’da 20 imarethane bulunduğu ve bunlardan din, dil ve ırk ayrımı yapılmadan günde 30 binden fazla muhtacın yararlandığı bilinmektedir.

II. Meşrutiyet’ten sonra bu kurumlar kapatılarak yalnızca ikisinin Kızılay’a devri kaydıyla faaliyetine izin verilmiştir.

Tanzimat’la başlayan Batılılaşma ve aslına muhalefet hareketi Cumhuriyet’le doruğuna ulaşmış; sivil örgütlenme ve katılımcılığın engellenmesiyle kişiliksiz ve tepkisiz bir toplum modeli oluşturulmak istenmiştir. Vakıfların ve toplumsal dinamiklerin dışlanması sosyal bağların çözülmesine, hoşgörüsüzlüğe ve düşmanlıklara yol açmıştır.

Vakıf kültürünün köreltilmesi toplumun zayıfa, yoksula bakış açısını değiştirmiştir. Sosyal ihtiyaçları dahi karşılanan hastalara karşılık bugün en zaruri ilaçlarını dahi alamayan, doktor yüzü görmeyen yığınlar ortaya çıkmıştır.

Kışın soğuşunu köhne gecekonducularda yakıtsız geçirenler, ucuz ekme kuyruklarında saatlerce bekleyenler, köprü altlarında tiner koklayan ve her türlü kötülüğe alıştıran, himayesiz, eğitimsiz çocuklar, fuhuş ve uyuşturucu uçurumuna sürüklenen gençler... günümüzün alışılmış insan manzaraları olmuştur.

Geçmişte alışıkan öz varlıklarını vakfın hizmetine vakfeden devlet büyüklerinin, sultanların, sultan hanımlarının, beylerin, paşaların, zenginlerin yerini; varlıklarını toplumu daha da sömürmek, tahakküm etmek için vasıta yapan, kamu imkânlarını yandaşlarına peşkeş çeken, servetlerini yabancı ülkelere kaçıran Cumhuriyet analarına..., babalarına..., köşe dönücülerine..., rantiyerlere bırakmış, servetin zenginden fakire akışı tersine dönmüştür. Geçmişin ikram sofraları kurtlar sofrasına yerini bırakmıştır.

Devletin güçsüz olduğu yerde anarşi, kanunsuzluk; milletin dışlandığı yerde de otorite despotluğu, adaletsizlik, hukuk gaspı ve zulüm vardır. Adalet, hakkın kuvvetle buluşmasının sonucudur. Bunun için güçlü ve canlı olmak zorundayız. Canlı sistemlerin iki temel özelliği organizasyon ve üretim kabiliyetidir. Organizasyonunu kaybeden cemiyetler, zillet ve yokluğa mahkûmdur.

Birkaç asırdır devam eden sosyal-siyasi-kültürel çöküş hareketi artık dibine varmış, bu hareketin savunuculuğunu yapanlar artık iflas etmiştir. Ufukta yeni bir yükseliş dönemi belirmiştir. Bu hareket bizim gayret ve himmetimizi beklemektedir. Meslek sahamızda bugüne kadar sahipsiz kalmış pek çok sorun bulunmaktadır.

Her şeyden önce materyalist felsefeye dayalı, insana araç gözüyle bakan çağdaş tıbbi sorgulayabilecek, insana ve hastaya farklı bir görüş getirebilecek seviyeye ulaşmamız, alternatif çözümler üretmemiz, tıbbi-İslami konuları irdelememiz lazımdır.

Ülkemizde istesek de istemesek de içinde yer aldığımız sağlık politikasının belirlenmesinde direkt veya dolaylı etkide bulunmak, bunun için bilgi ve düşünce üretmek, mesleki teşekküllerde aktif rol üstlenmek, kazancı bol işleri tercih ederek hizmet alanlarını ve yönetim kademelerini terk etmememiz gerekmektedir. Aksi taktirde şikâyet ettiğimiz statükonun mahkûmiyetinden kurtulamayız.

Bize uygun olmayan, kontrolümüz dışındaki sistem ve mekanizmalar içerisinde sonuç almamız oldukça zordur. Bu sahalarda aktivitelerimiz kapasitelerimizi verimsiz şekilde tüketmekte ve alternatif arayışları tıkamaktadır. Çeşitli tavizlere zorlanmamız ve karakter erozyonuna maruz kalmamız aramızdaki güveni ise zedelemektedir.

Altyapı eksikliğimiz her alanda kendini göstermektedir. Bu durum ülkemizde son yıllarda ortaya çıkan fikri gelişme, uyanış ve siyasi fırsatların pratiğe eşdeğer yansımamasının temel nedenlerinden biridir. Köklü altyapıdan mahrum olanlar iktidar olsa da muktedir olamazlar.

Temel problemlerimizin başında insan kaynağının ihmali gelmektedir. Ulusal ve uluslararası seviyelerde bilimsel ve sosyal ilişki ağını kurarak canlandırmamız, bu şekilde nitelikli insan gücünün yetişmesine yardımcı olmamız, hem de mazlum milletlere tıbbi ve sosyal yardım ulaştırmamız üzerimize vecibedir. İnananlar kardeşlerdir. Kardeşler birbirinin dost ve yardımcılarıdır. Yardımlaşanlar cemaat şuuruna ererler, problemlerini kendi aralarında çözerler. İzzet ve şereflerini korurlar.

Kardeşlerini yardımsız şekilde zalimlerin eline bırakmazlar. *“İnsanlara zulmedenlere, haksız yere taşkınlık edenlere karşı durulmalıdır.”* (Şuara, 42) Bu tavrı sergileyecek gücü iktidarı olmayanlar için en son tavır *“Aşırı gidenlerin, yeryüzünü fesada verip ıslah etmeyenlerin emrine uymayın.”* (Şuara, 151-152) âyetinde belirtilmiştir.

Aksiyonsuz bilgi işe yaramamaktadır. Denizin dibindeki inci çıkarılmadık-tan sonra çakıl taşından farklı bir değer ifade etmez. İnancın pratik ve sosyal etkinliğinin sağlanması gereklidir. *“İnsanlar (inandık) demekle denenmeden bırakılacaklarını mı sanırlar?”* (Ankebut, 2)

“Kitap yüklenmiş merkep” etkinliği olmayanın timsali, Haksızlığa suskun kalmak dilsiz şeytanın vasfı, Mazlumların feryadına sağır kalmak insaniyetin iflası.

Dünya hayatı bir seyir yeri değil, emanet görevinin ifa edileceği bir imtihan sahnesidir. İdeal manada sağlıklı hayat tevhid düzenini bozan unsurların giderilmesiyle mümkündür.

SAVRULAN DÜNYADA AİLE SEMPOZYUMU PROTOKOL KONUŞMASI³

Selamun aleyküm. İnsanlık ailesinin değerli üyeleri, Hz. Âdem'in çocukları... diye başlamak istiyorum.

Ailemizin bu toplantısına hoş geldiniz. Gerçekten bu ailenin nesep bakımından ferdi olduğumuzdan öte Kur'an'da (Âl-i İmran, 110) "Siz insanlık için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz, iyiliği emreder, kötülüğü engellersiniz..." ile başlayan âyeti kerimede bu aileye temel bir sorumluluk bağımızla bağlı olmamız da çok önemli. Evet, yeryüzünün en değerli varlığı ailemizin üyeleri, yeryüzünün en zararlı, en vahşi kişileri de yine ailemizin bireyleri.

Dolayısıyla bir tohumun toprağıyla buluşup kendi varlık potansiyelini geliştirmesi gibi insan da yeryüzüyle, dünyayla buluşturulur, ama tohumdan farklı olarak insanın yeryüzündeki gelişim süreci iki zıt yönde gerçekleşir: Bunlardan birinde insan kendi fitratındaki Ahsen-i Takvime, yani kamil noktaya doğru giderken, diğerinde ise nefsanî ve şeytani özelliklerinin gelişmesiyle en vahşi hayvanlardan daha alt seviyelere düşer.

Gerçekte insanoğlu diğer tüm canlılardan daha uzun süre ilgiye, bakıma, daha fazla emeğe, insani gelişim sürecinde de ayrıca bilgiye, rehberliğe, hıdayete ve vahye ihtiyaç gösterir. Dolayısıyla yeryüzündeki insani aktiviteler arasında en mukaddes, en değerli olanı insana yönelik faaliyetlerdir. İnsanın gelişmesi çeşitli aşamalarda ve farklı merhalelerde olur.

Önce insan kendi bedeniyle buluşur; annesini, babasını, ailesini ve sevenlerini tanır. Daha sonra dostları, düşmanları ve çevresiyle karşı karşıya gelir. Bütün bunlarda aslında kendi fitratının zıt potansiyelleriyle yüzleşir. İşte bu yüzleşmelerin en temel noktası, insani gelişimin, kemale ermenin en önemli yuvası, bu fırtınalı yolculuğun güvenli limanı aile ortamıdır.

Dolayısıyla Şeyh Edebali'nin deyimiyile "insanı yaşat ki, devlet yaşasın" anlayışı ile insanı yaşatmanın bu güvenli ortamını geliştirebilmek için aile sorunlarını ele almak gerçekten özellikle günümüzün en önemli faaliyetlerindendir.

Bu açıdan SEKAM'ı böyle bir önemli sorumluluk altına girmesi, bu konuda emek vermesi noktasında canı gönülden kutluyorum. Faaliyetlerinin, ülke-

---

3 - Savrulan Dünyada Aile Sempozyumu Protokol Konuşması, İstanbul 2011.

miz ve tüm insanlık adına istenilen seviyelere, hedeflere ulaşabilmesi için Allah'tan hepimize hayırda yarışabilmeyi ve her türlü fedakârlığı, gayreti gösterebilme başarısını nasip etmesini dileyerek tekrar SEKAM'ı ve Sayın Genel Başkanını başarılı çalışmalarından dolayı kutluyor, hepinizi saygılarla selamlıyorum.

NÜFUS PLANLAMASI, BİR İNSAN HAKLARI SORUNUDUR

Muhterem misafirlerimiz, değerli katılımcılar,

Yeryüzünün halifesi ve eşref-i mahlûk olan insan tekâmül yönüyle hayatın amacı olduğu kadar siyasi ve ekonomik yönüyle de stratejik bir araç durumundadır. Nüfus'un nüfuz olduğu gerçeği bazı toplumlarda çoğalmanın teşvik edilmesini, kimi üzerinde de nüfus planlamasını gündeme getirmiştir.

Modernite, şehirleşme, ailenin küçülme ve parçalanması, bayanların iş hayatı, çocuk yetiştirmenin külfeti, sosyal destek eksikliği, siyasi, etnik ve dini faktörler... bir yana bırakılacak olursa asıl üzerinde durulması gereken nüfus planlamasının ahlaki boyutudur. Tasarruf, üretim ve paylaşım gibi temel değerler yerine bencil, çıkarıcı ve başkasına müdahaleyi öne çıkaran ifsat edici nüfus politikaları menşe itibarıyla Batı kültürüne aittir ve o kültürün paylaşım korkusunu içinde barındırmaktadır. Yoksa iki yüz yıl kadar önce ifade edilmiş ve nüfus planlamasına mesnet oluşturan “iktisadi üretimin artan nüfusa yetmeyeceği” öngörüsü hiçbir zaman haklılık kazanmamıştır.

Nüfus yoğunluğunun ülke gelişmesi, gelir dağılımı refah ve eğitim seviyesini olumsuz etkileyeceği varsayımını bizzat gelişmiş ülkelerin durumu nakzetmektedir. Geri kalmışlık, yoksulluk ve eğitimsizlik aşırı kalabalık ülkeler kadar nüfus yoğunluğu düşük olan pek çok ülkede de yaşanmaktadır. Nüfusun az oluşu bu gibi ülkelerde bir avantaj oluşturmamaktadır. Bu nedenle nüfus artışını kalkınmaya engel gibi göstermek tamamıyla siyasi bir aldatmaca ve çifte standart örneğidir.

Canlıların temel özelliği olan üremeye müdahale gerçekte bir insan hakları sorunudur. Kendi menfaati için başkasının geleceğini karartmaya kimsenin hakkı yoktur.

Fazla sayıda çocuk sahibi olmanın fiziksel ve ruhsal yıpranmaya neden olduğu, özellikle gelir seviyesi düşük ailelerde çocukların bakım ve eğitiminde sorunlar yaşandığı bir gerçektir. Ancak burada doğru noktalara doğru şekilde sahip çıkmak, yanlışları başka amaçlar için istismar etmemek ve her şeyden önce sosyal ahlak prensiplerini dikkate almak gerekir.

Kararı aileye bırakmak yerine uluslararası teşekküller ve devlet eliyle nüfus planlaması 3. Dünya ülkelerinde bütün hızıyla sürdürülmektedir. Bu ülke-

lerin problemlerine çözüm yerine âdeta problemin sahipleri ortadan kaldırılmaktadır. Nüfus kontrolü ve nüfus yoğunluğu arasında da dengeden söz etmek mümkün değildir. Bölgesel, etnik ve dini farklılıklar burada da ayrımcılığa konu teşkil etmekte; çok defasında gelişmiş ülkeler bu uygulamaları başka ülke insanları için geliştirip tatbik etmektedirler.

Hukukun esas hedefi güçsüzün hakkını muhafaza etmektir. Bu açıdan ilk sırayı annelerinin rahminde gelecekleri söndürülen insan yavruları almalıdır. Kendi hukukunu bilmeyen ve ona sahip çıkamayan fertlerin başkalarına karşı da insanı sorumluluklarını yerine getirebilmesi mümkün değildir. Sağlıklı ve doğru davranışlar ancak doğru bilgilenmeyle kazanılabilir.

Böyle bir temel ihtiyacı karşılayacak olan bugünkü sempozyumda nüfus planlamasının sosyal, siyasi, iktisadi ve dini yönleri yanında tıbbi, psikolojik boyutu ve uygulama tekniklerindeki ilginç gelişmeler ele alınacaktır.

Bütün katılımcılara, uzaktan gelmiş olan konuklarımıza ve bu sempozyumun düzenlenmesinde emeği geçen bütün kardeşlerimize sonsuz teşekkürlerimi sunar, toplantının geleceğimize ışık tutmasını temenni ediyorum. Hepinize saygılarımı sunarım.

Hayat Vakfı Tarafından Düzenlenen Dönemin İBB Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın da Katıldığı Uluslararası Katılımlı Aile Planlaması Sempozyumu Konuşması

DARBE ve KATLİAMLARA DUR DİYORUZ⁴

Suriye ve Mısır'da son yaşanan olaylar tüm dünyayı bir utanç çemberine almış durumda.. İnsanlık onuru ayaklar altında ....

Batı dünyasının liderliğinde gelişen evrensel değerler, özgürlük, demokrasi, temel insan hakları talepleri hiç bu kadar çığnenmemiş, hiç bu kadar suç sayılmamıştı.

Dünyanın güçlü ülkeleri, siyasi liderleri, uluslararası kuruluşlar hiç bu denli zaaf içinde olmamıştı.

Bir yönetimin kendi halkını katletmesi, evlerini, şehirlerini yerle bir etmesi, onları aç, susuz, ilaçsız bırakması, kimyasal silahlarla çocukları, bebekleri hatta hayvanları boğması, insan olanın sessiz kalabileceği bir durum değildir.

Ancak, bundan da vahim ve acıtıcı olanı tüm dünyanın gözü önünde sürüp giden bu vahşetin insanlık umudunu söndürme tehlikesidir. Bu umut sönersen dünya herkes için bir zindan olacaktır. Haksız yere akıtılan kanlar, dökülen gözyaşları tarih boyunca hep zalimler ve destekçilerini boğmuştur.

İnsanlık bir bütündür ve tüm insanlar bu bütünün parçalarıdır. Akıtılan her bir insanın kanı tüm insanlığın kanı, çığnenen her bir insanın onuru tüm insanlığın onurudur. Her bir masumun şahsında katledilen gerçekte insani değerler ve insanlıktır. Gücü elinde bulunduranların şeref ve itibarıdır. Bu vahşeti değil desteklemek ona sessiz kalmak bile insanlık suçudur.

'Bir insanı öldüren tüm insanlığı öldürmüş; bir insanı yaşatan tüm insanlığı yaşatmış gibidir.'

Herkes yaptığının ve de yapabileceği halde yapmadığının ahlaki sorumluluğu altındadır.

Haksızlıklara tepki göstermek insani duyarlılığın en alt seviyesidir.

İnsanlığı, insanlığımızı bu ayıptan kurtarmak, çocuklarımıza utanç duymayacağımız bir gelecek bırakmak adına belki son bir fırsatımız vardır.

Yeryüzünün duyarlı insanlarını ve uluslararası kuruluşlarını; İnsanlık adına, dünya barışı ve gelecek umudu adına, Suriye ve Mısır başta olmak üzere tüm yeryüzünde devam eden insani katliamlara karşı çıkmaya ve barışı sağlayıcı girişimlerde bulunmaya davet ediyoruz.

---

4 - Kan Bağışı ve Basın Bildirisi, İstanbul Ümraniye Meydanı, 31 Ağustos 2013.